

Toelichting bij de Archeologische Beleidskaart van de Gemeente Texel

Geactualiseerde versie 2013

Rapportnummer: V984
Projectnummer: V12-2305
ISSN: 1573 - 9406
Status en versie: Definitief 2.0
In opdracht van: Gemeente Texel
Rapportage: W.A.M. Hessing, K. Klerks, W.J. Weerheijm
Plaats en datum: Amersfoort, 1 juli 2013

Gecontroleerd door:	Vestigia BV (W.A.M. Hessing)	d.d. 17 januari 2013
Geaccordeerd door:	Gemeente Texel	d.d. 1 juli 2013

Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV of de gemeente Texel

Inhoudsopgave

Bestuursamenvatting.....	5
Aanleiding tot, en doel van de Archeologische Beleidskaart	5
Het gebruik van de kaart bij het opstellen en toetsen van ruimtelijke plannen en de vergunningverlening ..	6
Aanpassing van de gemeentelijke Monumentenverordening	7
1 Inleiding	8
1.1 Aanleiding	8
1.2 Leeswijzer	9
2 Methodiek	10
2.1 Opzet	10
2.2 Inventarisatiefase.....	10
2.2.1 Archeologische bureauinventarisatie	10
2.2.2 Het onderzoek van P.J. Woltering.....	11
2.2.3 Paleo-landschappelijke inventarisatie	11
2.3 Evaluatiefase	12
2.4 Analysefase	13
2.5 Beleidsfase.....	13
2.6 Hernieuwde inventarisatie	14
2.7 Geactualiseerde Archeologische Beleidskaart.....	14
2.8 Vertaling naar de praktijk	14
3 Geologie, geomorfologie en bodem.....	15
3.1 Geologie	15
3.2 Geomorfologie.....	16
3.3 Bodem	16
4 Toelichting op de Archeologische Inventarisatiekaart	19
4.1 Archeologische inventarisatie.....	19
4.2 Toevoegingen en aanpassingen op de Archeologische inventarisatiekaart 2012	20
4.2.1 Archeologische monumenten.....	20
4.2.2 Waarnemingen.....	20
4.2.3 Onderzoeken.....	20
4.3 De archeologische bewoningsgeschiedenis van Texel	22
4.3.1 De Oude Steentijd (Paleolithicum).....	22
4.3.2 De Midden-Steentijd (Mesolithicum).....	23
4.3.3 De Nieuwe-Steentijd (Neolithicum).....	23
4.3.4 De Bronstijd	23
4.3.5 De IJzertijd-Romeinse tijd.....	24
4.3.6 De Middeleeuwen	24
4.3.7 De Nieuwe Tijd.....	25
4.4 Scheepswrakken en Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden.....	26
4.5 De historische dorpskernen	28
5 Bodemverstoringen en erosie.....	29
5.1 Ruilverkavelingen 1953-1965	29
5.2 Bodemerrosie.....	29
5.3 Civieltechnische ingrepen.....	29
5.4 Ontgravingen.....	30
5.5 Archeologische onderzoeken/opgravingen.....	30
5.6 Degradatie scheepswrakken	30
6 Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart	31
6.1 Opzet Waarden- en Verwachtingenkaart.....	31
6.2 Archeologische waarden.....	31
6.2.1 Wettelijk beschermde Monumenten (categorie 1)	31
6.2.2 Terreinen van archeologische waarde (categorie 2).....	32
6.3 Archeologische verwachtingen op het eiland	32
6.3.1 Hoge archeologische verwachting (categorie 3).....	32
6.3.2 Gematigde archeologische verwachting (categorie 4).....	33
6.3.3 Lage archeologische verwachting (categorie 5)	34

6.3.4	Geen archeologische verwachting (categorie 6).....	35
6.4	Archeologische verwachting van de zeebodem.....	36
6.4.1	IKAW-verwachtingszones zeebodem.....	36
6.4.2	Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden.....	36
6.5	Archis2-meldingen en historische locaties.....	36
6.6	Actualisatie van de Archeologische waarden- en verwachtingenkaart.....	36
7	Toelichting op de Archeologische Beleidskaart.....	39
7.1	Beleidsmatige kaders en uitgangspunten.....	39
7.1.1	Beleidsmatige kaders landgedeelte Texel.....	40
7.1.2	Beleidsmatige kaders maritiem erfgoed.....	40
7.2	Praktische consequenties: wel of geen onderzoekseisen.....	40
7.3	Uitgangspunten en overwegingen bij het stellen van nadere regels voor archeologische waarden en verwachtingsgebieden in gemeentelijke bestemmingsplannen.....	41
7.4	Planschaderisicomanagement.....	42
7.5	Gebruik en actualisatie Archeologische Beleidskaart.....	42
8	Vertaling Archeologische Beleidskaart naar de praktijk.....	44
8.1	Archeologie en vrijstellingsgrenzen.....	44
8.2	Voorbeeld planregels.....	45
8.3	Te hanteren begrippen en definities bij de planregels.....	46
8.4	Voorbeeld planregels archeologisch waardevol gebied.....	48
8.5	Het gebruik van de Archeologische Beleidskaart en planregels in de praktijk.....	52
9	Voorstel tot aanpassing en uitbreiding van de gemeentelijke Monumentenverordening ten behoeve van de Archeologische Monumentenzorg.....	55
9.1	Naar een gemeentelijke Monumentenverordening aangevuld met archeologische paragrafen.....	55
9.2	Voorstel tot aanpassing en uitbreiding van de 'Monumentenverordening 2010'.....	55
10	Advies.....	64
	Literatuur.....	65
	Digitale bronnen:.....	67
	Archeologische en geologische periodisering.....	69
	Bijlage 1: Kaartbijlagen.....	71
	Bijlage 2: Catalogi.....	71

Bestuurssamenvatting

Aanleiding tot, en doel van de Archeologische Beleidskaart

Voor u ligt de toelichting op de totstandkoming van de Archeologische Beleidskaart voor het grondgebied van de gemeente Texel. Deze bestaat uit een archeologische waarden- en verwachtingenkaart en de feitelijke beleidskaart, met daarbij een voorstel voor planregels waarin de omgang met archeologische waarden en verwachtingen kan worden vastgelegd in bestemmingsplannen.

Directe aanleiding voor het opstellen van een gemeentelijk archeologiebeleid is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) die op 1 september 2007 in werking is getreden. Deze wet omvat een wijziging van de Monumentenwet, de Wet Milieubeheer, de Woningwet en de Ontgrondingenwet. Sindsdien zijn gemeenten op basis van artikel 38a van de Monumentenwet verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen en beheersverordeningen (en de bestemming van gronden) rekening te houden met het behoud van belangrijke archeologische waarden. Met de inwerkingtreding van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro) is de archeologie bovendien definitief geïntegreerd in de besluitvorming over de ruimtelijke ordening in Nederland.

De term ‘bodemarchief’ is een aanduiding voor sporen en resten uit het verleden die in de ondergrond behouden zijn gebleven. Het betreft daarmee een bron van informatie over de ongeschreven geschiedenis van het eiland, de dorpen en de verschillende landschappen. Anders dan een ‘papieren’ archief kan het bodemarchief maar eenmalig ‘gelezen’ worden: schade die ontgravingen, onderheiding en verploeging aan archeologische waarden kunnen aanrichten is onomkeerbaar en dus definitief. Gecombineerd met het feit dat archeologische waarden de enige bron vormen voor het schrijven en beleven van het ‘ongeschreven’ deel van ons verleden kan behoud en beheer van het bodemarchief dus worden opgevat als een maatschappelijk (publiek) belang.

Bij de invulling van het Texelse archeologiebeleid zal de gemeente zich concentreren op haar kerntaak: een zorgvuldige omgang met archeologische waarden in het kader van een goede ruimtelijke ordening. De gemeente kiest daarbij voor een verscherpte aandacht voor, en het stellen van heldere voorwaarden aan, ingrepen in de bodem van de archeologisch meest waardevolle delen van het gemeentelijk bodemarchief, zodanig dat de archeologische zorgplicht in overeenstemming is met andere publieke taken en ambities (landbouw, ruimtelijke ontwikkeling, woningbouw, monumenten, etc.) maar ook met private belangen. Behalve een effectieve en doelmatige invulling van de rol van bevoegd gezag, onderschrijft de gemeente daarin het rijks- en provinciale streven naar behoud van archeologische waarden in de bodem (‘behoud in situ’). In de zorg voor bekende en te verwachten archeologische waarden benadrukt de gemeente voorts de betekenis van bepaalde delen van het eiland en de zeebodem als potentiële ‘schatkamer’ van bijzondere archeologische vondsten, en zal zij waar mogelijk ook aandacht hebben voor de opsporing van soms lastig traceerbare vindplaatsen.

Ten behoeve hiervan heeft de gemeente de *bekende* archeologische vindplaatsen en de *verwachtingen* die binnen de gemeentegrenzen voorkomen zoveel mogelijk geïnventariseerd en op een archeologische verwachtingenkaart gevisualiseerd. Belangrijk is dat men zich het verschil tussen terreinen of zones waar sprake is van *vastgestelde waarden* en terreinen of zones waar op dit moment alleen sprake is van een in mindere of meerdere mate onderbouwde *verwachting* goed realiseert. Bij de eerste groep mogen we er vanuit gaan dat in het aangemerkte gebied altijd archeologie in de grond zit, die bescherming behoeft. In de zones die op de kaart zijn aangemerkt met verschillende verwachtingsklassen zijn archeologische waarden (nog) niet met zekerheid vastgesteld. Er is daar sprake van een gemiddelde, een meer dan gemiddelde of lager dan gemiddelde trefkans op archeologie (resp. een ‘gematigde’, ‘hoge’ of ‘lage’ archeologische verwachting).

Deze verwachtingenkaart is doorvertaald in een Archeologische Beleidskaart en in een set van voorbeeldplanregels. Speciaal voor de verwachtingszones gold de uitdaging om planregels te ontwerpen die enerzijds recht doen aan de noodzaak om de nog onbekende archeologie tijdig op te kunnen sporen en anderzijds voor eigenaren en gebruikers geen buitenproportionele of onrechtmatige belemmeringen op te

werpen. Bij het opstellen van rechtmatige en rechtvaardige planregels voor deze gebieden gaat het in feite om archeologisch risicomanagement.

Het doel van het gemeentelijk archeologiebeleid is het behoud van belangrijke archeologische waarden, zonder daarbij andere maatschappelijke belangen ten behoeve van een gezonde ruimtelijke ontwikkeling uit het oog te verliezen. Het beschermingsbeleid is daarom op de eerste plaats gericht op de archeologische vindplaatsen, waarvan de behoudenswaardigheid al is aangetoond, en op gebieden binnen de gemeente waar sprake is van reële archeologische verwachtingen.

Opgemerkt wordt dat de praktische uitwerking van het beleid, zoals de in dit rapport opgenomen voorbeeldplanregels en vrijstellingscriteria, en de gemeentelijke richtlijnen voor archeologisch vooronderzoek tot stand zijn gekomen na overleg hierover tussen Vestigia als opsteller van de beleidskaart en de betrokken gemeentelijke afdelingen. Ook is het gekeken naar het bestaande archeologiebeleid in nabijgelegen gemeenten. Bij de hier gepresenteerde uitkomst stond voor de gemeente het streven naar een juiste balans tussen archeologische- en andere zakelijke en maatschappelijke belangen centraal. In de praktijk zal dit betekenen dat bij toekomstige ruimtelijke plannen en ingrepen waar sprake is van een reëel archeologisch risico, in het kader van de ruimtelijke onderbouwing en vergunningverlening ter bescherming van het archeologisch erfgoed voorwaarden kan stellen op het gebied van (voor)onderzoek en/of ontwerp en inrichting. Op de Beleidskaart is te zien waar, en bij wat voor soort ingrepen, die risico's het grootst zijn. Daar gelden nadere eisen. Op deze manier kan het risico dat bij bodemingrepen ongezien belangrijke archeologische resten verloren gaat zeer aanzienlijk worden ingeperkt. Voor de volle 100% uitsluiten dat dit niet meer gebeurt zou de regeldruk zodanig verhogen en de kosten voor ruimtelijke plannen zodanig opschroeven dat de verdere ruimtelijke ontwikkeling in gemeente ernstig zou worden belemmerd. Gekozen is daarom om het accent te leggen op de risicobeheersing in de grotere en middelgrote projecten en kleinere initiatieven wat meer te ontzien. Na verloop van tijd zal natuurlijk worden gezien of daaraan geen te grote nadelen kleven.

Het gebruik van de kaart bij het opstellen en toetsen van ruimtelijke plannen en de vergunningverlening

De Archeologische Beleidskaart dient te worden gebruikt als afwegings- en toetsingskader bij milieueffectrapportages, structuurvisies, bestemmingsplannen (inclusief uitwerkingen, wijzigingen en afwijkingen), beheersverordeningen, projectbesluiten en omgevingsvergunningen. De implementatie en effectuering van het gemeentelijk archeologiebeleid in het ruimtelijk beleid vindt dus op de eerste plaats via dit soort planvormen en vergunningentrajecten plaats.

Het gemeentelijk beleid sluit goed aan bij de doelstellingen van de Wamz en het onderliggende Europees Verdrag van Malta, namelijk dat het beoogt archeologie een vast onderdeel te laten zijn van planprocessen op het niveau van de grootschaligere ruimtelijke ontwikkelingen. Zowel vanuit archeologisch opzicht als vanuit ruimtelijk opzicht biedt het hogere ruimtelijk schaalniveau tevens grotere kansen voor behoud en ruimtelijke kwaliteit, omdat archeologische waarden bijvoorbeeld gemakkelijker kunnen worden ingepast en kunnen worden benut voor ruimtelijke kwaliteit ('behoud door ontwikkeling').

Op de archeologische maatregelenkaart van de gemeente Texel (*kaart 2*) wordt onderscheid gemaakt in zes beleidsmaatregelcategorieën, te weten:

- Maatregelcategorie Archeologisch waardevol gebied 1: wettelijk beschermd archeologisch monument;
- Maatregelcategorie Archeologisch waardevol gebied 2: terreinen van archeologische waarde;
- Maatregelcategorie Archeologisch waardevol gebied 3: gebied met een hoge archeologische verwachting, mede gebaseerd op cultuurhistorie;
- Maatregelcategorie Archeologisch waardevol gebied 4: gebied met een gematigde archeologische verwachting;
- Maatregelcategorie Archeologisch waardevol gebied 5: gebied met een lage archeologische verwachting;
- Maatregelcategorie 6: gebied zonder archeologische verwachting;

Bovenstaande archeologische maatregelcategorieën zijn doorvertaald in voorbeeldplanregels voor opname van archeologie als dubbelbestemming in bestemmingsplannen. Het doel van de planregels is het bewerkstelligen van een procedurele koppeling tussen de maatregelenkaart en (toekomstige) bestemmingsplannen. Er wordt hier gesproken over ‘voorbeeldplanregels’ omdat de uiteindelijke precieze formulering afhankelijk is van de eigen bestemmingsplansystematiek en het definitief vaststellen van de verschillende vrijstellingsgrenzen door het gemeentebestuur dient te gebeuren.

Conform de Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen valt archeologie onder de hoofdgroep dubbelbestemming ‘Waarde’, met bijbehorende functie/gebruiksdoel ‘archeologie’. De gronden gelegen binnen de zone van de wettelijk beschermde archeologische monumenten (Maatregelcategorie 1) behoeven geen dubbelbestemming, omdat de bescherming daarvan niet via de Wro, maar al via de Monumentenwet is geregeld. Het is overigens wel verstandig om ook de wettelijk beschermde archeologische monumenten op de bestemmingsplankaarten te vermelden.

Dit betekent dat vijf maatregelcategorieën van de Archeologische Beleidskaart Texel in de bestemmingsplannen dienen te worden opgenomen. Voor deze bestemmingsplancategorieën (waarden) geldt dat de gemeente nadere voorwaarden kan verbinden bij vergunningverlening. Voor iedere categorie zijn daarbij eigen afwijkings- of eigenlijk - vrijstellingscriteria gedefinieerd, zodat duidelijk is wanneer die nadere voorwaarden niet gelden.

Waarde – archeologie – 1 (wettelijk beschermd archeologisch monument)
Monumentenvergunning verplicht.

Waarde – archeologie – 2

De volgende afwijkingscriteria zijn op deze categorie van toepassing:

- oppervlakte plangebied tot 40m²;
- diepte bodemingreep tot 50 cm beneden maaiveld.

Waarde – archeologie – 3

De volgende afwijkingscriteria zijn op deze categorie van toepassing:

- oppervlakte plangebied tot 100 m²;
- diepte bodemingreep tot 50 cm beneden maaiveld.

Waarde – archeologie – 4

De volgende afwijkingscriteria zijn op deze categorie van toepassing:

- oppervlakte plangebied tot 500 m²;
- diepte bodemingreep tot 50 cm beneden maaiveld.

Waarde – archeologie – 5

De beleidsdoelstelling voor deze categorie is om alleen bij zeer grootschalige ruimtelijke ontwikkelingen, die onder de m.e.r.-plicht vallen, archeologisch vooronderzoek uit te voeren om de archeologische verwachting te specificeren. Dit behoeft juridisch-planologisch niet te worden verankerd via het bestemmingsplan.

Aanpassing van de gemeentelijke Monumentenverordening

Voorgesteld wordt tevens om de Archeologische Beleidskaart en de bovenstaande regels ook in de gemeentelijke Monumentenverordening vast te leggen. De Archeologische Beleidskaart krijgt op die manier de formele status van beleidsinstrument binnen het erfgoedbeleid. De Monumentenverordening kan dan tevens als overgangsregeling dienen bij de operationalisering van de voorgestelde planregels en vergunningsvoorwaarden tot het moment dat die regels in alle bestemmingsplannen zijn vastgesteld.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In de bodem van Texel gaat een rijkdom aan archeologische waarden schuil; niet alleen op het eiland zelf maar ook in de omringende zeebodem. Het gemeentelijk grondgebied van Texel is circa 13.700 hectare groot. Op het land liggen tientallen zo niet honderden nederzettingen uit de Bronstijd, IJzertijd en Romeinse tijd. Deze omvatten niet alleen ‘gebruikelijke’ vondsten en grondsporen, zoals die van voormalige boerderijen en grafheuvels, maar ook mysterieuze zaken zoals de meer dan 170 kringgreppels die aan de Beatrixlaan in Den Burg zijn opgegraven. Tot op de dag van vandaag weet niemand wat de functie van deze greppels is. Hebben ze een rituele betekenis? Over Den Burg gesproken; het dorp is ontstaan rond een ringwalburcht die al in de Vroege-Middeleeuwen – voor het jaar 1000 - is aangelegd, en omgeven was door drie grachten en een aarden wal. Later, in 1356, is er een grotere gracht omheen aangelegd, die nog goed in het stratenpatroon van Den Burg is waar te nemen. Ook een aantal andere archeologische nederzettingen op Texel is nog als verhogingen in het landschap zichtbaar, zoals tussen De Waal en Oosterend.

In de zeebodem, ter hoogte van het Burgzand en het Scheurak, liggen tientallen wrakken van VOC-schepen die op de Rede van Texel zijn vergaan. Waarschijnlijk liggen er nog tientallen, zo niet honderden wrakken te wachten om ontdekt te worden, althans als de zee ze niet voor die tijd heeft weggespoeld.

De maritieme geschiedenis van Texel ligt niet alleen in de zeebodem, maar is ook op het eiland zelf aanwezig in de vorm van Oudeschild, de schans van Texel, de eendenkooi die waarschijnlijk al uit de VOC-periode dateert en schepen voorzag van gevogelte, de oude bleekerij, de Skilsloot, enzovoort. Eigenlijk was het hele eiland bij de VOC, of liever gezegd de Rede van Texel, betrokken, hetzij als leverancier hetzij als eendenkooiker hetzij in een andere hoedanigheid. Diverse archeologische en cultuurhistorische waarden op Texel herinneren hieraan.

Dit erfgoed verdient niet alleen de nodige beschermende maatregelen, maar biedt ook kansen voor economische ontwikkeling, educatie en sociale kwaliteit. In dit kader is in opdracht van de gemeente Texel door Vestigia Archeologie & cultuurhistorie in 2007 begonnen met het opstellen van een gemeentelijke Archeologische Beleidskaart.¹ De kaart is de weergave van een toe uitgevoerde eilandbrede archeologische en historisch-landschappelijke inventarisatie van het oude land, het duin- en strandwallengebied (inclusief vloedhaken), de polders, de dorpskernen en het watergebied (zeebodem) van Texel. Door omstandigheden is deze kaart toen echter niet door de Raad vastgesteld en geïmplementeerd in het gemeentelijke ruimtelijke beleid.

Intussen is per 1 september 2007 wel de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) in werking getreden. Deze wet omvat een wijziging van de Monumentenwet, de Wet Milieubeheer, de Woningwet en de Ontgrondingenwet. Sindsdien, en per 1 januari 2008 eveneens via de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (Wro), zijn gemeenten verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen en beheersverordeningen (en de bestemming van gronden) rekening te houden met het behoud van bekende archeologische waarden en met archeologische verwachtingsgebieden.

In het licht hiervan is de gemeente voornemens om in 2012 de draad weer op te pakken en verdere stappen te gaan zetten om het gemeentelijk archeologiebeleid in lijn te gaan brengen met bovengenoemde verplichtingen. Daarom is besloten de Archeologische Beleidskaart uit 2007 aan te vullen met de nieuwe archeologische informatie die tussen 2007 en 2012 op het eiland is verzameld. De geactualiseerde versie kan dan, na vaststelling door de Raad, als uitgangspunt gaan dienen voor het opnemen van archeologische waarden en verwachtingszones in de bestemmingsplannen.

Vestigia heeft deze actualisatie medio 2012 uitgevoerd. Het resultaat daarvan is een nieuwe set kaarten en de voorliggende geactualiseerde toelichting.

De herziene Monumentenwet – doorgaans geciteerd als de Wet Archeologisch Monumentenzorg (WAMz) - geeft gemeenten een brede beleidsruimte bij de vormgeving van de archeologische monumentenzorg (AMZ) op gemeentelijk grondgebied. De zorg voor het gemeentelijk bodemarchief is daarmee een gemeentelijk beleidsveld waarin, net als op andere beleidsterreinen, keuzes gemaakt moeten worden. Wat moet behouden

¹ Kerkhoven/Klerks 2007.

worden en wat niet? Wordt er opgegraven of beschermd? Wat kunnen de archeologische waarden in de gemeente bijdragen aan witte plekken over het verleden van Nederland? Maar ook: wat kan archeologie bijdragen aan de lokale identiteit en beleving?

Onmisbaar voor die keuzes is dat de gemeente bekend is met de aard, locatie en kwaliteit van archeologische resten binnen het gemeentelijk grondgebied – het bodemarchief. Met de nieuwe gemeentelijke Archeologische Beleidskaart 2012 krijgt de gemeente de beschikking over een actueel instrument dat voor alle betrokkenen helder maakt, waar archeologische waarden aanwezig zijn of vermoed kunnen worden.

1.2 Leeswijzer

In 2007 heeft Vestigia een uitgebreide toelichting bij de Archeologische Beleidskaart opgesteld. Voor de actualisatie is gekozen om een rapport op te stellen waarbij zowel het rapport uit 2007 als de actualisatie van 2012 tot een gezamenlijk, zelfstandig leesbaar rapport zijn samengevoegd. In hoofdstuk 2 wordt eerst de methodiek uitgelegd met de verschillende stappen die hebben geleid tot de geactualiseerde Archeologische Beleidskaart, inclusief de voorfase in 2007. In hoofdstuk 3 wordt een uitleg gegeven over de geologie, geomorfologie en bodem van Texel. In hoofdstuk 4 wordt het proces beschreven van het opstellen van de Archeologische Inventarisatiekaart, met een korte uitleg met betrekking tot de bewoningsgeschiedenis van Texel. In hoofdstuk 5 wordt aandacht besteed aan de invloed van bodemverstoringen en erosie. Met de ‘bouwstenen’ van hoofdstuk 3, 4 en 5 in het achterhoofd wordt vervolgens in hoofdstuk 6 een toelichting gegeven op de totstandkoming van de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart. Deze Waarden- en Verwachtingenkaart is vertaald naar een Archeologische Beleidskaart, die nader wordt toegelicht in hoofdstuk 7. In hoofdstuk 8, 9 en 10 van deze toelichting doet Vestigia vervolgens een aantal voorstellen over hoe deze informatie vervolgens naar de praktijk van het ruimtelijke beleid vertaald kan worden. In hoofdstuk 8 doet Vestigia een voorstel op welke wijze archeologie middels planregels in bestemmingsplannen kan worden vastgelegd. Daarnaast doet Vestigia in hoofdstuk 9 een voorstel op welke wijze de gemeentelijke monumentenverordening kan worden uitgebreid met een aantal archeologische paragrafen, zodat deze verordening in de periode tot de bestemmingsplannen geactualiseerd zijn als overgangsbeleid kan functioneren. Tenslotte geeft Vestigia in hoofdstuk 10 nog een aantal aanvullende adviezen.

2 Methodiek

2.1 Opzet

De Gemeentelijke Archeologische Beleidskaart Texel (versie 2012) is in een aantal stappen vervaardigd, waarbij stap 1 t/m 4 hebben plaatsgevonden in 2007, de stap 5 in 2012, en de stappen 6 en 7 deels in 2007 en deels in 2012 hebben plaatsgevonden:

1. Eerst is alle beschikbare informatie verzameld (Inventarisatiefase).
2. Vervolgens is deze informatie getoetst en aangevuld aan de hand van het onderzoek van Woltering,² gesprekken met gebiedsexperts en een verkennend veldonderzoek (Evaluatiefase).
3. Daarna zijn de archeologische waarden vastgesteld en is een archeologisch verwachtingsmodel opgezet (Analysefase).
4. Op basis van deze resultaten zijn de archeologische waarden en het archeologisch verwachtingsmodel vertaald in een Archeologische Beleidskaart (Beleidsfase), met de volgende deelproducten:
 - Archeologische Inventarisatiekaart (*bijlage 1, kaart 4*);
 - Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart (*bijlage 1, kaart 5*);
 - Archeologisch Beleidskaart (*bijlage 1, kaart 6*).
 - Catalogus (*bijlage 2*).
5. In 2012 is in het kader van de actualisatie een inventarisatie gemaakt van alle nieuwe archeologische informatie sinds het verschijnen van de Beleidskaart in 2007 (geregistreerde vindplaatsen, uitgevoerde onderzoeken, archeologische waarnemingen, vondstmeldingen en publicaties).
6. Op basis van gegevens uit de voorgaande stap, in combinatie met gegevens over recente bebouwing en andere recente verstoringen van de bovengrond, is een geactualiseerde realistische, gebiedsdekkende archeologische verwachting voor het gemeentelijke grondgebied opgesteld, met een daaraan gekoppelde geactualiseerde Beleidskaart.
7. Tenslotte zijn voorstellen gedaan om de geactualiseerde Beleidskaart te vertalen naar de praktijk van het ruimtelijk beleid.

2.2 Inventarisatiefase

De inventarisatiefase bestond uit een inventarisatie van archeologische gegevens en geologische, geomorfologische en bodemkundige gegevens (paleo-landschappelijke bureauinventarisatie). Hieronder worden deze inventarisaties toegelicht.

2.2.1 Archeologische bureauinventarisatie

Alle bekende archeologische waarden op Texel en de archeologische onderzoeken die in de loop der jaren op Texel zijn uitgevoerd, zijn geïnventarieerd. Als eerste zijn hiertoe alle archeologische waarnemingen en archeologische monumenten uit het landelijk ARChEologisch InformatieSysteem ARCHIS2 op kaart geplot. Voor wat betreft de archeologische waarnemingen die Woltering³ op Texel heeft gedaan, bleek dat deze in Archis2 waren verwerkt.

Naast voor informatie over archeologische waarnemingen en AMK-terreinen is Archis2 ook voor uitgevoerde archeologische onderzoeken en onderzoeksmeldingen geraadpleegd. Ook deze zijn op de Archeologische Inventarisatiekaart geplot. Daar waar onderzoeksrapporten beschikbaar waren, zijn deze gescreend op relevante informatie, zoals de aard van het onderzoek en de mate van verstoring van archeologische waarden.

Voor wat betreft scheepswrakken zijn naast Archis2, het archief van de Hydrografische Dienst van het Ministerie van Defensie en die van de Dienst Waddenzee van Rijkswaterstaat (RWS) geraadpleegd. Uiteindelijk zijn alleen de wrakgegevens van Archis2 en de Dienst Waddenzee op de Archeologische

² Woltering 2000.

³ Woltering 2000.

Inventarisatiekaart opgenomen, omdat het wrakkenbestand van de Hydrografische Dienst niet zonder een intensieve conversieslag bruikbaar is.

Voor wat betreft de begrenzing van de oude dorpskernen en historische nederzettingen is gebruik gemaakt van de kadastrale minuutplan 1832 en de Bonnekaarten uit omstreeks 1900 (periode 1880-1917).

Samenvattend zijn ten behoeve van de inventarisatie van bekende archeologische waarden en archeologische onderzoeken de volgende bronnen geraadpleegd:

- Het ARChEologisch InformatieSysteem (Archis2);
- De Archeologische Monumentenkaart (AMK);
- Wrakgegevens van de Dienst Waddenzee van RijksWaterStaat (RWS);
- Kadastrale minuutplan 1832;
- Bonnekaarten 1880-1917;
- Onderzoeksrapportages;
- Archief Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (nu RCE, in 2007: RACM);
- Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (nu RCE, in 2007: RACM).

2.2.2 Het onderzoek van P.J. Woltering

De meeste archeologische waarden op het oude land van Texel zijn door Woltering in kaart gebracht.⁴

In het kader van zijn promotieonderzoek heeft Woltering een systematische veldverkenning uitgevoerd van het Oude land van Texel en van een deel van de eraan grenzende middeleeuwse polders. De systematische veldverkenning vond plaats tussen 1978 en 1989 en werd uitgevoerd door medewerkers van de toenmalige Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, tegenwoordig RCE –Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed). In dat kader werden geploegde landbouwpercelen afgezocht op archeologische vondsten via een zogenaamde oppervlaktekartering. Van het voor de veldkartering geselecteerde onderzoeksgebied kon in de loop der jaren iets minder dan de helft, namelijk 43.3% worden belopen. Ook is het percentage aan belopen oppervlak niet voor alle onderscheiden landschapstypen hetzelfde. Daarom moet er rekening mee worden gehouden dat zich in de bodem van Texel nog aanzienlijk meer archeologische waarden zullen bevinden, dan die tot nu toe zijn ontdekt.

Vanaf 1984 werd de oppervlaktekartering aangevuld met een booronderzoek. Het doel van het booronderzoek was om inzicht te krijgen in de archeologische context en bodemopbouw van vondstconcentraties die aan het maaiveld waren aangetroffen. Buiten de vondstconcentraties zijn additionele boringen gezet om inzicht te krijgen in de geologische context en om terpachtige verhogingen in het landschap, die op de Stiboka-kaart staan, te verkennen.⁵ Tijdens het onderzoek van Woltering zijn 682 vindplaatsen in kaart gebracht, waarvan 185 nederzettingsterreinen. Deze dateren uit de Late-Bronstijd tot Late-Middeleeuwen. De vindplaatsen van Woltering zijn in Archis2 opgenomen.

2.2.3 Paleo-landschappelijke inventarisatie

De paleo-landschappelijke bureauinventarisatie bestond uit een inventarisatie van geologische, geomorfologische en bodemkundige gegevens van Texel.

Hiertoe zijn de volgende gegevensbronnen geraadpleegd:

- De bodemkaart van Texel;
- De geomorfologische kaart van Texel;
- De geologische kaart van Texel;
- Het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

Een belangrijke rol is weggelegd voor het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). Het AHN is een landsdekkend digitaal hoogtebestand dat de vorm van Nederland driedimensionaal beschrijft met een nauwkeurigheid van 5 cm. Inzicht in het voorkomen en de begrenzing van bijvoorbeeld terpen en recente afgravingen is hiermee sterk toegenomen, wat zijn weerslag heeft gevonden in de uiteindelijke begrenzing

⁴ Woltering 2000.

⁵ Stiboka: Stichting voor Bodemkartering (Alterra, Wageningen).

van de verwachtingszones. Voor het gehele grondgebied van Texel is het AHN ingezet. De hoogtegegevens zijn ingewonnen in de periode 1998-2000. De punt dichtheid bedraagt respectievelijk 2 tot 3 punten per 16 m². In bosgebieden is de punt dichtheid echter beduidend lager, namelijk gemiddeld 1 meetpunt per 36 m² (de standaardafwijking bedraagt in dit type terrein ongeveer 20 cm).

De algehele kwaliteit van het AHN wordt beïnvloed door het moment van inwinnen van de laseraltimetrie-data en door het op de betreffende locatie aanwezige vegetatiedek. Ook speelt de gebruikte interpolatie- en filterprocedure van Rijkswaterstaat een belangrijke rol. De precieze invloed van al deze factoren is echter moeilijk te bepalen door de grote variatie in variabelen.

Het uiteindelijke bestand bestaat uit een puntenwolk van hoogtematen gerelateerd aan het RD-stelsel. Vanuit het AHN bestand met X- en Y-coördinaten in meters en Z-waarden in meters t.o.v. NAP is een *Digitale Hoogte Model* aangemaakt, dat een indicatie geeft van de gemiddelde hoogte van het maaiveld van de gemeente per gridcel van 5 x 5 meter.

In het basisbestand zijn metingen die de top van bebouwing en vegetatie weergeven niet gefilterd in situaties waar zij voorkomen in een 'bebouwde kom' met een minimum oppervlak van 1 km².⁶ Dit houdt in dat deze metingen in (het centrum van) Den Burg nog aanwezig zijn in het basisbestand. De metingen dienen vervolgens als basis voor het geïnterpoleerde 5 bij 5 meter grid met de hoogte op 'straat-niveau'. De metingen in bosgebieden zijn slechts op uitschieters gecorrigeerd. Als gevolg daarvan kunnen plaatselijke ophogingen binnen een perceel (bijvoorbeeld ophoging ten behoeve van nieuwe bebouwing of bestrating) of gebieden met een dichte vegetatie voor een foutieve hoogte-indicatie zorgen.⁷

2.3 Evaluatiefase

De evaluatiefase bestond uit een evaluatie van de begrenzingen van AMK-terreinen in Archis2, gesprekken met amateur-archeologen, materiedeskundigen en uit een verkennend veldonderzoek.

Voor wat betreft de evaluatie van de begrenzingen in Archis2 van AMK-terreinen is uitgegaan van de vondstenkaart van Woltering.⁸ Woltering heeft in het kader van zijn promotieonderzoek tussen 1978 en 1990 een systematische veldkartering en – vanaf 1984 – een systematisch booronderzoek op Texel uitgevoerd. De resultaten van de oppervlaktekartering en het booronderzoek heeft Woltering op een samenvattende vondstenkaart geprojecteerd. De meerwaarde van deze kaart ten opzichte van Archis2, dat van kadastrale begrenzingen uitgaat, is dat op de kaart van Woltering de exacte begrenzingen van de nederzettingsterreinen staan (voor zover de percelen waaronder deze liggen voor onderzoek toegankelijk waren). Hierdoor kunnen de terreinbegrenzingen in Archis2 worden gecontroleerd. De vondstenkaart van Woltering is gedigitaliseerd en onder de Archeologische Inventarisatiekaart gelegd. Vervolgens is aan de hand van de vondstenkaart van Woltering gecontroleerd of deze informatie in Archis2 is overgenomen en zijn de begrenzingen van de AMK-terreinen geverifieerd.

Voor wat betreft de amateur-archeologen vonden op 31 mei 2007 gesprekken plaats met dhr. H. Eelman (amateur-duiker en deskundige op het gebied van scheepswrakken), dhr. W. Kikkert (actief rond Den Hoorn) en dhr. G.J. van Noort (met name actief rond Den Burg). Het doel van deze gesprekken was om de concept Archeologische Inventarisatiekaart ter evaluatie aan hen voor te leggen en waar mogelijk en noodzakelijk aan te vullen. Daarom is met alle drie genoemde personen de concept Archeologische Inventarisatiekaart doorgenomen. De vondstlocaties en vindplaatsen van bovengenoemde amateur-archeologen zijn als aparte categorie op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart geprojecteerd. Het gaat hier om nog niet gecontroleerde c.q. nog niet 'goedgekeurde' archeologische waarnemingen. Bovendien was niet het doel om de collecties van de betreffende amateur-archeologen volledig te beschrijven.

Op 2 augustus 2007 is de concept Archeologische Inventarisatiekaart, voor wat het maritieme deel, met Peter Stassen doorgesproken (beleidsarcheoloog maritiem erfgoed, verbonden aan de RCE). Peter Stassen en Flip Woltering hebben tevens het toenmalige eindconcept van de Archeologische Beleidskaart van Texel beoordeeld.

⁶ Van Heerd *et al.* 2000.

⁷ Van Heerd *et al.* 2000.

⁸ Woltering 2000 (Archaeological finds recorded up to 31.12.1990, Map 2 Texel).

Op 25, 26 en 27 juli 2007 is in aanvulling op de gesprekken een verkennend archeologisch booronderzoek op Texel uitgevoerd. Het doel van dit onderzoek was vooral om voor wat betreft een selectief aantal archeologische terreinen meer inzicht te krijgen in aard, omvang en begrenzing. In totaal zijn er 45 boringen gezet.

2.4 Analysefase

Het product van de analysefase is een verwachtingsmodel. Dit verwachtingsmodel of Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart is gebaseerd op de uitkomsten van bovengenoemde inventarisatie- en evaluatiefase. Bij het bepalen van de afbakening van de verwachtingsgebieden is in eerste instantie uitgegaan van paleo-landschappelijke eenheden. Hiertoe zijn aan de bodemkundige en geologische eenheden waarderings toegekend met betrekking tot de archeologische trefkans voor vondsten en vindplaatsen uit de verschillende archeologische perioden. Van hieruit is gezocht naar logische zoneringen voor verwachtingen. Het verwachtingsmodel dat hieruit volgde, is vervolgens gecorrigeerd met archeologische data, zoals de verspreiding van archeologische waarnemingen over de verschillende geïdentificeerde paleo-landschappelijke eenheden. Vervolgens is de informatie over bodemverstoringen over het verwachtingsmodel gelegd. Een aanwezige verstoring heft de onderliggende verwachting op, wanneer deze dieper reikt dan de archeologische laag.

De archeologische waarden en verwachtingsgebieden zijn vervolgens onderverdeeld in klassen, te weten:

- Wettelijk beschermd monument: terrein van zodanige archeologische waarde dat het Rijk, of gemeente een beschermde status hebben toegekend.
- Hoge archeologische waarde: in deze gebieden bestaat zekerheid dat in de bodem behoudenswaardige archeologie voorkomt. De meeste van deze gebieden zijn tevens aangemerkt op de voormalige archeologische monumentenkaart (AMK-terreinen)⁹ en vallen daarom onder verscherpt toezicht. Daarnaast zijn de historische dorpskernen, voor zover relevant, aangemerkt vanwege hun hoge dichtheid aan archeologische relictten.
- Hoge archeologische verwachting: de landschappelijke eigenschappen zijn hier zodanig dat het gebied voor de mens in het verleden gunstig was voor bewoning en/of agrarische activiteiten. De vondstdichtheid, en archeologische trefkans in deze gebieden zijn bijzonder hoog. Aanwezige vindplaatsen zijn door bodemkundige omstandigheden bovendien meestal goed tot redelijk goed geconserveerd.
- Gematigde archeologische verwachting: vindplaatsen komen in mindere mate voor, maar op basis van landschappelijke kenmerken (o.a. bodemgeschiktheid en grondwaterstanden) is bewoning zeker mogelijk geweest. Soms beperkt de verhoogde trefkans zich tot een specifieke periode;
- Lage archeologische verwachting: vindplaatsen zijn in deze zones afwezig of deze zones hebben een zeer lage trefkans. Landschappelijk gezien zijn dit de lagere delen met een (relatief) hoge grondwaterstand die tot in de Late Middeleeuwen of nieuwe tijd ongeschikt waren voor bewoning.
- Geen archeologische verwachting: door eerdere bodemactiviteiten is het archeologische archief verstoord, of al geheel onderzocht.

Verder wordt op de Waarden- en verwachtingenkaart de volgende informatie weergegeven:

- Archeologische vindplaatsen uit Archis2. Hierbij gaat het zowel om de gewaardeerde of beschermde vindplaatsen als om de overige terreinen en losse vondsten;
- Wraklocaties van Dienst Waddengebied (RWS);
- De terreinen die zijn opgegraven of geïnventariseerd.

2.5 Beleidsfase

De archeologische waarden- en verwachtingenkaart is juridisch-planologisch vertaald in een Archeologische Beleidskaart. Op de Beleidskaart zijn over het algemeen dezelfde onderverdeling en begrenzingen aangehouden als die op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart, met dien verstande dat de Archis2-waarnemingen, wraklocaties en onderzoeksmeldingen op de Beleidskaart zijn weggelaten.

Binnen de Beleidskaart is de volgende onderverdeling gemaakt:

⁹ Zie uitgebreider onder paragraaf 4.1.

- Wettelijk beschermd archeologisch monument (Categorie 1);
- Gebied of terrein van hoge archeologische waarde (Categorie 2).
- Gebieden met een hoge archeologische verwachting (Categorie 3).
- Gebied met een gematigde archeologische verwachting (Categorie 4).
- Gebied met geen of een zeer lage archeologische verwachting (Categorie 5).
- Gebied zonder archeologische verwachting (Categorie 6).

Vervolgens zijn deze categorieën juridisch-planologisch vertaald in bestemmingsvoorschriften. Daarbij is uitgegaan van de op dit moment meest gangbare voorschriften met betrekking tot de archeologie in bestemmingsplannen.

2.6 Hernieuwde inventarisatie

In 2012 is in het kader van de actualisatie een hernieuwde inventarisatie gemaakt van alle sinds het verschijnen van de Beleidskaart in 2007 nieuwe archeologische informatie (geregistreerde vindplaatsen, uitgevoerde onderzoeken, archeologische waarnemingen, vondstmeldingen en publicaties), met waar nodig aanvullende analyse van het natuurlijke (abiotische) landschap, archeologie en verstoringsgegevens. Daarbij is kritisch gekeken of de in 2007 gehanteerde methodiek om te komen tot de uiteindelijke kaart op basis van de nieuwe gegevens aanpassing behoeft, danwel dat volstaan kon worden met alleen locatiegebonden aanpassingen. Deze aanpassingen zijn verwerkt op kaart 4 Archeologische Inventarisatiekaart (en nog eens apart aangegeven op kaart 4B), en op kaart 5 Archeologische Waarden- en verwachtingenkaart.

2.7 Geactualiseerde Archeologische Beleidskaart

Op basis van gegevens uit de voorgaande stap, in combinatie met gegevens over recente bebouwing en andere recente verstoringen van de bovengrond, is een geactualiseerde realistische, gebiedsdekkende archeologische verwachting voor het gemeentelijke grondgebied opgesteld, met de daaraan gekoppelde Archeologische Beleidskaart.

2.8 Vertaling naar de praktijk

Vestigia doet tenslotte in dit rapport in hoofdstuk 8, 9 en 10 een aantal voorstellen over hoe deze informatie vervolgens naar de praktijk van het ruimtelijke beleid vertaald kan worden. Wij hebben ons daarbij gebaseerd op de richtlijnen van de VNG¹⁰ en het vastgestelde beleid van een aantal vergelijkbare gemeenten, met name in Noord-Holland. Dit komt neer op het vastleggen van een aantal nadere voorwaarden in de bestemmingsplannen bij bodemingrepen in verschillende zones. Deze regels zijn er met name op gericht dat in het kader van het verlenen van omgevingsvergunningen, indien nodig een nadere belangenafweging kan plaatsvinden. Het is verstandig om deze regels en het afwegingskader ook in de gemeentelijke monumentenverordening vast te leggen. Archeologie wordt op die manier onderdeel van de integrale afweging van een groot aantal maatschappelijke belangen die gemeenten bij ruimtelijke plannen nu eenmaal moeten maken.

Welke regels de gemeente ter bescherming van het archeologische erfgoed uiteindelijk gaat hanteren en hoe de belangenafweging precies wordt ingericht, is een kwestie van democratische besluitvorming binnen de gemeente zelf.

¹⁰ Hessing *et al.* 2002; Alkemade *et al.* 2009.

3 Geologie, geomorfologie en bodem

Dit hoofdstuk behandelt de landschappelijke kenmerken binnen de gemeente Texel vanuit een geologische, geomorfologische en bodemkundige invalshoek en geeft vervolgens inzicht in de archeologische potentie binnen de verschillende landschappelijke eenheden. Het is niet de intentie van dit werk om een volledig en gedetailleerd overzicht te geven van de landschappelijke ontwikkeling van Texel. De nadruk ligt op de archeologische implicaties van de verschillende landschappelijke eenheden.

Ter onderbouwing van de archeologische verwachting zijn deelkaarten vervaardigd voor de volgende landschappelijke thema's:

- Geologie & geomorfologie (*bijlage 1, kaart 1*)
- Bodem (*bijlage 1, kaart 2*)
- Hoogtekaart (*bijlage 1, kaart 3*)

3.1 Geologie

(zie figuur 1 voor geologische tijdvakken)

Texel kent een gecompliceerde geologische ondergrond. Het eiland ligt in het waddengebied en bevat landschappelijke kenmerken van het duingebied, het pleistoceen zandgebied en het holoceen zeekleigebied.¹¹ Ondanks de unieke geologische eigenschappen van het eiland is er nog relatief weinig onderzoek gedaan naar de ontstaansgeschiedenis van het gebied.

Het centrale pleistocene deel van Texel (rondom Den Burg en Den Hoorn) maakte deel uit van het Fries-Drents plateau. Dit complex van stuwwallen is ontstaan tijdens het Saalien, de voorlaatste ijstijd. Het overgebleven deel van de stuwwal op Texel vormde een geheel met het restant van de stuwwal dat in Wieringen nog aanwezig is. De stuwwal is ontstaan aan de rand van een ijstongbekken van de uit het noordoosten oprukkende ijsmassa. Doordat in een latere fase deze stuwwal onder het verder oprukkende ijs kwam te liggen, is een deel direct weer in het ijs opgenomen en geërodeerd. Het resterende deel is bedekt met een dikke laag keileem dat zich aan de onderkant van het ijs vormde. De zo gevormde 'keileembult' is nog goed zichtbaar in het reliëf op Texel. Tijdens de volgende ijstijd (Weichselien) bereikte het ijs Nederland niet. In het door de zeer koude omstandigheden ontstane poolwoestijnachtige klimaat werden in Nederland dikke pakketten zand afgezet. Dit dekzand (formatie van Boxtel) vormde zich voornamelijk rondom de hoger gelegen stuwwalrestanten en is in een groot gedeelte van Texel in de ondergrond nog aanwezig.¹²

Tijdens het Holoceen werd Texel door de stijgende zeespiegel ongeveer 5000 jaar geleden gescheiden van de rest van het Fries-Drents plateau. Onder invloed van het stijgende water vormde zich uitgestrekte veenmoerassen (formatie van Nieuwkoop) rondom de centrale kern van Texel. Rond 3500 jaar geleden werd Texel ook geïsoleerd van Wieringen. Dit proces zorgde voor een steeds kleiner wordend bewoonbaar areaal, dat in de Romeinse tijd vrijwel uitsluitend werd gevormd door de hoogste dekzandruggen en het oudere pleistocene plateau. Pas na de Romeinse tijd vond op grotere schaal erosie plaats van de veenmoerassen en later ook de pleistocene zandgebieden. Terwijl erosie de veenmoerassen en onderliggende dekzanden aantastte vormde zich aan de westkant van Texel de nog steeds aanwezige strandwallen. De oudste van deze strandwallen liggen landinwaarts van de jongere duinen in het westen.¹³

Tijdens verschillende fasen van erosie werd het grootste deel van het veenmoeras aan de zuidkant van Texel opgeruimd of bedekt met zeeklei. Ook ten noorden van Den Burg vormde zich uitgestrekte kwelders. De veelal zandige kleien die hierbij afgezet werden behoren tot de Formatie van Naaldwijk. Met de vorming van het Marsdiep bereikte de erosie door mariene processen een hoogtepunt in de Vroege-Middeleeuwen. Pas vanaf de Vroege-Middeleeuwen kon het proces van steeds verdergaande inkrimping van het land worden gekeerd. Door steeds verder uitbreidende bedijking van lager gelegen gebieden, eindigend met de inpoldering van de polder Eijerland, kon steeds meer land worden toegevoegd aan het sterk gekrompen areaal van Texel.

¹¹ Berendsen 1997b.

¹² Weerts *et al.* 2001.

¹³ Staalduin 1977.

3.2 Geomorfologie

Het landschap van Texel wordt voor een groot deel bepaald door de aard van de ondergrond, die vrij complex en zeer divers is. In weinig gebieden in Nederland zijn de verschillen in landschap op zo'n korte afstand dan ook zo groot. Daarnaast heeft ook de mens door langdurige bewoning veel invloed gehad op het landschap. Bij het opstellen van de geomorfologische kaart van Texel is gebruik gemaakt van de kennis van de ondergrond alsmede het AHN (actueel hoogtebestand van Nederland). Hierbij dient opgemerkt te worden dat Texel het eerste gebied in Nederland is dat op deze manier is gekarteerd. Naar aanleiding hiervan is de kaart zeer uitgebreid door middel van veldwerk gecontroleerd.¹⁴ Op de kaart zijn enkele kenmerkende landschappen van Texel te herkennen: het centrale pleistocene deel, al of niet afgedekt met dekzand, het omringende marien beïnvloede oude land, het jonge mariene gebied en de duinen. Een aantal landschappelijke eenheden zijn relevant voor de archeologische verwachting. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de dekzandruggen en -kopjes in het marien beïnvloede deel van het Oude land. Dit zijn de delen van het landschap die gedurende lange tijd bewoonbaar zijn geweest.

3.3 Bodem

De ontstaansgeschiedenis van de bodems op Texel is sterk verbonden met zowel de lithologische ondergrond als het historisch landgebruik op het eiland. Omdat veel gebieden al sinds de prehistorie bewoond en bewerkt worden, is de invloed van de mens op de bodemvormende processen in Texel relatief groot. Bodemgeografisch kan Texel worden onderverdeeld in vier categorieën: het oude land, het bedijkte zeezandgebied, het duingebied en het kweldergebied.¹⁵

Het oude land is opgebouwd uit het pleistocene deel, het marien beïnvloede zandgebied en het zeekleigebied. Het gedeelte van het Oude land waar het pleistocene keileem vrij ondiep zit kent een relatief slechte waterhuishouding en is daardoor lang grotendeels onbewoond geweest. Daar waar zich dikkere pakketten dekzand hebben gevormd bevinden zich de meeste woonplaatsen. Op de hogere gronden is door bemesting met plaggen van de lager gelegen gedeeltes in sommige gevallen een dik cultuurdek ontstaan. Deze cultuurdekken zijn archeologisch bijzonder vanwege de lange bewoningsgeschiedenis en goede conservering van sporen onder in het dek. Het marien beïnvloede zandgebied bestaat uit een afwisseling van overwegend hooggelegen dekzandkopjes en lagere vlaktes. Deze vlaktes werden met enige regelmaat overstroomd, waarbij zeezand werd afgezet. Op de hogere dekzandkoppen werden de nederzettingsterreinen vaak opgehoogd, deels onopzettelijk, maar vooral ook om droge voeten te houden. Zowel de zee als het stijgend grondwaterpeil werden een steeds dominantere factor op het gebruik door de mens van het Texelse landschap. Het zeekleigebied wordt gekenmerkt door een grotere invloed van de zee, waarbij in sommige gebieden ook erosie plaatsvond van de onderliggende dekzandvlakte. Bewoning vond hier slechts plaats op zeer geïsoleerde dekzandkopjes.

Het bedijkte zeezandgebied kent een onderverdeling naar gelang de periode waarin het gebied werd bedijkt. Het oudste deel (oude zeezandgebied) bestaat voorla uit kalkloze tot kalkhoudende zeezandgronden. Ook de polder Waal en Burg behoort tot deze oude polders, maar is door een dijkdoorbraak weer onder invloed van de zee te komen staan. De geul die hierdoor ontstond is nog deels watervoerend en in het landschap zichtbaar. In de oude polders grenzend aan de duinen is intensieve vermenging van de bovengrond opgetreden ten behoeve van de bollenteelt aldaar. De jonge polders kennen geen oude bewonings- of bewerkingsgeschiedenis. De bodem hier wordt bepaald door de bovenste laag van de ondergrond: hier veelal humusarm zand.

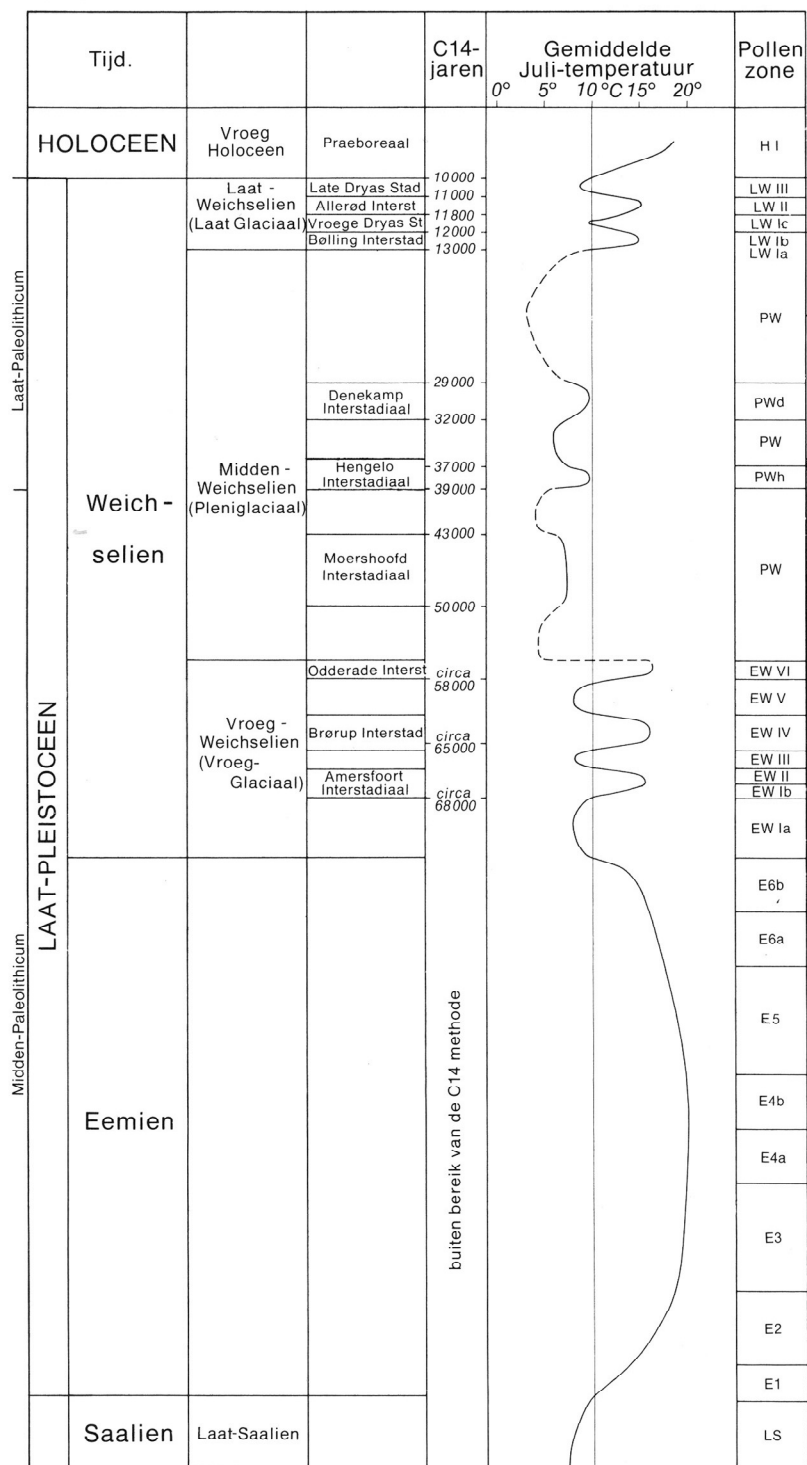
De duinen worden onderverdeeld in oud en jong duingebied. De jonge duinen liggen direct langs de kust. De duinvormende processen van accumulatie en erosie zijn hier nog steeds actief. De oude duinen liggen verder landinwaarts en liggen op een oudere strandwal. Het reliëf hier is minder uitgesproken dan de zeer reliëfrijke jonge duinen. In de ongestoorde delen van het oude duingebied hebben zich podzolen kunnen vormen. Daarom is het mogelijk dat op deze plaatsen relatief vroeg bewoning mogelijk is geweest. Hier spreekt tegen

¹⁴ Koomen/Maas 2004.

¹⁵ Kloosterhuis 1989.

dat de Texelse duinformaties veel jonger zijn dan in de rest van Noord-Holland en er ook nooit vondsten in het duingebied zijn gedaan. Het is om deze reden dat we de oude duinen een gematigde archeologische verwachting hebben gegeven.

Het kweldergebied staat tot vandaag de dag onder invloed van de zee. Bodemvorming is hier het eerste stadium van rijping vaak nog niet gepasseerd.

Chronostratigrafie, C14-ouderdom, gemiddelde juli-temperatuur, pollenzonering en vegetatietypen (naar: Zagwijn & Van Staalduinen, red. 1975).

Figuur 1: Geologische tijdvakken.

4 Toelichting op de Archeologische Inventarisatiekaart

4.1 Archeologische inventarisatie

Het resultaat van de archeologische inventarisatie is weergegeven op de Archeologische Inventarisatiekaart (*bijlage 1, kaart 4*). Deze kaart geeft een totaaloverzicht van de bekende archeologische waarden in de gemeente Texel (archeologische terreinen, vindplaatsen en waarnemingen). Voor de Archeologische Inventarisatie is gebruik gemaakt van diverse informatiebronnen, die in hoofdstuk 2 zijn toegelicht.¹⁶ De inventarisatie heeft tot doel om een zo compleet en actueel mogelijk overzicht te geven van de archeologische waarden in de gemeente Texel. Daarom zijn in 2007 in aanvulling op de bureauinventarisatie gesprekken gevoerd met amateur-archeologen. De resultaten hiervan, in de vorm van nieuwe vindplaatsen en waarnemingen, zijn tevens opgenomen in *bijlage 2*. In 2007 werden in totaal 1173 vindplaatsen vastgesteld. Het aantal vindplaatsen en de dateringen is gebaseerd op Archis2. Voor wat betreft 'Paleolithicum' is een correctie toegepast, omdat uit de Archis2-catalogus blijkt, dat dit vaak als administratieve begindatering is genomen, voor vindplaatsen waarvan de datering niet bekend is. Deze worden in dit geval in het Paleolithicum tot en met de Nieuwe Tijd gedateerd. Op Texel vallen veel IJzertijd-vindplaatsen onder de Bronstijd, omdat veel van deze vindplaatsen hun oorsprong in de Late-Bronstijd hebben.

Een archeologische vindplaats wordt gedefinieerd door een of meer archeologische vondsten en/of waarnemingen. Op de Archeologische Inventarisatiekaart zijn vindplaatsen opgenomen die uit tenminste 1 verifieerbare waarneming bestaan. Met verifieerbaar wordt bedoeld dat de archeologische informatie herleidbaar moet zijn tot een rapport, een waarnemingsverslag of een traceerbare vondst of vondstgroepen. Het gaat hier om beschermde vindplaatsen (monumenten), waarnemingen en onderzoeksmeldingen. Indien een waarneming gebaseerd is op alleen mondelinge informatie, dan dient deze tenminste te worden ondersteund door historische of bodemkundige indicatoren of te worden bevestigd door tenminste een andere getuigenverklaring.¹⁷ De bekende archeologische waarden zijn in Archis2 onderverdeeld in achtereenvolgens 1) monumenten en terreinen van archeologische waarde, 2) waarnemingen en 3) onderzoeken en onderzoeksmeldingen:

1. *Monumenten* zijn terreinen of gedeelten hiervan waar de aanwezigheid van archeologische resten feitelijk is vastgesteld en waarvan de archeologische waarde is bepaald. Deze terreinen staan ofwel in het monumentenregister geregistreerd (wettelijk beschermde archeologische monumenten) of op de voormalige Archeologische Monumentenkaart van de Provincie Noord-Holland vermeld als terreinen van archeologische waarde. Deze laatste groep terreinen was tot 2007 veelal beschermd via het Streekplan (zogenaamde AMK-terreinen), tegenwoordig vallen ze veelal onder de Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie (PRVS);¹⁸
2. *Waarnemingen* omvatten zowel recente vondstmeldingen¹⁹ als oudere (niet-gepubliceerde) meldingen en waarnemingen door amateur- en professionele archeologen (veldkartering, proefputten, oude opgravingen). Archeologische waarnemingen en vondstmeldingen kunnen zowel op archeologische terreinen (complexen) betrekking hebben, als op 'losse vondsten' (dus zonder aanwijsbare archeologische context). Bij de waarnemingen is geput uit de Archis2-database.
3. *Onderzoeken/onderzoeksmeldingen* omvatten alle afgeronde en lopende onderzoeken door professionele archeologen, die ruimtelijk goed zijn te begrenzen. Het grootste deel van de

¹⁶ Voor de actualisatie: Archis2 peildatum februari 2012 (Archis download november 2011).

¹⁷ Archeologische waarnemingen kunnen in principe leiden tot beperkende maatregelen voor grondeigenaren. Het is om die reden dat de gemeente ernaar streeft alleen betrouwbare informatie in haar afwegingen te betrekken.

¹⁸ De provinciale AMK heeft nu binnen het provinciaal beleid geen status meer. De AMK wordt momenteel beheerd door de RCE. Het provinciale beleid met betrekking tot archeologie valt onder de PRVS. Hierin vallen onder cultuurhistorische waarden zowel bovengrondse gebouwde monumenten als ondergrondse archeologische waarden (zie o.a. art. 1 sub 13 en 24 en art. 15). Aan de PRVS is de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie gekoppeld waarin het keileemgebied van Texel als gebied van provinciaal belang is opgenomen. Deze gebieden van provinciaal belang zijn in opdracht van de provincie Noord-Holland door Vestigia verder uitgewerkt in een tiental regionale archeologische verwachtingskaarten, waaronder een archeologische verwachtingskaart voor het keileemgebied van Texel (Brugman *et al.* 2011).

¹⁹ In de archeologische terminologie wordt een onderscheid gemaakt tussen archeologische waarnemingen en vondsten. Archeologische waarnemingen zijn meldingen van archeologische vondsten en/of sporen van bijvoorbeeld nederzettingen, grafvelden, akkersystemen, heiligdommen, enz., die niet nader onderzocht en gewaardeerd zijn. Archeologische vondstmeldingen zijn meldingen die nog niet zijn gecontroleerd om in het systeem te worden opgewaardeerd tot een waarneming.

onderzoeksmeldingen betreft archeologisch vooronderzoek dat heeft plaatsgevonden in het kader van ruimtelijke ontwikkelingen (zowel bureauonderzoek, booronderzoek, proefsleuven als opgravingen). De database bevat de verwijzing naar de verplichte rapportage. De aanmelding van archeologisch (voor)onderzoek in Archis2 is verplicht in het kader van de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Onderzoeken ouder dan de laatste 10 tot 15 jaar zijn binnen Archis2 als waarneming opgenomen.

De eerste opgraving op Texel was wellicht die van de Sommeltjesberg bij De Waal in 1777, een Romeinse grafheuvel. Een echte opgraving mag dit niet heten. Het was eerder een afgraving, waarbij Pieter van Cuyck de mooiste en opvallendste vondsten verzamelde en deze vervolgens in 1780 publiceerde.²⁰ Ook de opgraving van 'Kikkert's Terp' in de jaren vóór de Tweede Wereldoorlog, bij De Westen, zouden wij nu niet als een echte opgraving kwalificeren.²¹ De eerste professionele opgraving op Texel is die in 1942 door de Duitse archeoloog, toenmalig directeur van het *Landesmuseum* in Hannover en gedurende de tweede wereldoorlog, *Inselkommandant* op Texel, K.H. Jacob-Friesen. Hij was ook meteen de eerste archeoloog die de 7^e eeuwse grachten van de ringwalburg in Den Burg ontdekte, op basis waarvan hij concludeerde dat Den Burg uit een *Sachsenburg* is ontstaan. Veel opgravingen zouden nog volgen, zoals die van Den Burg – Beatrixlaan (voor een volledig overzicht zie *bijlage 2*).

Voor zover archeologische waarden geheel of gedeeltelijk zijn opgegraven, zijn de begrenzingen van deze opgravingen op de Archeologische Inventarisatiekaart opgenomen. Althans, voor zover mogelijk, want niet van alle opgravingen is bekend waar de opgravingsputten precies lagen, dan wel hoe ze waren georiënteerd. De informatie over archeologische onderzoeken is gebaseerd op Archis2 en op literatuur.²²

4.2 Toevoegingen en aanpassingen op de Archeologische inventarisatiekaart 2012

Bij de uitgevoerde actualisatie in 2012 zijn alle nieuwe vermeldingen in de landelijke database Archis2 vanaf 2007 geverifieerd en geanalyseerd en zo nodig gekoppeld met andersoortige informatie.

4.2.1 Archeologische monumenten

Sinds 2007 zijn op het grondgebied van Texel twee nieuwe archeologische monumenten opgenomen. Het nieuwe beschermde monument 15.660 (scheepswrak bij Burgzand Noord III) is een samenvoeging van een aantal bestaande monumenten (monumentnummers 15.685, 15.686, 15.687, 15.688 en 15.689 op de kaart 2007). Verder is een nieuw terrein van zeer hoge waarde toegevoegd, monumentnummer 16.063 (Burgwal, Den Burg). Dit monument ligt rondom het beschermde monument 1.314 (Burgwal, Den Burg), en vormt als het ware een uitbreiding van het terrein met daarin de resten van de ronde burcht met omringende gracht en omwalling, kerk en nederzetting uit de Vroege en/of Late Middeleeuwen, m.a.w. de oudste, vroegmiddeleeuwse, kern van Den Burg.

4.2.2 Waarnemingen

In Archis2 zijn sinds 2007 in totaal 10 nieuwe archeologische waarnemingen binnen grondgebied van de gemeente Texel geregistreerd. Deze waarnemingen betreffen voornamelijk meldingen van vondsten uit de IJzertijd tot de Nieuwe tijd, gedaan bij archeologische vooronderzoeken. Er is één oudere, vuursteenvondst, gedaan (waarnemingsnummer 198.438). Deze kan niet scherper gedateerd worden dan in de periode van het Paleolithicum tot de Bronstijd. Slechts 2 waarnemingen betreffen zogenaamde toevalsvondsten.

4.2.3 Onderzoeken

In Archis2 zijn sinds 2007 54 (nieuwe) onderzoeken aangemeld. Deze onderzoeken komen voor het overgrote deel voort uit de nieuwe wet- en regelgeving die bepaalt dat gemeenten bij voorgenomen bodemingrepen initiatiefnemers kunnen verplichten door middel van (voor)onderzoek aan te tonen dat hun

²⁰ Van Cuyck 1780.

²¹ Van Tent/Woltering 1973.

²² Woltering 2002; Van Tent/Woltering 1973 en onderzoeksrapportages.

initiatief niet leidt tot onevenredige schade aan het bodemarchief. Sinds 2007 wordt dit principe ook op Texel steeds consequenter toegepast, hetgeen heeft geleid tot een stijging van met name het aantal uitgevoerde archeologische vooronderzoeken in het kader van bouwplannen, dijkversterkingsprojecten en natuurinrichtingsprojecten. Het gaat daarbij om:

- 2 Archeologische begeleidingen;
- 21 Archeologische booronderzoeken;
- 25 Archeologische bureauonderzoeken;
- 4 Archeologische inspecties onderwater;
- 1 Archeologische opgraving;
- 1 Archeologische proefputten/proefsleuvenonderzoek.

De uitkomsten van deze onderzoeken zijn verwerkt in de verwachtingskaarten en de Beleidskaart. Bij 25 van deze onderzoeken (op het land) zijn de archeologische kenmerken van het plangebied die tot een verhoogde archeologische verwachting op de Beleidskaart hadden geleid, ook daadwerkelijk in het veld getoetst door middel van een booronderzoek, proefsleuvenonderzoek of archeologische begeleiding. Bij 18 van deze onderzoeken waren de gegevens uit de rapportages voldoende bruikbaar om de conclusies te kunnen overnemen en te verwerken in de archeologische verwachtingenkaart 2012. Bij 11 van deze 18 onderzoeken is de oorspronkelijke hoge of middelhoge archeologische verwachting van het plangebied afgewaardeerd naar een lage archeologische verwachting (Archis2 onderzoeksmeldingsnummers 45.910, 26.509, 32.498, 39.480, 39.626, 39.893, 43.804, 44.371, 46.466, 49.694, 47.814). Bij 5 van de 18 onderzoeken (25.604, 32.983, 41.208, 46.532, 47.350) is de verwachting op de kaart uit 2007 bevestigd door de resultaten. Bij deze onderzoeken bleek dat zich waardevolle archeologie in het plangebied bevond. Deze gebieden zijn op de geactualiseerde kaart (2012) opgewaardeerd naar terreinen van archeologische waarde. Verder is bij één onderzoek (nummer 32.988) vast komen te staan dat het gebied op basis van de in het veldonderzoek aangetroffen landschappelijke en bodemkundige kenmerken eigenlijk een hogere archeologische verwachting moest hebben dan was aangegeven op de kaart uit 2007. Hier is op de kaart van 2012 de verwachting opgewaardeerd van gemiddeld naar hoog.

Tenslotte is er ook nog één archeologische begeleiding (nummer 22.275) uitgevoerd, waarbij werd geconstateerd dat de op de kaart aangegeven archeologische waarden inderdaad aanwezig waren. Bij de begeleiding is vervolgens een groot aantal vondsten verzameld. Omdat in de rapportage niet duidelijk is weergegeven tot hoe diep de ingrepen die archeologisch begeleid zijn, hebben plaatsgevonden, en we dus ook niet weten of zich nog onaangetaste archeologische waarden in de ondergrond kunnen bevinden, is oorspronkelijke classificatie als terrein van archeologische waarde op kaart van 2012 gehandhaafd.

De uitgevoerde evaluatie van de nieuwe onderzoeken en waarnemingen geeft geen aanleiding om het verwachtingsmodel dat voor Texel in 2007 is opgesteld in zijn algemeenheid te gaan herzien. Het aantal uitgevoerde onderzoeken is hiervoor statistisch gezien (nog) te gering. De resultaten zijn bovendien ook nog te weinig eenduidig.

Wel valt op dat bij een groot deel van de gevallen waarin de verwachting na veldonderzoek naar beneden bij kan worden gesteld, er sprake is van een in praktijk afwijkende bodemkundige situatie ten opzichte van de verwachtingskaart 2007. In een aantal gevallen lijkt het erop dat ten opzichte van de gekarteerde bodemeenheid nadien degradatie is opgetreden, bijvoorbeeld verploegde bodem in plaats van dunne podzol. Zo'n situatie is dan terug te voeren op de intensivering van de landbouw in de afgelopen decennia.

In andere gevallen blijkt de gekarteerde bodemkundige eenheid echter eenvoudigweg niet overeen te komen met de werkelijk aangetroffen bodem. Vaak is de aangetroffen bodem natter (en dus minder geschikt voor bewoning) dan op de gehanteerde bodemkaart in 2007 stond aangegeven. Dit gaat met name op voor de dekzandvlaktes aan de rand van het marien beïnvloede gebied ten noorden van Oosterend. Hier speelt de betrekkelijke grootschaligheid en grofmazigheid van de bodemkartering ons waarschijnlijk parten, zonder beter kaartmateriaal is hieraan echter betrekkelijk weinig te doen.

Een waarschuwing is ook op zijn plaats: in twee van de recent uitgevoerde onderzoeken is een kleidek aangetroffen op dekzand. Hier wordt door het onderzoekende bureau een recente antropogene oorsprong aan toegekend en vervolgens, daarmee samenhangend, een lage verwachting. Uit onderzoek van onder andere Woltering (2000) is overduidelijk gebleken dat de oude cultuurdekken op de centrale keileembult van Texel juist veelal bestaan uit licht humeus heterogeen kleiig materiaal. Deze oude cultuurdekken hebben vrijwel zonder uitzondering een hoge archeologische verwachting. Het is van groot belang dat deze historische kleidekken door de onderzoekende bureaus op de juiste wijze worden herkend en geïnterpreteerd als het gaat om daarmee verbonden archeologische verwachting. Helaas beschikken niet alle commerciële archeologische

onderzoeksbureau's over voldoende kennis over, en ervaring met, de specifieke archeologische en landschappelijke omstandigheden op het eiland.

4.3 De archeologische bewoningsgeschiedenis van Texel

Op de Archeologische Inventarisatiekaart wordt geen onderscheid gemaakt in de datering van archeologische waarden; het is een verzamelkaart van alle bekende archeologische waarnemingen en vastgestelde archeologische waarden. Voor een goed begrip van de Archeologische Inventarisatiekaart wordt in de volgende paragrafen per periode een kort overzicht gegeven van de dichtheid en variëteit in archeologisch belangwekkende vindplaatsen en bijzondere vondstgroepen of kenmerken.

4.3.1 De Oude Steentijd (Paleolithicum)

De oudste vondsten van Texel dateren mogelijk uit de middenfase van de Oude Steentijd (Midden-Paleolithicum). Het gaat om slechts een paar vondstlocaties, namelijk de keileemhoogte de Hooge Berg²³ en de zandsuppletie locatie in het noordwestelijk kustgebied van Texel.²⁴ Het zand van laatstgenoemde locatie is afkomstig van een buitendijkse zandwinput die ten noorden van Cocksdorp in het Robbengat is gelegen. Het zijn dus 'verplaatste' vondsten, dat wil zeggen vondsten die niet *in situ* c.q. niet in hun oorspronkelijke context zijn gedaan. De vondsten zouden volgen dhr. G.J. van Noort, in het geval van de zandwinlocatie, dateren uit een periode van de Holstein-tussenijstijd (circa 410.000-370.000 jaar geleden) tot, in het geval van de Hooge Berg, in de Weichsel-ijstijd (circa 120.000-12.000 jaar geleden). Over de echtheid van bovengenoemde vondsten bestaat de nodige discussie.²⁵ Voor wat betreft het gemeentelijk archeologiebeleid zijn er weinig mogelijkheden om beleid op dergelijke vondstlocaties te voeren, enerzijds omdat het vaak om 'losse vondsten' gaat (i.e. incidentele vondsten zonder aanwijsbare archeologische context), anderzijds omdat het, in het geval van de zandwinput in het Robbengat, zeer diep gelegen vindplaatsen betreft, die voor archeologisch onderzoek nagenoeg onbereikbaar zijn.

De periode waaruit bovengenoemde vondsten dateren, beslaat twee ijstijden, namelijk de Saale-ijstijd (circa 370.000-130.000 jaar geleden) en de Weichsel-ijstijd, en twee tussenijstijden, namelijk het Holsteinien en het Eemien (circa 130.000-120.000 geleden). De Saale-ijstijd en Weichsel-ijstijd waren bepalend voor de vorming van het oude land van Texel. De gedurende de Saale-ijstijd oprukkende gletsjers stuwden de keileem op tot de keileemhoogtes van de Hooge Berg, de Noord-Haffel, de Zuid-Haffel en Den Hoorn. In de Weichsel-ijstijd werd onder poolklimaat-omstandigheden het dekzand afgezet, waaruit het grootste deel van het oude land op Texel, tussen Den Hoorn en Oosterend, bestaat. De ijstijden kenmerkten zich door een koude en soms zeer droog klimaat. Als gevolg van de kou was de bodem tot grote diepte permanent bevroren (*permafrost*). Het landschap had, tijdens de ijstijden, nog het meeste weg van een poolwoestijn en was in gematigdere omstandigheden met vegetatie bedekt, zoals een toendravegetatie, berken en naaldbossen. In de warmere tussenijstijden kon het klimaat oplopen tot een gemiddelde zomertemperatuur van circa 19 graden Celsius, waardoor loofbossen zich konden ontwikkelen en in de lagere delen van het landschap veen werd gevormd (het zogenaamde Eemienveen). De zeespiegel steeg in de Eem-tussenijstijd, als gevolg van het afsmelten van de gletsjers, tot circa 7 meter +NAP en daalde gedurende de Weichsel-ijstijd tot meer dan 60 meter onder NAP, waardoor bijvoorbeeld het Noordzee-bekken droog lag.

Op Texel zijn drie vindplaatsen bekend die uit de eindfase van de Weichsel-ijstijd dateren, het zogenaamde Jong-Paleolithicum (circa 12.000 v.Chr.). Het betreft onder andere een, inmiddels opgegraven, jachtkamp van rendierjagers aan de Beatrixlaan in Den Burg,²⁶ die aan de Hamburg-cultuur wordt toegeschreven. De twee andere vindplaatsen zijn op de Hooge Berg, door dhr. G.J. van Noort, amateur-archeoloog in kaart gebracht. Ook deze vindplaatsen dateren op grond van de gevonden vuurstenen artefacten, zoals kerfspitsen, uit de Hamburg-cultuur. Op Texel zijn ook twee losse vondsten uit het Jong-Paleolithicum gedaan, namelijk

²³ Van Noort 2003.

²⁴ Van Noort 1996.

²⁵ De vondsten niet door dhr. dr. D. Stapert, prehistoricus verbonden aan het Groningen Archeologisch Informatiecentrum van de Universiteit Groningen, erkend (mondelinge mededeling Woltering).

²⁶ Stapert 1981.

twee vuurstenen artefacten, waarvan een bij Den Hoorn en een bij Paal 9 op suppletiezand. Laatstgenoemde artefact, een voor de Hamburg-cultuur typerende kerfspits, is uit de Noordzee afkomstig.²⁷

4.3.2 De Midden-Steentijd (Mesolithicum)

Uit de Midden-Steentijd, het Mesolithicum, zijn op Texel een aantal vindplaatsen bekend. Aan de al bekende Mesolithische vindplaatsen op Texel is op de Archeologische Inventarisatiekaart een vindplaats van dhr. G.J. van Noort toegevoegd, die op de flank van de Hooge Berg ligt. Voor wat betreft de al bekende Midden-Steentijd vindplaatsen zijn onder andere bij de opgraving aan de Beatrixlaan door Woltering enkele haardplaatsen uit het Mesolithicum opgegraven. Het Mesolithicum luidt een klimaatsverbetering in, die zich tot op de dag van vandaag doorzet; het Holoceen. Het landschap van Texel veranderde van een toendra- en subarctisch landschap, via een landschap met berken en dennenbossen in een landschap met uitgestrekte loofbossen. Als gevolg van de stijging van de zeespiegel begon het landschap te vernatten. De mensen leefden in de Oude- en Midden-Steentijd van wat de natuur te bieden had. Waren de mensen van de Hamburg-cultuur vanwege de koude omstandigheden nog sterk gespecialiseerd in de jacht op rendieren, de mensen in de Midden-Steentijd konden dankzij het betere klimaat een breder aanbod aan natuurlijke voedselbronnen exploiteren, waaronder inmiddels uitgestorven soorten, zoals waternoot en moerasschildpad.

4.3.3 De Nieuwe-Steentijd (Neolithicum)

Uit de Nieuwe-Steentijd (Neolithicum) en de overgang naar de Bronstijd (Vroege-Bronstijd) zijn van Texel weinig vondsten bekend. Het is opvallend dat op Texel uit de Nieuwe-Steentijd en Vroege-Bronstijd geen enkele nederzettingsterrein bekend is, zeker gezien de intensieve veldkarteringen van Woltering in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Wel zijn tijdens deze veldkarteringen enkele vuurstenen werktuigjes gevonden die in het Laat-Neolithicum of Vroege-Bronstijd kunnen worden gedateerd.²⁸ Dit hangt naar alle waarschijnlijkheid samen met de locatiekeuze van Nieuwe-Steentijd en Vroege-Bronstijd samenlevingen, waardoor nederzettingsterreinen uit deze periode nu in lager gelegen en met jongere sedimenten afgedekte dan wel geërodeerde landschappelijke zones liggen. De lage ligging van de enige van Texel bekende Midden-Bronstijd nederzetting bevestigt deze gedachte. Als er in deze perioden al gewoond werd op de nu nog aan het oppervlak liggende Pleistocene gronden (boven 0,5 m +NAP), dan zal dat toch zeer spaarzaam zijn geweest.²⁹

4.3.4 De Bronstijd

Uit de Vroege-Bronstijd zijn geen vindplaatsen op Texel bekend. Uit de Midden-Bronstijd dateren twee vindplaatsen, te weten Den Burg-Beatrixlaan en Den Burg-Marsplan. In het geval van de Beatrixlaan betreft het een woonplaats (twee boerderijen³⁰), de restanten van drie grafheuvels en circa 170 zogenaamde kuilenkransen (*pit circles*). De functie van de kuilenkransen is onbekend, hoewel een rituele betekenis nog het meest waarschijnlijk is.³¹ Dergelijke kuilenkransen zijn ook in het centrum van Den Burg gevonden. In het gebied Den Burg-Marsplan, aan de oostkant van Den Burg, zijn in bouwputten een grafheuvel en eveneens kuilenkransen waargenomen. De invloed van de met de klimaatsverbetering stijgende zeespiegel, en hiermee de grondwaterspiegel, wordt steeds meer merkbaar op Texel. Het lager gelegen dekzand is inmiddels met (laag-)veen overgroeid. Dit veengebied strekt zich uit over grote delen van het Waddengebied en 'klimt', naar gelang de zeespiegelstijging, langzaam aan de randen van het oude land van Texel omhoog. Noordelijk van het oude land, namelijk ter hoogte van het Eijerland, ontwikkelt zich een wad en aan de westzijde van Texel vormt zich een brede zone oude duinen, die inmiddels in zee is verdwenen. Het zijn deze duinen en het oude land van Texel, die in de Midden-Bronstijd voor bewoning in aanmerking kwamen.³²

Op Texel zijn uit de Late-Bronstijd (1250-800 v.Chr.) een groter aantal vindplaatsen bekend. In totaal gaat het om 35 woonplaatsen met woonstalboerderijen. Een woonstalboerderij werd na een generatie verlaten, waarna een volgende generatie binnen hetzelfde nederzettingsterritorium een nieuwe woonstalboerderij

²⁷ Van Noort s.a.

²⁸ Mededeling P.J. Woltering in evaluatierapport van de eerste conceptrapportage.

²⁹ Mededeling P.J. Woltering in evaluatierapport van de eerste conceptrapportage.

³⁰ Af te leiden uit verkleuringen in de grond van ingegraven constructie-elementen, zoals palen.

³¹ Woltering 1994.

³² Woltering 1994, p. 194.

bouwde. Archeologisch lijken dit verschillende vindplaatsen, maar in werkelijkheid vormen ze de materiële neerslag van één huishouden. Vaak kwam men na enkele generaties terug op een al eerder bewoonde plek, omdat sommige plaatsen vanwege bijvoorbeeld de hoogteligging nu eenmaal aantrekkelijker waren dan andere.

Volgens Woltering³³ is het kaartbeeld voor de Late-Bronstijd van Texel nog verre van compleet, met name omdat op de woonplaatsen uit deze tijd weinig aardewerk wordt gevonden. Hierdoor laten zij zich moeilijk opsporen.

4.3.5 De IJzertijd-Romeinse tijd

In de IJzertijd-Romeinse tijd groeit het aantal bekende woonplaatsen nog meer, namelijk tot ruim 350 vindplaatsen. De meest opvallende vindplaats op Texel uit deze periode is de Romeinse grafheuvel 'de Sommeltjesberg' bij De Waal, maar deze werd al in 1777 geëgaliseerd. Later heeft de toenmalige Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB, nu: RCE) op de vermoedelijke locatie van 'de Sommeltjesberg' een veldonderzoek gedaan, maar niets gevonden.

In eerste instantie verbetert de afwatering van het gebied in deze periode, waardoor het veengebied krimpt en de dekzandrug tussen Den Hoorn en het keileemgebied bij Den Burg bewoonbaar wordt, getuige archeologische waarnemingen. Ook zijn er aanwijzingen dat er zandverstuivingen in deze periode optreden. Bij Den Burg-Beatrixlaan zijn akkersporen gevonden op 'schoon' stuifzand, dat wil zeggen stuifzand waarin nog geen bodemvorming is opgetreden. Dit kan wijzen op overexploitatie van het dekzandgebied en op een schaarste aan akkergronden. De IJzertijd-Romeinse tijd kenmerkt zich in tweede instantie door een sterke vernatting van het landschap. Dit is archeologisch zichtbaar in het voorkomen van ophogingslagen en het op grote schaal aanleggen van afwateringsgreppels voor de drainage van akkers en woonplaatsen. Ook worden de laaggelegen delen van het dekzandlandschap verlaten en ontstaan op de hogere delen grotere concentraties woonplaatsen. Uit het keileemgebied zijn nauwelijks vondstmeldingen bekend. Dit hangt samen met de slechte eigenschappen van keileem voor landbouw. Daarom werd dit gebied zoveel mogelijk vermeden.³⁴

4.3.6 De Middeleeuwen

In de Middeleeuwen neemt de invloed van de mens op bodem en landschap sterk toe. Het is de periode van de sterke bevolkingstoename, de periode dat nederzettingen als gevolg van de sterke toename van de vernatting van het landschap massaal worden opgehoogd, het voorheen vermeden keileemlandschap in gebruik werd genomen (Late-Middeleeuwen), dammen en dijken worden aangelegd en landaanwasten worden ingepolderd. Het is ook de periode van de grootschalige veenontginningen (vanaf de 7^e-8^e eeuw). Historische vermeldingen vanaf de 9^e eeuw, zoals *Texalmore*,³⁵ wat niet noodzakelijkerwijs binnen de grenzen van het huidige Texel lag, en de vondst van een enkele kogelpotscherf uit de Waddenzee zou erop kunnen duiden dat ook rondom Texel dergelijke veenontginningen voorkwamen. Woltering twijfelt echter hieraan; hij gaat ervan uit dat het pleistoceen gebied van Texel in de Middeleeuwen al aan alle kanten door wad- en kwelderafzettingen was omgeven.³⁶ In ieder geval zijn tijdens de inventarisatiefase voor de Archeologische Beleidskaart Texel geen duidelijke aanwijzingen gevonden voor dergelijke vindplaatsen rond Texel.

De Vroege-Middeleeuwen op Texel worden gekenmerkt door een toenemende vernatting van het landschap. In het gebied tussen De Waal en Oosterend raken de lager gelegen dekzandgebieden onder water; dekzandkopjes en dekzandruggen worden opgehoogd³⁷. Het ophogen van nederzettingsterreinen is een algemeen beeld op Texel in deze periode wat tot in de Late-Middeleeuwen doorgaat. Ten zuiden van Texel ontstaat het Marsdiep³⁸, waardoor Texel langzamerhand wordt afgesneden van het vaste land.

Uit de Vroege-Middeleeuwen zijn 41 woonplaatsen bekend. Deze bevinden zich geconcentreerd op de hoger gelegen locaties in het dekzandgebied. Uniek is de ringwalburg in Den Burg die rond het midden of in de

³³ Woltering 1994, p. 199.

³⁴ Woltering 1994, p. 199.

³⁵ Besteman 1994, p. 234.

³⁶ Woltering 1997, p. 336.

³⁷ Woltering verwijst naar opgehoogde sites met de term 'raised layers'.

³⁸ Het Maresdiep, eerste vermelding in 817.

tweede helft van de 7^e eeuw is aangelegd.³⁹ Deze bestond in eerste instantie uit een brede gracht met een smallere buitengracht. Aan de binnenzijde van de brede gracht werd met de uitkomende grond een lage wal opgeworpen (circa 1 m hoog). In een lagere fase werd hier doorheen een binnengracht aangelegd. Op grond van vondsten die in de grachtvullingen zijn gedaan en op grond van een historische vermelding, moet deze ringwalburg uit de 7^e-8^e eeuw dateren.

Uit de Vroege-Middeleeuwen dateert ook een mannengraf (crematie met bijgaven) op de locatie die bekend staat als “het grafveld aan de Akenbuurtsweg”.

Het keileemgebied wordt, vanwege zijn slechte landbouweigenschappen, in de Vroege-Middeleeuwen nog steeds vermeden.

Uit de Late-Middeleeuwen dateren 62 nederzettingsterreinen, inclusief zes historische dorpen met kerk of kapelletje, een geïsoleerd gelegen kapelletje, een mogelijke motte (kasteelterrein), een steenoven en een klooster.⁴⁰ De motte lag oostelijk van de Waal en is tijdens de ruilverkaveling in de jaren vijftig van de vorige eeuw geëgaliseerd. Het motte-terrein is nog goed te zien op een luchtfoto uit 1939.⁴¹ In 1356 wordt in Den Burg opnieuw een wal met gracht opgeworpen.⁴² De gracht is in het stratenplan nog duidelijk herkenbaar in de vorm van de Weverstraat, Warmoesstraat, Gravenstraat en Hoogerstraat. De hierboven genoemde steenoven is in 1367 bij Oost gebouwd, ten behoeve van de productie van bakstenen voor het huis van de graaf in Den Burg.

Uit de Late-Middeleeuwen dateert ook het wettelijk beschermd archeologisch monument Oud Den Hoorn met nederzittingsresten uit de 14^e eeuw. Het terrein ligt op de oostelijke uitloper van een vloedhaak. Het vissersdorp werd tijdens de Hollands-Friese oorlog in 1398 door de Hoeksen vernietigd, waardoor het dorp werd ‘teruggelegd’ naar de locatie van het huidige Den Hoorn.

Een ander laatmiddeleeuws fenomeen zijn de zogenaamde esdekken. Esdekken zijn eerdgronden die als gevolg van plaggenbemesting in dikte toenemen; op Texel hebben de esdekken meestal een dikte van 50 tot 80 cm. Ze komen met name voor in het Pleistoceen gebied ten zuidoosten, zuidwesten en noordoosten van Den Burg. Esdekken hebben door hun dikte een beschermende werking op eventuele onderliggende oudere archeologische grondsporen, waardoor ze per definitie een hoge archeologische verwachting vertegenwoordigen. Daarom zijn ze op de Archeologische Beleidskaart van Texel ook als zodanig aangegeven. Woltering komt op basis van de akkerlagen in de opgraving Den Burg-Beatrixlaan tot de conclusie, dat deze al in de IJzertijd werden opgehoogd.

In de Late-Middeleeuwen gaat men op Texel de strijd tegen het water aan en worden delen van het laagland ingepolderd. De inpolderingen starten in de 13^e en 14^e eeuw. Zo werd De Naal of Den Aal in 1378 ingepolderd.⁴³ Buitendijk volgde in 1465. Het meest recent ingepolderde gebied is Eijerland, dat tot aan de inpoldering in 1835, een actief wadden- en kweldergebied bleef. Eerder, in 1630, werd Eijerland via een stuifdijk met Texel verbonden⁴⁴.

4.3.7 De Nieuwe Tijd

De Nieuwe Tijd (1500 tot heden) is voor wat betreft Texel archeologisch gezien vooral de tijd van de scheepvaart en in het bijzonder de tijd van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC). Uit de Nieuwe Tijd dateren de vele honderden scheepswrakken en ook vliegtuigwrakken, die in en op de zeebodem rond Texel liggen. Bij Texel bevonden zich tijdens de Gouden Eeuw een aantal redes, waarvan de Rede van Texel in de Texelstroom verreweg de bekendste is. De scheepswrakken in en rond het Burgzand en het Scheurrak zijn nog de stille getuigen van deze Rede, waar tijdens een storm in 1660 in één nacht 111 schepen vergingen en nog eens tientallen in de stormen van 1593, 1625, 1630, 1683 en 1735. In de 18e eeuw ontstond een tweede rede bij de Kom of de Mok.⁴⁵ Hier zijn echter tot nu toe geen scheepswrakken gevonden, wat naar alle waarschijnlijkheid samenhangt met de verzanding van deze baai; als er scheepswrakken liggen, dan liggen deze onder een dik pakket sediment. Hierdoor zouden eventuele scheepswrakken goed geconserveerd kunnen zijn. Daarom is ook deze rede op de Archeologische Beleidskaart van Texel als Archeologisch

³⁹ Woltering 2002.

⁴⁰ Woltering 1997 (m.u.v. het burgterrein).

⁴¹ Woltering 1997, p. 344.

⁴² Van der Vlis 1975, p. 73.

⁴³ Van den Ancker/Jungerius 2005.

⁴⁴ Jungerius 1998.

⁴⁵ Kleij 1991.

Maritiem Aandachtsgebied aangegeven. Een derde rede lag bij 't Horntje, de huidige veerhaven. Hier moesten schepen liggen waarop een besmettelijke ziekte aan boord was uitgebroken.⁴⁶

De redes en, in het geval van de Rede van Texel, de scheepswrakken die hiervan getuigen, staan niet op zichzelf, maar zijn onderdeel van een maritiem landschap. Dit landschap bestaat onder andere uit het dorpje Oudeschild waar herbergen stonden voor de scheepsbemanningen en dat een belangrijke rol had in de bevoorrading van schepen met drinkwater. Hiervoor werd in 1618 de Skilsloot gegraven, die het ijzerhoudende en hierdoor langer houdbare water van het keileemgebied⁴⁷ van Texel naar de dijk van Oudeschild vervoerde. Ook De Schans van Texel, gebouwd rond 1574 in de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) maakte deel uit van het maritieme landschap. Het moest onder andere de op de Rede van Texel voor anker liggende schepen tegen kapers en indringers verdedigen. In de Napoleontische tijd werd het fort uitgebreid met twee kleinere verdedigingswerken, namelijk de Redoute en de Lunette. Ten zuidwesten van Oudeschild lagen vanaf vermoedelijk de 17^e eeuw drie eendenkooien. Een hiervan is nog steeds operationeel. De eendenkooien voorzagen onder andere de VOC-schepen van gevogelte.

Uit de Nieuw Tijd dateert ook 'de oude blekerij' uit de 17^e en 18^e eeuw. De klanten van deze blekerij waren vermoedelijk bemanningsleden van schepen die op de Rede van Texel lagen. Tijdens een opgraving in 2003 van amateur-archeologen en leden van de Nederlandse JeugdBond voor Geschiedenis (NJBG) werden uit een gedempte sloot allerlei vondsten gedaan, waaronder sierschotels, baardmankruiken en serviezen van Chinees porselein. Uniek is de vondst van een houten hoosspaan, waarmee doeken en kleden die in de zon lagen te drogen met water werden overgoten. De locatie ligt aan de binnenkant van de Westerdunen, maar hebben wij in het kader van deze studie niet precies kunnen lokaliseren. Vandaar dat deze vooralsnog op de Archeologische Beleidskaart Texel ontbreekt.

4.4 Scheepswrakken en Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden

In de zeebodem van de gemeente Texel en voor een klein deel in het duingebied van Texel, zijn honderden scheeps- en vliegtuigwrakken gevonden. Voor de inventarisatie van deze scheeps- en vliegtuigwrakken is gebruik gemaakt van Archis2. Tevens zijn de wrakgegevens van de Hydrografische Dienst van het Ministerie van Defensie en van de Dienst Waddenzee van Rijkswaterstaat opgevraagd. In aanvulling hierop heeft een gesprek plaatsgevonden met dhr. H. Eelman, amateur-archeoloog/duiker.

Van de wrakken die in Archis2 staan, zijn 29 in het kader van een inventariserend onderzoek van scheepsvindplaatsen in Nederland, gedetailleerd beschreven⁴⁸. Daarnaast is in deze beschrijving een opsomming van nog eens 29 scheepswrakken in de Waddenzee gegeven. De meeste van deze wrakken liggen in of nabij de Texelstroom. Voor zover ze binnen de gemeente Texel liggen, zijn ze op de Archeologische Inventarisatiekaart opgenomen. Alleen het wrak 'Breezanddijk', die in de lijst van 29 niet beschreven scheepswrakken staat, kon niet in Archis2 worden teruggevonden.

De gegevens van de Hydrografische Dienst konden niet worden gebruikt, omdat het vaak slechts om locatieaanduidingen gaat zonder verdere informatie over de datering van de wrakken. Daarentegen is het wrakkenbestand van de Dienst Waddenzee in het kader van de Archeologische Beleidskaart Texel wel gebruikt. Het oudste wrak in het bestand van de Dienst Waddenzee zou uit 1362 dateren. Het bestand wordt actueel gehouden, zodat het ook de meest recent gezonken schepen omvat. Een bijzondere categorie zijn de vliegtuigwrakken. Grotendeels betreft het vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog, zoals Messerschmits, Spitfires en B14-bommenwerpers, maar in het bestand zijn ook recentere vliegtuigen te vinden, zoals de Mirage. Voor wat betreft de wrakgegevens is het detailniveau van de wrakbeschrijvingen in het bestand van de Dienst Waddenzee opvallend. Bij ieder scheepswrak, zelfs die in de 14^e eeuw zouden zijn gezonken, staat het exacte jaartal en vaak zelfs de datum, dat het schip is vergaan. Vaak staat ook de lading gedetailleerd beschreven. Dit is opvallend omdat het bepalen van de identiteit van scheepswrakken, zeker die van gezonken koopvaardischepen, vissersschepen en binnenvaartschepen, bijzonder lastig is⁴⁹. Alleen voor wat betreft VOC-schepen kan gebruik worden gemaakt van een goed gedocumenteerd archief. Voor wat betreft

⁴⁶ Kleij 1991.

⁴⁷ Van de zogenaamde Wezenputten bij het huis Brakenstein (Carmiggelt 1998).

⁴⁸ Habermehl 2000.

⁴⁹ Habermehl 2000.

marineschepen kan gebruik worden gemaakt van de – overige onvolledige - Admiraliteits- en Marine-archieven. De wrakgegevens van de Dienst Waddenzee moeten dus voor wat betreft jaartal en datum van vergaan, met de nodige voorzichtigheid worden gebruikt.

Op de Archeologische Inventarisatiekaart zijn, voor wat betreft het bestand van de Dienst Waddenzee, alle scheepswrakken opgenomen die vóór 1851 zijn vergaan. Dit heeft twee redenen. Ten eerste is een praktische grens van 1851 aangehouden van wat wel en wat niet ‘archeologie’ is. De tweede reden is dat in bijvoorbeeld vergane schepen en vliegtuigwrakken uit de tweede wereldoorlog zich nog gesneuveld militairen kunnen bevinden. Het gaat hier daarom eerder om oorlogsgraven dan om archeologische waarden. Deze informatie leent zich daarom niet om openbaar te worden gemaakt.

Het betreft in totaal 281 scheepswrakken.⁵⁰ De oudste scheepswrakken zouden op grond van de gegevens van de Hydrografische Dienst en de Dienst Waddenzee uit de tweede helft van de 14^e eeuw dateren. Onder de op de Archeologische Inventarisatiekaart geprojecteerde scheepswrakken bevinden zich vrachtschepen, vissersschepen, compagnieschepen (VOC), marine- en oorlogsschepen, lichters, een loodsboot en een kaperschip.⁵¹

De scheepswrakken liggen grotendeels op een diepte van tussen de 6 en 10 meter onder het zeeniveau. Als gevolg van de sterke en veranderende stromingen in de Waddenzee komen veel wrakken van tijd tot tijd vrij te liggen.⁵² Ondanks dit fenomeen vertegenwoordigen de wrakken een hoge archeologische waarde. Een directe bedreiging voor het behoud van scheepswrakken lijkt zich ter hoogte van het Burgzand af te spelen. Hier komen de wrakken als gevolg van de veranderende stroming in de Texelstroom bloot te liggen en dreigen als gevolg hiervan te desintegreren.⁵³ Deze verandering kan te maken hebben met een zandwininput in de Waddenzee even ten zuidoosten van Texel, waardoor de stroming is veranderd.

De scheepswrakken van vóór 1851 concentreren zich op hoofdlijnen in drie deelgebieden. Dit zijn de westkust van Texel (voornamelijk gestrande schepen), het gebied rond de zandplaat Noorderhaaks en de Rede van Texel (in de Texelstroom). Op de Rede van Texel werden de VOC-schepen van lading voorzien en gelost, omdat zij anders een te grote diepgang hadden voor de relatief ondiepe Zuiderzee. Ook kwam op de Rede van Texel pas het merendeel van de bemanning en de passagiers aan boord. De Rede van Texel dateert waarschijnlijk al vanaf de 15^e eeuw toen de baaien aan de zuidwestpunt van Texel te ondiep werden.⁵⁴ In de 16^e eeuw nam de Rede van Texel in betekenis toe. Honderden schepen zijn echter in stormen op de Rede van Texel gezonken, bijvoorbeeld tijdens een storm in 1660 waarbij 111 schepen zonken en in 1593 waarbij 40 koopvaardijschepen zonken. Dergelijke rampen kwamen ook voor in 1625, 1630, 1683 en 1735.⁵⁵

In de Kom of de Mok (de inham aan de westkant van de veerhaven), de baai direct ten westen en zuidwesten van 't Horntje, ontstond na 1700 een tweede rede. Deze verzandde echter in 1774, waarna het alleen voor kleinere schepen geschikt was. Tijdens de hoogtijdagen lagen op deze rede echter met enige regelmaat enkele honderden schepen voor anker. Een derde ankerplaats van betekenis werd de plek van de huidige veerhaven, 't Horntje. De maritieme betekenis van Texel en hiermee de archeologische verwachting voor wat betreft het maritieme erfgoed van Texel wordt onderstreept met het volgende citaat: “Jaarlijks lagen in totaal twee- tot drieduizend koopvaarders en oorlogsschepen op de Rede, voor het Horntje en in de Mokbaai.”⁵⁶

Op de Archeologische Beleidskaart zijn zogenaamde *Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden* opgenomen. Hiervan zijn er vier aangewezen. Het betreft de *Rede De Mok*, *Burgzand*, *Scheurak* en *Oudeschild en omgeving*. De drie laatst genoemde Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden vormen samen het Maritiem VOC-landschap de *Rede van Texel*. De Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden zijn aangewezen om het behoud van afzonderlijke elementen op grond van hun samenhang in tijd, plaats en ‘gebeurtenis’ te bevorderen. Het betreft hier dus ensembles van maritiem-archeologische waarden. De Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden beperken zich niet alleen tot de scheepswrakken, maar omvatten ook landgebonden elementen die in en rond Oudeschild voorkomen en een directe relatie hebben

⁵⁰ Dit aantal is gebaseerd op de bestanden van de Dienst Waddenzee en Archis2.

⁵¹ Dit kaperschip, De dappere Patriot genaamd, zou als gevolg van een explosie op 14 augustus 1781 zijn vergaan.

⁵² Worden door de stromingen vrij gespoeld en vervolgens weer onder het zand gespoeld.

⁵³ Mondelinge mededeling H. Eelman.

⁵⁴ Kleij 1991.

⁵⁵ Carmiggelt 1998.

⁵⁶ Kleij 1991.

met de Rede van Texel. Hiertoe kunnen onder andere archeologische en cultuurhistorische waarden, zoals de historische kern van Oudeschild (waar onder andere de overslag van VOC-goederen plaatsvond), het fort van Texel, de eendenkooien rond Oudeschild (die de VOC-schepen van watergevoegelte voorzagen) en de Skilsloot (kanaal ten behoeve van water voor de VOC-schepen) worden gerekend.

Er zijn ook indicaties dat zich op de zeebodem van de gemeente Texel resten van ‘verdrongen’ middeleeuwse nederzettingen liggen.⁵⁷ Deze houden verband met de middeleeuwse veenontginningen. Het veengebied van Texel is in de Late-Middeleeuwen als gevolg van de oprukkende zee en de hiermee gepaard gaande vloedstormen, voor het grootste deel afgekald. Er zijn echter tijdens de archeologische inventarisatie geen concrete locaties gevonden van dergelijke verdrongen nederzettingen.

4.5 De historische dorpskernen

Op de Archeologische Inventarisatiekaart zijn de oude dorpskernen en historische nederzettingen opgenomen, namelijk: De Cocksdorp, Den Burg, Den Hoorn, De Koog, Oosterend, Oudeschild en De Waal. De begrenzing van de historische bebouwing is gebaseerd op de Minuutplan 1832 en de Bonnekaarten uit omstreeks 1900 (periode- 1880-1917).

⁵⁷ Mondelinge mededeling Piet Kleij, gemeentearcheoloog Zaanstad. In en nabij scheepswrakken zijn fragmenten van onder andere laat middeleeuws kogelpot aardewerk gevonden.

5 Bodemverstoringen en erosie

5.1 Ruilverkavelingen 1953-1965

Tussen 1953-1965 heeft op Texel een ruilverkaveling plaatsgevonden. Het ruilverkavelingsgebied omvatte voornamelijk het oude land van Texel. Hoewel het kleinschalige karakter van het Oude land van Texel behouden is gebleven, heeft de ruilverkaveling diep ingegrepen in het oude landschap. Het verkavelingspatroon en inrichting van het landschap is door de ruilverkaveling drastisch veranderd. Hierbij is het historische landschap, zoals die vast ligt op oude kadastrale kaarten en minuutplannen veranderd. Oude kavelgrenzen en tuinwallen zijn hierbij opgeheven en verdwenen, kavels zijn geëgaliseerd en oude waterlopen zijn dichtgeschoven dan wel omgelegd. Overigens viel de Romeinse grafheuvel 'de Sommeltjesberg' in 1777 al ten prooi aan een egalisatie.

De bij de ruilverkaveling betrokken kavels zijn door Woltering in 1979 geïnventariseerd.⁵⁸ Hieruit heeft hij een selectie gemaakt van kavels waarvan de archeologische situatie door de ruilverkaveling kan zijn veranderd. Volgens Woltering week de uitvoering van de ruilverkaveling regelmatig af van de uitvoeringsplannen, in die zin dat grotere gebieden zouden zijn geëgaliseerd en ge(diep)ploegd. Deze bodembewerkingen hebben maar gedeeltelijk effect gehad op de archeologische waarden. Zo bleek uit het booronderzoek van P.J. Woltering in 1984-1989, dat allereerst nog dikke tot zeer dikke ophogingspakketten uit verschillende archeologische perioden in de bodem aanwezig zijn. Ook de opgraving Den Burg-Beatrixlaan heeft aangetoond, dat ondanks dat het hoogste deel van het terrein was geëgaliseerd, het merendeel van de ophogingen bewaard is gebleven. Kortom, een groot deel van het Texelse bodemarchief ligt nog steeds onaangeroerd in de grond.

5.2 Bodemerosie

De bodem van Texel heeft nogal te lijden gehad onder de afkalvende werking van de zee. Dit geldt ook voor het oude land van Texel. De keileem- en dekzandopduikingen waar dit Oude land uit bestaat, zijn hierdoor gedeeltelijk geërodeerd en gedeeltelijk – erosief - afgedekt met mariene afzettingen. Mariene afzettingen komen op Texel in de regel onder de 0,5 meter NAP-hoogtelijn voor. Een uitzondering hierop is een locatie rond coördinaat 118.80/56700 ten westen-noordwesten van Oosterend, waar mariene afzettingen hoger voorkomen.⁵⁹ Het veen dat tot in de Late-Middeleeuwen de lagere pleistocene delen van Texel afdekte, is vrijwel geheel verdwenen, behoudens enkele lokaal bewaard gebleven 'veeneilanden'.⁶⁰ De zee heeft hiermee een groot deel van de oudste archeologische waarden van Texel vernietigd, maar heeft daarentegen ook archeologie 'gevormd'. Zo lag het oude Den Hoorn op een door de zee gecreëerde vloedhaak en liggen op de zeebodem en in het westelijk duingebied van Texel honderden scheepswrakken.

5.3 Civieltechnische ingrepen

Er is geen exacte informatie bekend van de wijze van fundering van individuele woningen en bedrijven op Texel. Omdat bewoning voor een grootdeel plaatsvindt op het Oude land, waar de archeologie zich vaak nabij het oppervlak bevindt, mag aangenomen worden dat ook bij ondiep funderen een groot deel van de archeologie verdwenen is onder huidige bebouwing.

⁵⁸ Woltering 1982, p. 21

⁵⁹ Woltering 1998, p. 214.

⁶⁰ Bijvoorbeeld onder de schans van Texel. Uit archeologisch onderzoek blijkt dat ter hoogte van de schans van Texel onder zeekei het veendeek bewaard is gebleven. Dit veen heeft zich hier vanaf de Bronstijd gevormd (Carmiggelt 1998, p. 13).

5.4 Ontgrondingen

De bekende ontgrondingen zijn weergegeven op de geomorfologische en bodemkaart. Er is geen aanvullende informatie bekend. Saneringen zijn over het algemeen zeer kleinschalig, er is geen informatie ingewonnen over exacte ligging en diepte van eventuele sanering door ontgraving.

5.5 Archeologische onderzoeken/opgravingen

De contouren en diepte van de archeologische opgravingen op Texel zijn bekend en meegenomen op de kaart. Alleen de exacte locaties van proefsleuven of opgravingen zijn aangemerkt als verstoord, er wordt aangenomen dat er geen archeologische waarden meer aanwezig zijn.

5.6 Degradatie scheepswrakken

Het is een bekend fenomeen dat de scheepswrakken in de Texelstroom (Burgzand en Scheurrak), als gevolg van de – wisselende - stromingen in de Waddenzee, regelmatig vrijspoelen en weer onder het zand worden gespoeld. Dit proces en de veranderingen in de stromingen in de Waddenzee vormen een ernstige bedreiging voor het behoud van scheepswrakken. Het verdient aanbeveling om de gevolgen hiervan beter in kaart te brengen en behoudsprioriteiten te stellen.

6 Toelichting op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart

6.1 Opzet Waarden- en Verwachtingenkaart

De Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart (*bijlage 1, kaart 5*) heeft twee functies:

- 1) Het laat zien waar bekende archeologische waarden liggen en hoe deze zijn begrensd.
- 2) Het voorspellen van de kans dat archeologische waarden worden aangetroffen.

Voor zover archeologische waarden nog niet bekend i.c. geïnventariseerd zijn, kunnen deze voor wat betreft het landgedeelte van Texel, worden voorspeld op basis van informatie over geologie, geomorfologie, bodem, bodemverstoringen en erosie (zie voorgaande hoofdstukken). De uitkomst hiervan wordt op een zogenaamde archeologische verwachtingenkaart geprojecteerd.

Voor de verwachtingenkaart van Texel is gebruik gemaakt van een lagenbenadering. Zo wordt iedere hierboven genoemde informatie-eenheid als een 'laag' beschouwd. Van iedere 'laag', bijvoorbeeld 'geomorfologie', is per eenheid, bijvoorbeeld 'dekzandrug' of 'hoge stuwwal', de archeologische verwachtingswaarde geschat. Vervolgens zijn de lagen op elkaar gestapeld. Daar waar sprake is van bodemverstoringen of bodemerosie is de archeologische verwachting naar beneden bijgesteld, zoals bijvoorbeeld in het geval van de Eijerlandpolder, of zelfs opgeheven, zoals in het geval van de grote erosiegeul tussen Den Burg en De Waal. De uitkomst is vervolgens vergeleken met de ligging en verspreiding van al bekende i.e. geïnventariseerde archeologische waarden op Texel. Op basis van deze feitelijke situatie zijn de archeologische verwachtingen daar waar nodig bijgesteld. Tot slot zijn de archeologische waarden en archeologische verwachtingen in categorieën ingedeeld. Deze worden in het volgende hoofdstuk vervolgens in beleid(-scategorieën vertaald).

De archeologische kartering van Wolterring is gedigitaliseerd en als aparte laag in de Archeologische Verwachtingenkaart opgenomen. Ook is het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) gebruikt bij het opstellen van de geomorfologische kaart.

Voor wat betreft de archeologische verwachting van de zeebodem rond Texel is uitgegaan van de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW). Dit houdt verband met de complexiteit voor het opstellen van een maritiem-archeologisch verwachtingsmodel. Om een dergelijk verwachtingsmodel op te stellen is het noodzakelijk om de historisch-geografische en de geologische ontwikkeling – inclusief de veranderingen in de ligging van stroomgeulen - van de Waddenzee gedetailleerd in beeld te brengen.⁶¹ Hiermee kan beter inzicht worden verkregen in waar voormalige lagerwallijnen en redes lagen en dus waar de kans op scheepswrakken groter is en wat de kansen en bedreigingen voor behoud zijn (degradatie).

6.2 Archeologische waarden

Op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart zijn de volgende categorieën archeologische waarden opgenomen:

6.2.1 Wettelijk beschermde Monumenten (categorie 1)

Binnen de gemeente liggen twee soorten wettelijk beschermde monumenten:

- a) beschermde archeologische monumenten.
- b) beschermde (gebouwde) monumenten (objecten en terreinen) (rijks- of gemeentelijke monumenten),

Onder de gebouwde monumenten van categorie 1b kunnen ook waardevolle archeologische relictten aanwezig zijn, maar de belangrijkste groep in dit kader zijn echter de archeologische monumenten. Acht archeologische terreinen zijn aangemerkt als wettelijk beschermd monument ex artikel 3 van de Monumentenwet 1988. Dit betekent dat ze van (inter-)nationaal belang zijn. De begrenzing van deze terreinen is 'hard', dat wil zeggen dat de beschermde zone op perceelsniveau is vastgelegd. Het betreft

⁶¹ Habermehl 2000, aanbeveling 5.1 p. 51.

vindplaatsen van zeer hoge archeologische waarde op grond van uniciteit en intactheid. Het Rijk ziet toe op naleving van de wettelijke beperkingen die voor deze terreinen gelden.

Het kaartbeeld uit 2007 vertoonde enige afwijkingen van het CMA (Centraal Monumenten Archief) van de RCE (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, destijds RACM) en de voormalige AMK (Archeologische Monumenten Kaart) van de provincie Noord-Holland. Dit had te maken met de actualiteit van de beide bestanden. In de gevallen waar op een archeologisch monument volledige versterking of verwijdering heeft plaatsgevonden, zoals diepe ontgraving of archeologische opgraving, is de begrenzing aangepast en is geen archeologische waarde meer weergegeven.

6.2.2 Terreinen van archeologische waarde (categorie 2)

Op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart zijn de terreinen van de voormalige Archeologische Monumentenkaart (AMK) terreinen samengebracht onder de categorie *terrein van archeologische waarde*. Het gaat momenteel op Texel om 126 terreinen; het betreft in alle gevallen behoudenswaardige archeologische vindplaatsen. Dat wil zeggen, dat deze vindplaatsen op grond van de waarderingssystematiek zoals vastgelegd in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) zowel fysieke kwaliteit als op inhoudelijke kwaliteit hoog scoren. Zij vallen echter – vooralsnog – buiten de selectiecriteria voor wettelijke bescherming, dat wil zeggen buiten de criteria voor de status van ‘(intern-)nationaal belang’, maar zij vormen wel de enige ‘archiefstukken’ op basis waarvan de oudste geschiedenis van Texel kan worden geschreven. Bovendien biedt de ontsluiting van deze waarden kansen voor toerisme & recreatie en voor educatie.

Verder zijn aan deze categorie de oude dorpskernen en andere bekende historische nederzettingen van archeologische waarde toegevoegd. De omtrek van de dorpskernen van De Cocksdorp, Den Burg, Den Hoorn, De Koog, Oosterend, Oudeschild en De Waal is vastgesteld aan de hand van zichtbare bebouwing en percelering op de Bonnekaarten uit omstreeks 1900 (periode 1880 – 1917). Om de dorpskernen is een buffer van 50 meter aangehouden waaraan eveneens een archeologische waarde wordt toegekend. Vanuit de bodemkaart zijn de gekarteerde terpen als gebieden met een archeologische waarde meegenomen. Ook voor deze gebieden geldt dat door eeuwenlange bewoning bij bodemroerende activiteiten vrijwel altijd archeologische resten voor de dag zullen komen.

6.3 Archeologische verwachtingen op het eiland

Op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart is een aantal categorieën archeologische verwachtingen onderscheiden. In het onderstaande worden deze gedefinieerd en onderbouwd. Per categorie is voor wat betreft geomorfologie en bodem aangegeven hoe de verschillende eenheden in archeologische verwachtingen zijn vertaald.

6.3.1 Hoge archeologische verwachting (categorie 3)

Op basis van de landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie en de verspreiding van de bekende archeologische vindplaatsen is de trefkans op archeologische relictten uit vrijwel alle archeologische perioden in deze gebieden hoog. Het betreft de volgende geomorfologische eenheden:

Geomorfologische kaart

Klif	hoog
Dekzandrug (+/- oud bouwlanddek)	hoog
Dekzandruggen (+/- oud bouwlanddek)	hoog
Gordeldekzandwelvingen (+/- oud bouwlanddek)	hoog

De delen van Texel waar zich dekzandruggen in de ondergrond bevinden zijn door goede ontwatering en hogere ligging ten opzichte van het omringende lager gelegen gebieden gedurende lange tijd geschikt geweest voor bewoning. Op sommige plaatsen bevinden zich resten van oud bouwland op de dekzandruggen. De klif van Den Hoorn is een erosierest van de keileembult waar dit dorp op ligt. Deze klif heeft, onder andere op basis van het feit dat op de pleistocene opduiking van Den Hoorn vanaf de Romeinse tijd is gewoond en op basis van archeologische waarnemingen, een hoge verwachting gekregen.

De volgende bodems zijn eveneens als hoge archeologische verwachting aangemerkt:

Bodemkaart

Hoge bruine enkeerdgrond	hoog
Laarpodzol, lemig fijn zand	hoog
Tuineerdgrond	hoog

Enkeerd- en tuineerdgronden zijn ontstaan als gevolg van langdurige (plaggen-)bemesting. Vaak bevinden zich bewoningsresten onder of in het ontstane esdek. Een laarpodzol is een bodem die over langere tijd is ontstaan in goed ontwaterd zand. Dit zijn omstandigheden die goede voorwaarden scheppen voor bewoning vanaf de prehistorie.

6.3.2 Gematigde archeologische verwachting (categorie 4)

Op basis van de landschappelijke, geologische en bodemkundige situatie en de verspreiding van de bekende archeologische vondsten is de trefkans op archeologische relictten in deze gebieden minder hoog. Het gaat hierbij om gebieden van uiteenlopende aard, namelijk:

Geomorfologische kaart

Hoge stuwwal (gestuwde grondmorene)	gematigd
Hoge stuwwal (gestuwde grondmorene) (+/- dekzand/loss)	gematigd
Vlakte van ten dele verspoelde dekzanden (vervlakt door veen en/of overstromingsmateriaal)	gematigd
Vlakte van getij-afzettingen	gematigd
Dalvormige laagte, zonder veen	gematigd
Gordeldekzandglooiing (+/- oud bouwlanddek)	gematigd

In het deel van Texel waar de ondergrond van keileem dicht aan de oppervlakte ligt, zijn de omstandigheden voor bewoning en bewerking niet bijzonder gunstig geweest. Dit wordt voornamelijk veroorzaakt door slechte doorlatendheid van de ondergrond, waardoor het in de zomer te droog en in de winter te nat is. Desalniettemin is het terrein in de huidige vorm al duizenden jaren min of meer onveranderd. Mogelijke resten van bewoning zijn niet uit te sluiten en zijn dan door relatief geringe versterking waarschijnlijk redelijk tot goed geconserveerd. Dit geldt ook voor de dekzandglooiing. Er zijn relatief weinig waarnemingen maar wel een kans op bewoningsresten op grond van de ligging grenzend aan lagere gedeeltes.

Voor de vlakte van getijdenafzettingen geldt het omgekeerde. Kijkend naar alleen de landschappelijke situatie is er geen aanleiding tot een gematigde verwachting, maar tijdens de veldkarteringen van Wolterring zijn op talloze plaatsen vanonder dunne zeeafzettingen bovengeploegde vondsten gedaan, bijvoorbeeld de reeks IJzertijd-Romeinse Tijd woonplaatsen op de ondergrondse dekzandrug tussen het gebied van de Hoge Berg en de bult van Den Hoorn. Uit deze archeologische waarnemingen blijkt dus dat zich onder de mariene afzettingen nog intacte podzolen op dekzandruggen en intacte overslibde sites bevinden.

De volgende bodems zijn als gematigde archeologische verwachting opgenomen:

Bodemkaart

Veldpodzol, zwak lemig fijn zand	gematigd
Veldpodzol, lemig fijn zand	gematigd
Kalkarme poldervaaggrond, zavel 3 4 5	gematigd
Beekeerdgronden, zwak lemig fijn zand	gematigd
Beekeerdgronden, lemig fijn zand	gematigd
Beekeerdgronden, grof zand	gematigd

Over het algemeen geeft een veldpodzol geen speciale aanleiding tot een archeologische verwachting. In dit geval is er voor gekozen om er een gematigde verwachting aan te geven door een vrij groot aantal waarnemingen en de specifieke landschappelijke situatie waar deze bodems zich bevinden. De meeste

worden gevonden op dekzandrugjes in het marien beïnvloede gebied, en komen dus overeen met plaatsen die als vluchtplaats of woonplaats gebruikt kunnen zijn tijdens periode van hoge waterstanden.

De poldervaaggrond is toegevoegd vanwege het profielverloop in de ondergrond. Deze eenheid komt voor op plaatsen waar zich vaak intacte podzols in zand bevinden onder een relatief dun marien dek.

De beekerdgronden op Texel vertonen een humeus dek dat vaak door bemesting is ontstaan. Het dek is niet zo humeus of zo dik als de enkeerdgronden, ook is de waterhuishouding minder gunstig. Omdat sporen van eventuele bewoning of bewerking mogelijk nog aanwezig zijn is hier een gematigde verwachting aan toegekend.

6.3.3 Lage archeologische verwachting (categorie 5)

De trefkans op archeologische resten is in deze gebieden op landschappelijke gronden, in vergelijking met de overige zones, relatief laag. Het betreft over het algemeen laaggelegen, natte bodems, waar tot nu toe nauwelijks archeologische vondsten zijn gedaan.

Hiervoor geldt een hele specifieke archeologische verwachting voor bijvoorbeeld rituele deposities, of relictten die met jacht, visvangst of transport (scheepswrakken) te maken gehad kunnen hebben. De conservering van organisch materiaal (bijvoorbeeld: hout, leer en bot) in deze natte zones is bovendien erg goed.⁶² Het probleem van deze vondstcategorieën is echter dat het uiterst geringe vondstdichtheden betreft die qua ruimtelijk beslag zeer klein zijn en zich ook nog eens zeer lastig laten opsporen.

De volgende geomorfologische eenheden zijn als lage archeologische verwachting opgenomen:

Geomorfologische kaart

Hoge stuifdijk	laag
Hoge kustduinen + bijbehorende vlakten/laagten	laag
Groeve	laag
Hoge stuifdijk	laag
Hoge kustduinen + bijbehorende vlakten/laagten	laag
Vlakte van doorbraakafzettingen	laag
Moerassige vlakte (boezemland, vlietland e.d.)	laag
Zeeboezemvlakte	laag
Ingesloten strandvlakte (+/- vervlakte duinen)	laag
Strandvlakte, zandplaat of slik (+/- lage duinen)	laag
Vlakte ontstaan door afgraving of egalisatie	laag
Afgegraven/geegaliseerde duinen/strandwallen	laag
Getij-kreekb bedding	laag
Getij-kreekb bedding / zee-erosiegeul	laag
Zee-erosiegeul	laag
Getij-oeverwal	laag
Welvingen in zandplaten (met duinvorming)	laag
Welvingen in getijafzettingen	laag
Welvingen in getijaanwassen	laag
Lage kustduinen + bijbehorende vlakten/laagten	laag
Laagte ontstaan door afgraving	laag
Zee-erosielaagte	laag
Zeestrandglooiing	laag
Lage stuifdijk	laag
Lage storthopen met ijzerkuilen en/of grind-, zand- en kleigaten	laag
Lage kustduinen met bijbehorende vlakten en laagten	laag
Groeve	laag
Lage dijk	laag
Middenhoge dijk	laag

⁶² Zie recente bevindingen in Gerritsen en Rensink 2004.

De volgende bodems zijn als lage archeologische verwachting opgenomen:

Bodemkaart	
Afgegraven kleigrond	laag
Kreekbeddingen	laag
Knippige poldervaaggronden	laag
Knippoldervaaggrond, lichte klei 3	laag
Knippoldervaaggrond, lichte klei 4	laag
Kalkrijke poldervaaggrond, lichte zavel 2	laag
Kalkrijke poldervaaggrond, lichte zavel 5	laag
Kalkarme poldervaaggrond, lichte zavel	laag
Kalkrijke poldervaaggrond, zware zavel	laag
Kalkarme poldervaaggrond, zware zavel	laag
Kalkarme poldervaaggrond, zavel	laag
Kalkrijke poldervaaggrond, zavel	laag
Kalkrijke poldervaaggrond, klei	laag
Nesvaaggrond	laag
Gorsvaaggrond	laag
Gooreerdgronden, zwak lemig fijn zand	laag
Gooreerdgronden, lemig fijn zand	laag
Moerige eerdgrond op zand	laag
duinvaaggrond, fijn zand, kalkhoud	laag
Duinvaaggrond, zwak lemig zand	laag
Vlakvaaggronden, zwak lemig zand	laag
Vlakvaaggronden, lemig zand	laag
Vlakvaaggronden, grof zand, kalkhoud	laag
Vlakvaaggronden, zeer fijn zand, kalkhoud	laag
Vlakvaaggronden, zeer fijn zand, kalkhoud	laag
Moerige eerdgrond met zanddek	laag
Verwerkte grond	laag
Moeras	laag
Water	laag
Dijk	laag

Onder deze categorie vallen ook de duinen van Texel. Deze duinen zijn ontstaan na de 12^e eeuw en kennen een zeer dynamisch milieu. Het is niet waarschijnlijk dat eventuele resten van jongere bewoning, buiten de bekende dorpskernen, nog onverstoord in de bodem aanwezig zijn.

6.3.4 Geen archeologische verwachting (categorie 6)

Op de Inventarisatiekaart wordt een onderscheid gemaakt in:

- gebieden waar archeologisch vooronderzoek heeft plaatsgevonden. Dit betreft meestal booronderzoek of andere vormen van veldverkenning. Op een geringer aantal plaatsen heeft vlakdekkend onderzoek plaats gevonden. Indien het onderzoek een archeologische waarde of verwachting heeft opgeleverd die nu nog aanwezig is, is dit in de ondergrond weergegeven. Indien dit niet of niet meer het geval is dan is er dus geen sprake meer van een verwachting;
- gebieden die zijn afgegraven of ontgrond en waar geen behoudenswaardige archeologie meer aanwezig is;
- grotere waterpartijen, waaronder ook geen behoudenswaardige archeologie meer aanwezig is;
- grootschalige afgravingen en geërodeerde stukken land.

Deze eenheden zijn in de Verwachtingenkaart samengevoegd tot de eenheid 'geen archeologische verwachting'.

6.4 Archeologische verwachting van de zeebodem

De archeologische verwachtingszones in het zeegebied rond Texel zijn overgenomen van Archis2. Voor wat betreft de Waddenzee en de Noordzee bestaat de legenda uit een hoge, middelhoge en lage kans/verwachting op het aantreffen van kwalitatief goed bewaarde scheepsvondsten en/of onder water gelegen oorspronkelijk op het land gelegen resten. De betekenis van de archeologische verwachtingszones wordt hieronder uitgelegd. In aanvulling op deze zones is in het kader van de Archeologische Beleidskaart Texel ervoor gekozen om vier zogenaamde Maritieme Archeologische Aandachtsgebieden aan te wijzen. De betekenis van deze aandachtsgebieden wordt hieronder nader toegelicht.

6.4.1 IKAW-verwachtingszones zeebodem

Hoge verwachting:

De verwachte dichtheid van veelal door sediment bedekte scheepsvondsten met een grote mate van samenhang is relatief hoog.

Middelhoge verwachting:

De verwachte dichtheid van scheepsvondsten met een grote mate van samenhang is lager dan in gebieden met een hoge trefkans.

Lage verwachting:

De verwachte dichtheid van scheepsvondsten met een grote mate van samenhang is laag. In deze gebieden komen vooral resten van schepen voor die over een uitgestrekt gebied verspreid zijn geraakt.

6.4.2 Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden

In aanvulling op de IKAW-verwachtingszones zijn vier Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart opgenomen (*bijlage 1, kaart 5*). Het betreft de *Rede De Mok* en het Maritiem VOC-landschap *Rede van Texel*, bestaande uit de Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden *Burgzand*, *Scheurak* en *Oudeschild en omgeving*. De aandachtsgebieden zijn een explicitering van de samenhang tussen maritieme erfgoedelementen waarvan binnen de aangewezen gebieden sprake is.

6.5 Archis2-meldingen en historische locaties

Op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart is met stippen aangegeven waar archeologische vondsten zijn aangetroffen. Deze locaties zijn gebaseerd op de archeologische waarnemingen en vindplaatsen in Archis2. Beide categorieën zijn voorzien van een (digitale) code die verwijst naar de toelichtende tabel (*bijlage 2*). De locaties kunnen zowel wijzen op nog aanwezige waarden, als op waarden die bijvoorbeeld als gevolg van een opgraving of ontgraving inmiddels geheel zijn verdwenen.

Voor wat betreft scheepswrakken zijn ook de scheepswraklocaties uit het wrakkenbestand van de Dienst Waddenzee (RWS) op de Archeologische Waarden- en Verwachtingenkaart geprojecteerd (scheepswrakken van vóór 1851). Deze hebben een aparte legenda-eenheid gekregen, zodat zichtbaar is op welke informatiebron de wraklocaties zijn gebaseerd.

6.6 Actualisatie van de Archeologische waarden- en verwachtingenkaart

De aanpassingen aan beschermde vindplaatsen en monumenten die tussen 2007 en 2012 hebben plaatsgevonden zijn verwerkt in het nieuwe kaartbeeld 2012. Voor wat betreft de verwachtingszones heeft het sinds 2007 uitgevoerde veldonderzoek op Texel dus nog niet mogen leiden tot nieuwe inzichten met betrekking tot de generieke relatie tussen archeologie en landschap op Texel. Ook met betrekking tot de basisgegevens als bodem en landschap is er relatief weinig nieuwe informatie bijgekomen. Slechts zeer plaatselijk, op die locaties waar aanvullend archeologisch onderzoek heeft plaatsgevonden, is nieuwe informatie beschikbaar. Daar is op de nieuwe kaart 2012 de verwachting aangepast conform de uitkomst van het onderzoek (zie tabel 1).

Bij begeleidingen en opgravingen kon, indien de diepte van de ingrepen dieper is dan het verwachte archeologische niveau, immers worden aangenomen dat er na het onderzoek (of de werkzaamheden) geen archeologie meer te verwachten is. In onderzoeksgebieden waar proefsleuven geen resultaten hebben opgeleverd wordt de verwachting om dezelfde reden eveneens afgewaardeerd naar geen verwachting. Naast deze aanpassingen blijven 16 booronderzoeken over waarvan de resultaten konden worden achterhaald. Bij 11 van deze onderzoeken is door de onderzoekers zelf geconcludeerd dat nader onderzoek niet noodzakelijk is. We zijn er van uit gegaan dat het formele selectiebesluit van de gemeente of de andere betrokken overheid de adviezen van deze onderzoeken volgt. Op de verwachtingskaart 2012 zijn deze gebieden nu ingedeeld in de laagste categorie.

Bij 5 onderzoeken is geadviseerd om vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren, in één geval is dit ook gebeurd. In de Beleidskaart worden deze onderzoeksgebieden toegevoegd aan de één na hoogste beleidscategorie. Het is immers duidelijk dat zich hier archeologische waarden bevinden.

In een aantal gevallen is de uitkomst van de onderzoeken afwijkend van de oorspronkelijke verwachting. Omdat het gaat om een relatief klein aantal, en zeer klein oppervlak, is dit niet voldoende om aanpassingen in het algemene verwachtingsmodel te verantwoorden (zie ook paragraaf 4.2.3).

CIS-code	Rapport	Verwachtingenkaart 2007	Onderzoeks resultaat	Verwachtingenkaart 2012
22275	H. Jansen 2007. Grontmij Archeologische Rapporten 462.	waarde / hoge verwachting	hoge verwachting	hoge verwachting
25604	Bureauonderzoek: Weenen, R.D. van en J.J. Hekman, 2007. Archeologisch onderzoek Den Burg. Grontmij Archeologische Rapporten 568 (GAR 568). Booronderzoek: Broekema, Y., 2008: Archeologisch onderzoek Cultuurcentrum Den Burg.	waarde	proefsleuven	waarde
32983	E. Louwe, M.P.J. Gouw, R.M. van Heeringen, 2010: Dijkversterking Waddenzeedijk op het eiland Texel, gemeente Texel; Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van boringen,	lage verwachting / geen verwachting	lage verwachting	lage verwachting
41208	Den Hoorn, Westerweg 74 Gem. Texel (NH.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek Steekproefrapport 2010-06/04	hoge verwachting	proefsleuven	waarde
46332	A. Médard, J.P.L. Vaars, Archeologisch booronderzoek Doolhof 9 op De Hoge Berg, gemeente Texel; 2011. Archeologenbureau Argo, Argo-rapport 12	hoge verwachting	proefsleuven	waarde
47350	Abbewaal 5 te Den Burg (gemeente Texel) Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek J.M. Blom	hoge verwachting	proefsleuven	waarde
32988	E. Louwe, M.P.J. Gouw, R.M. van Heeringen, 2010: Dijkversterking Waddenzeedijk op het eiland Texel, gemeente Texel; Een Inventariserend Veldonderzoek door middel van boringen,	geen verwachting	proefsleuven	waarde
45910	geen: ADC, maar wel ons PvE onder 2056	bescherm d	lage verwachting	geen verwachting
26509	Kerkhoven, A., L. Haaring, K. Klerks, Rioolgemaal en persleiding Den Burg, 2009, Vestigia BV V494	am k	lage verwachting	lage verwachting
32498	E. Louwe, W.H.J. Toonen, 2009: Rioolgemaal aan de Pontweg te Den Burg, gemeente Texel; Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek door middel van boringen,	middelhoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
39480	drs. R. Exaltus, Oosterend, De Verrassing Gem. Texel (NH.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek: 2011. De Steekproef, Archeologisch Onderzoeks- en Adviesbureau	hoge verwachting / middelhoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
39626	S100043_BO+IVOk_De Akker te Oosterend (Texel)_concept_binder (2).pdf	waarde / hoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
39893	Buitenhuis, H. (2010), Een archeologisch inventariserend veldonderzoek door middel van boringen aan de Herenstraat 30 te Den Hoorn,	waarde	lage verwachting	lage verwachting
43804	Den Hoorn, Westerweg 50 Gem. Texel (NH.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek Steekproefrapport 2010-11/08	hoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
44371	ArcheoPro rapport Welkooop Den Burg 2011 04 26 (2).pdf	middelhoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
46466	Oosterend, Ankerstraat Gem. Texel (NH.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek Steekproefrapport 2011-04/08	waarde	geen verwachting	lage verwachting
49694	De Waal (Den Burg), Kogerweg (Gemeente Texel, N.H.) Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek Steekproefrapport 2011-12/02	middelhoge verwachting	lage verwachting	lage verwachting
47814	Rapport Veenselangweg IVO-P.pdf	middelhoge verwachting	lage verwachting	geen verwachting

Tabel 1: Overzicht onderzoeken en aanpassingen van de Waarden- en Verwachtingenkaart 2012 ten opzichte van de kaart uit 2007.

7 Toelichting op de Archeologische Beleidskaart

7.1 Beleidsmatige kaders en uitgangspunten

Ondanks de toegenomen aandacht voor archeologie en cultuurhistorie is het een illusie te denken dat het mogelijk is elke overblijfsel uit het verleden te onderzoeken of te beschermen. Duidelijk mag zijn dat niet elke vierkante meter van de bodem op Texel kan worden ontzien, ook niet als daar mogelijk sporen uit het verleden in aanwezig zijn. Er is daarom gekozen voor een verscherpte aandacht voor, en het stellen van duidelijke voorwaarden aan, ingrepen in de bodem van de archeologisch meest waardevolle delen van het gemeentelijk grondgebied. De gemeente streeft daarbij om in haar archeologisch monumentenzorgbeleid, en de vertaling daarvan in het ruimtelijk beleid, zoveel als mogelijk aan te sluiten bij het vastgestelde Rijks- en Provinciale beleid.

Op 1 september 2007 is de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz) in werking getreden. Deze wet omvat de implementatie in de Nederlandse wetgeving van het in 1992 ondertekende *Europees Verdrag inzake de bescherming van het archeologisch erfgoed* (*Verdrag van Malta / Valletta*). Onderdeel van de Wamz is de wijziging van de Monumentenwet 1988, de Woningwet, de Wet milieubeheer en de Ontgrondingenwet. In artikel 38a van de gewijzigde Monumentenwet staat: “De gemeenteraad houdt bij de vaststelling van een bestemmingsplan of een beheersverordening als bedoeld in artikel 3.1, onderscheidenlijk artikel 3.38, van de Wet ruimtelijke ordening en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond, rekening met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten”. Hiertoe kunnen in bestemmingsplannen bouw- en aanlegvoorschriften worden opgenomen. In het geval belangrijke archeologische waarden als gevolg van ruimtelijke ontwikkelingen en hieruit voortvloeiende bodemingrepen niet in de bodem behouden kunnen blijven, dienen deze te worden veiliggesteld i.c. opgegraven te worden. Bij de vaststelling van de nieuwe Wro per 1 januari 2008 zijn de bovengenoemde bepalingen ook in de Wro opgenomen.

Met de inwerkingtreding van de Wamz (2007) en de nieuwe Wro (2008) is het traject voltooid waarin de wetgeving op het gebied van ruimtelijke ordening, leefkwaliteit (milieu, natuur) en cultuur nauw met elkaar zijn verbonden en de uitvoering ervan naar gemeentelijk niveau is gedecentraliseerd. Het is duidelijk dat provincie en Rijk daarbij stimuleren dat (conform het Belvédèrebeleid)⁶³ cultuurhistorische waarden zoveel mogelijk worden beschermd en gehanteerd als inspiratiebron voor de ruimtelijke kwaliteit. De opgave voor de gemeente is dat bij grotere bodemingrepen sprake moet zijn van een uitdaging om het erfgoed zo verantwoord mogelijk mee te wegen, daarvoor via het instrumentarium op het gebied van de ruimtelijke ordening (bestemmingsplan, beheersverordening) de juiste voorwaarden te creëren en daaraan uitvoering te geven via het vergunningstelsel, met name de omgevingsvergunning, en eventueel de erfgoedverordening.

Het opnemen van regels ter bescherming van de archeologie in bestemmingsplannen en bestemmingsplanwijzigingen is vanaf 2007 dus verplicht. Die verplichting geldt vanaf 1 januari 2012 overigens niet alleen voor het ondergrondse archeologische erfgoed, maar voor alle cultuurhistorische waarden, dus ook de bovengrondse historische landschapselementen en objecten.⁶⁴ Het aanpassen van de gemeentelijke monumentenverordening met archeologische paragrafen is overigens niet bij wet verplicht. Toch is het verstandig voor gemeenten om dit wel te doen, niet alleen vanuit oogpunt van uniformering van de regels, beleidsuitgangspunten en afwegingskaders voor het gehele gemeentelijke grondgebied, maar ook omdat zo’n aangepaste monumenten- of erfgoedverordening, in de periode tot alle bestemmingsplannen geactualiseerd zijn, als overgangsbeleid kan dienen.⁶⁵ We komen hierop in hoofdstuk 9 in het kader van de Monumentenverordening van Texel nog terug.

⁶³ In de Nota Belvédère (1999) en de Nota Ruimte (2006) worden archeologische overblijfselen gelijkgesteld aan het (meestal beter zichtbare) bouwkundige en landschappelijke erfgoed. Het credo daarbij is ‘behoud door ontwikkeling’. Dat wil zeggen: het aanwezige erfgoed moet een bron van inspiratie worden voor vernieuwing en verandering, waardoor het voortbestaan ervan ook op langere termijn wordt veiliggesteld.

⁶⁴ N.B. op de archeologische beleidskaart zijn alleen die cultuurhistorische waarden opgenomen voor zover relevant voor de archeologie.

⁶⁵ Zie Alkemade, Hessing en Kaptijn, 2010 “Verder met Valletta”.

7.1.1 Beleidsmatige kaders landgedeelte Texel

Voor wat betreft archeologische waarden en verwachtingen op het eiland Texel is gekozen voor een gedifferentieerd beleid in zes categorieën. Bij de formulering van de onderstaande voorstellen voor een indeling van het Texelse bodemarchief in zes categorieën, te gebruiken in bestemmingsplannen en vergunningenprocedures, is getracht een verantwoorde balans te vinden tussen enerzijds de wetenschappelijke en cultuurhistorische belangen en anderzijds de maatschappelijke en organisatorische uitvoerbaarheid. De voorgestelde voorschriften zijn zoveel mogelijk proportioneel afgestemd op de omvang van de eventuele ingreep, in combinatie met de kans dat daarbij belangwekkende en informatieve overblijfselen zullen worden aangetroffen. In deze waardevolle archeologische gebieden zal, in lijn met de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (Wamz), van toekomstige initiatiefnemers een (financiële) inspanning gevraagd worden om resten uit het verleden veilig te stellen.

7.1.2 Beleidsmatige kaders maritiem erfgoed

Er is in 2007 voor gekozen om het maritiem erfgoed buiten de voorschriften te laten. De reden hiervoor is dat de aard en hoeveelheid bodemingrepen in de zeebodem anders is dan op het landgedeelte van Texel (over het algemeen minder maar grotere bodemingrepen, zoals zandwinning ten behoeve van zandsuppletie locaties). Een tweede reden is dat bodemingrepen in de zeebodem in de regel buiten het bevoegd gezag van de gemeente vallen. Om deze redenen is het behoud van het scheepsarcheologisch erfgoed in de zeebodem niet via bijvoorbeeld een omgevingsvergunning te regelen. De gemeente kan wel op basis van de aangepaste Monumentenverordening scheepswrakken als beschermd gemeentelijk monument aanwijzen, maar zal in dat geval tegen het probleem van de praktische uitvoerbaarheid van de handhaving oplopen. Een ander probleem is dat, met uitzondering van een aantal scheepswrakken ter hoogte van het Burgzand, de meeste scheepswrakken rond Texel geen archeologische status hebben, anders dan dat van 'archeologische waarneming'. Het ontbreekt dus aan een sluitende waarde- en prioriteitstelling.

Ook moet worden geconstateerd dat scheepswrakken in de Waddenzee het meest worden bedreigd door natuurlijke erosie, en minder door bouw- of ontgrondingsactiviteiten en ander menselijke handelen. In ieder geval is de schaal waarop het probleem van natuurlijke erosieprocessen speelt groter. Kortom, het behoud van scheepswrakken die zich in de zeebodem bevinden, is een complexe en zeker ook financieel kostbare aangelegenheid. Het is bij voorbaat ondenkbaar dat alle scheepswrakken behouden kunnen worden. Er zal dus een selectie moeten plaatsvinden. Hiervoor is het noodzakelijk om in een vervolgfase:

- 1) beter inzicht te krijgen in de archeologische verwachting van scheepswrakken,
- 2) beter inzicht te krijgen in factoren die van invloed zijn op het behoud van scheepswrakken,
- 3) waarderingscriteria op te stellen om scheepswrakken inhoudelijk te kunnen prioriteren,
- 4) de mogelijkheden te verkennen voor fysieke beschermingsmaatregelen.

Binnen de gemeente Texel kunnen wel, zoals in het vorige hoofdstuk al aangegeven, een aantal Maritiem Archeologische Aandachtsgebieden worden onderscheiden. Deze zijn op de Archeologische Beleidskaart geprojecteerd. Deze hebben vooral een signalerende functie voor wat betreft maritiem archeologische ensembles die binnen het scheepsarcheologisch erfgoed van Texel voorkomen. Deze ensembles vormen, met uitzondering van de rede bij De Mok, samen het Maritiem VOC-landschap van Texel. Hier liggen naast behoudsopgaven, zeker ook goede kansen voor toeristisch-recreatieve ontsluiting.

7.2 Praktische consequenties: wel of geen onderzoekseisen

In de op de Archeologische Beleidskaart (*bijlage 1, kaart 6*) als categorie 1, 2, 3 en 4 aangemerkte *Beschermde monumenten*, *Terreinen van archeologische waarde*, *Hoge archeologische verwachting* en *Gematigde archeologische verwachting* zal, in lijn met de Wamz, van toekomstige initiatiefnemers tot bodemversturende activiteiten een (financiële) inspanning gevraagd worden om rekening te houden met het behoud van belangrijke archeologische waarden (zie verder hoofdstuk 8). Deze terreinen en gebieden liggen vooral geconcentreerd in een relatief klein deel van het gemeentelijk grondgebied, namelijk overwegend het oude land van Texel tussen Den Hoorn en Oosterend.

Ook hoeven en kunnen niet alle bodemingrepen vergunningplichtig te worden gesteld. In die situaties dat er geen nadere eisen worden gesteld, kan desondanks tijdens de uitvoering van bodemingrepen op

archeologische resten worden gestuit, en ook buiten de aangewezen gebieden kunnen soms archeologische resten worden gevonden. Uit de verspreiding van alle archeologische waarnemingen op de kaart blijkt bijvoorbeeld dat ook in de zones met een lage archeologische verwachting vondsten zijn gedaan. Het gaat hierbij met name om vondsten of vindplaatsen die, zoals eerder al is aangegeven, niet of moeilijk in een verwachtingsmodel zijn te vangen.

In situaties waarin er geen sprake is van een bijzondere bepaling of voorschrift op het gebied van ruimtelijke ordening is de archeologie zeker niet vogelvrij. De gemeente kiest er echter voor in situaties en gebieden waar de trefkans laag is, niet vooraf bijzondere eisen ten aanzien van de archeologie te stellen aan grondeigenaren en initiatiefnemers. In het geval dat in die gebieden toch archeologische resten worden aangetroffen zal in overleg tussen de belanghebbende partijen een oplossing moeten worden gevonden. De Wamz verplicht overigens grondeigenaren en vinders van archeologische waarden deze te melden.

7.3 Uitgangspunten en overwegingen bij het stellen van nadere regels voor archeologische waarden en verwachtingsgebieden in gemeentelijke bestemmingsplannen

In de toelichting op de Archeologische Beleidskaart uit 2007 is al aangegeven dat de gemeente er verstandig aan doet om de verschillende archeologische verwachtingscategorieën die op de gemeentelijke kaart worden onderscheiden, in de bestemmingsplannen ook aan verschillende planregels en vrijstellingen te koppelen. Dit geldt onverkort voor de geactualiseerde kaart 2012. Deze regels komen er in de praktijk op het volgende neer:

- de categorieën 1 tot en met 4 worden als “waarde archeologie” in de bestemmingsplannen opgenomen;
- een aantal bodemingrepen op deze terreinen en in deze gebieden zijn via de omgevingsvergunning vergunningplichtig;
- welke bodemingrepen onder de vergunningplicht vallen en wanneer een vrijstelling geldt wordt in de bestemmingsplannen nader omschreven;
- voor de categorieën 2 tot en met 4 hanteert de gemeente een vrijstelling van de vergunningplicht voor activiteiten en werkzaamheden tot een bepaalde diepte en tot een bepaald oppervlak. Deze vrijstellingsgrenzen worden per categorie in de bestemmingsplannen vermeld;
- voor de categorieën 5 en 6 gelden geen of zeer beperkte regels.

In hoofdstuk 8 en 9 worden deze regels bij wijze van voorstel verder uitgewerkt.

De Monumentenwet (artikel 41a) gaat slechts uit van een algemene vrijstellingsgrens van 100 m². Voor alle bodemingrepen daarboven zou de gemeente in het kader van de omgevingsvergunning aanvullend archeologisch vooronderzoek kunnen c.q. moeten eisen en nadere voorwaarden stellen. De Monumentenwet stelt echter ook dat de gemeenteraad –gemotiveerd– van deze generieke regel kan afwijken. De mogelijkheid tot bijstelling van de 100 m²-grens (*zowel naar boven als beneden*) biedt voor gemeenten de mogelijkheid om de beleidsmatige omgang met het bodemarchief af te stemmen op de plaatselijke situatie.⁶⁶ Voorwaarde is dat die nadere detaillering van het vrijstellingsbeleid archeologisch-inhoudelijk naar behoren wordt onderbouwd en bestuurlijk is vastgesteld.⁶⁷

Met het oog hierop is in 2007 voor Texel al een koppeling gemaakt tussen de reële archeologisch-inhoudelijke verwachting op gemeentelijk schaalniveau en de risico's die 'normaal' ruimte- en bodemgebruik en eventuele nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met zich mee kunnen brengen.

Ten aanzien van het voorschrijven van archeologisch (voor)onderzoek bij bodemingrepen en ruimtelijke ontwikkelingen wordt daarbij ingezet op een proportionele en zo effectief mogelijke inzet op archeologie. Dit resulteert in onderzoekseisen en vrijstellingsgrenzen die de balans vormen tussen het behoud van archeologische informatie (de gemeentelijke zorgplicht) en economisch-maatschappelijke criteria (tijd, kosten, procedures, regeldruk – zowel voor de burger c.q. veroorzaker als voor het bevoegd gezag). Waar mogelijk dient het archeologisch erfgoed in de grond behouden te kunnen worden. Indien dit mogelijk blijkt

⁶⁶ Archeologisch (voor)onderzoek in kleine plangebieden levert niet altijd zinvolle informatie op, tenzij het gaat om een al bekende vindplaats of binnen historische woonkernen of de binnenstad. In dat geval kan zelfs een ingreep van *minder* dan 100 m² schade toebrengen aan het bodemarchief.

⁶⁷ Dat dit als voorwaarde mag worden opgevat, vloeit voort uit het gebruik van de term “in het belang van de archeologische monumentenzorg” in verschillende artikelen binnen hoofdstuk 5 (Archeologische monumentenzorg) van de Monumentenwet. Zie ook: Luinge 2009, 18.

en besloten wordt tot archeologische interventies in de vorm van opgravingen of andere vormen van onderzoek dan geldt het behalen van kenniswinst ten opzichte van eerder uitgevoerd onderzoek als primaire doelstelling.

7.4 Planschaderisicomanagement

De vrijstellingsgrenzen en archeologische onderzoekseisen zoals die momenteel in den lande op basis van verwachtingenkaarten worden vastgelegd in bestemmingsplannen geven nog al eens aanleiding tot discussie. Daarbij komen zij die opkomen voor het lokale erfgoed en grondeigenaren en agrariërs (via LTO) nogal eens tegenover elkaar te staan. Bij de eerste groep staat de wens om elk risico op het ongezien verloren gaan van belangrijke historische informatie voorop, voor de tweede groep kunnen - geredeneerd vanuit het veroorzakersprincipe - aanwijzing van archeologische verwachtingsgebieden en de daaruit voortvloeiende planregels in principe financiële en/of economische consequenties hebben (onderzoekseisen, gebruiksbeperkingen, waardevermindering).

Beide groepen belanghebbenden beroepen zich daarbij nogal eens op de in hun ogen vaak te beperkte onderbouwing van archeologische verwachtingen in bestemmingsplannen. Daarnaast wordt verwezen naar de lopende discussie over planschadeclaims volgend op de aanwijzing van verwachtingsgebieden in een aantal agrarische gemeentes.

Gezien deze recente ‘juridisering’ van de archeologie en uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State is het verstandig dat de gemeente zich bij het nemen van besluiten inzake de archeologische monumentenzorg (selectiebesluiten, vergunningaanvragen) baseert op een vastgesteld integraal gemeentelijk archeologiebeleid met bijbehorend afwegingskader dat:

- gebaseerd is op kennis en inzicht in de aard en staat van de bekende en te verwachten archeologische waarden in de gehele gemeente;⁶⁸
- verantwoord is vanuit het perspectief van het bieden van voldoende borg voor de zorg voor het bodemarchief (uitgangspunt van Malta, Monumentenwet en Wro);
- juridisch houdbaar is voor wat betreft de bestemming van gronden en daaraan te koppelen voorwaarden (omgevingsvergunningen);
- transparant is voor alle gebruikers en belanghebbenden.

Vanuit het oogpunt van goed bestuur en vanuit gemeentelijk risicomanagement is het dus van het grootste belang dat de gemeente in zijn rol van bevoegd gezag kan motiveren en inzichtelijk maken waar (in welke gebieden) en in welke situaties (bij welk soort ingrepen en vanaf welke diepte) archeologisch (voor)onderzoek noodzakelijk is en waarom op andere plaatsen niet.⁶⁹ Met de uitgevoerde archeologische inventarisaties in 2007 en 2012, en de gemeentelijke Beleidskaart die hieruit is voortgekomen wordt hierin ruimschoots voorzien.

7.5 Gebruik en actualisatie Archeologische Beleidskaart

De Archeologische Beleidskaart dient te worden ingezet bij plan-m.e.r.’s, project-m.e.r.’s, gemeentelijke structuurvisies, bestemmingsplannen (inclusief uitwerkingen, wijzigingen en ontheffingen), beheersverordeningen, projectbesluiten en omgevingsvergunningen. De implementatie en effectuering van het gemeentelijk archeologiebeleid in het ruimtelijk beleid vindt dus via dit instrumentarium plaats, waarvoor de kaart als onderlegger dient.

Een Archeologische Beleidskaart is nooit ‘af’ en dient regelmatig geactualiseerd te worden. Ook is het kaartbeeld geen eindstation. De kaart vormt het beginpunt van een proces van archeologische kennisvermeerdering op niveau van de gemeente en van integratie van archeologie in het ruimtelijk beleid.

⁶⁸ Op grond van artikel 3.2 van de AwB is het bestuursorgaan verplicht om bij de voorbereiding van een besluit (zoals een bestemmingsplan) de nodige kennis te vergaren omtrent de relevante feiten en de af te wegen belangen.

⁶⁹ In dat kader wordt ook gewezen de wet Kenbaarheid Publiekrechtelijke Beperkingen Onroerende Zaken (Wkpb), waarmee gemeenten door rijk, provincie en private initiatiefnemers kunnen worden aangesproken op het leveren van betrouwbare inhoudelijke en beleidsmatige informatie over beperkingen die verbonden zijn aan een kadastraal perceel.

Het is aan te bevelen de Archeologische Beleidskaart en dus ook de onderliggende kaarten, periodiek (elke 5 jaar) te blijven actualiseren, omdat naarmate er meer onderzoek wordt uitgevoerd het bodemarchief van Texel steeds scherper kan worden afgebakend. Ook zullen onze inzichten over de geschiktheid van het landschap in verschillende archeologische perioden blijven veranderen.

De Archeologische Beleidskaart en ook de hierop gebaseerde plankaarten en planregels in bestemmingsplannen zullen in de praktijk dus altijd enigszins achterlopen bij de realiteit.

Deze situatie is te ondervangen door in de voorbeeld-planregels voor bestemmingsplannen (paragraaf 8.2) een wijzigingsbevoegdheid op te nemen ten aanzien van archeologisch waardevolle gebieden. Deze wijzigingsbevoegdheid maakt het mogelijk om tussentijds archeologisch waardevolle gebieden op te waarderen dan wel af te voeren.

8 Vertaling Archeologische Beleidskaart naar de praktijk

8.1 Archeologie en vrijstellingsgrenzen

In de gemeente Texel liggen zeer verschillende en bijzondere archeologische waarden. Samen vormen zij het bodemarchief. Dit bodemarchief is van groot maatschappelijk belang, omdat voor de geschiedschrijving de samenleving voor het merendeel afhankelijk is van archeologisch onderzoek. Pas voor de periode vanaf de Late Middeleeuwen kunnen wij ons tot papieren en nu ook digitale archieven en bibliotheken wenden. Tegelijkertijd hebben de plekken waar het bodemarchief nog aanwezig is, ook allerlei andere ruimtelijke functies die verband houden met wonen, werken en recreëren. Deze functies gaan niet altijd goed samen met het streven naar behoud en een goed beheer van het bodemarchief. Archeologische waarden zijn namelijk gevoelig voor bodemingrepen, zoals ploegen, heien, graven en veranderingen in het waterpeil. Daarom is het noodzakelijk dat de gemeente in het ruimtelijk beleid waarborgen inbouwt, zodat belangrijke archeologische waarden zoveel mogelijk worden ontzien dan wel, indien dit om redenen van zwaarder wegende maatschappelijke belangen niet mogelijk is, worden veiliggesteld door middel van professionele archeologische opgravingen.

De gemeente wil door het stellen van bepaalde regels bereiken dat bij ruimtelijke ontwikkelingen zorgvuldig wordt omgegaan met archeologische waarden, zodat deze waar mogelijk behouden blijven voor toekomstige generaties. Vestigia doet hiervoor een voorstel.

Gemeenten zijn op grond van artikel 38a van de gewijzigde Monumentenwet immers verplicht om bij het vaststellen van bestemmingsplannen en het bestemmen van gronden, rekening te houden met het behoud van archeologische waarden. De Archeologische Beleidskaart vormt het instrument voor de uitvoering van het gemeentelijk archeologiebeleid in het kader van de besluitvorming bij ruimtelijke plannen. Op de Archeologische Beleidskaart is het gemeentelijk grondgebied onderverdeeld in zes archeologische beleidscategorieën die zijn doorvertaald in planregels:

- Categorie 1 - Wettelijk beschermd archeologisch monument;
- Categorie 2 - Gebied van archeologische waarde (archeologisch waardevolle terreinen);
- Categorie 3 - Gebied met een hoge archeologische verwachting;
- Categorie 4 - Gebied met een gematigde archeologische verwachting;
- Categorie 5 - Gebied met een lage archeologische verwachting;
- Categorie 6 - Gebied zonder archeologische verwachting.

Bij het formuleren van deze nadere (plan)regels voor deze verwachtingszones is rekening gehouden met het archeologisch belang, met het versturende effect van de verschillende soorten bodemingrepen op het bodemarchief en met de diepteligging van archeologische waarden. Op basis hiervan zijn met name vrijstellingscriteria geformuleerd met betrekking tot omvang van het plangebied en de diepte van de te verrichten bodemingrepen. Er is alleen sprake van een archeologische onderzoeksplicht indien bij de voorgenomen ruimtelijke activiteit beide vrijstellingscriteria (oppervlakte van het plangebied *en* diepte van de bodemingreep) worden overschreden.

Bij het opstellen van de Beleidskaart in 2007 zijn de onderstaande vrijstellingsgrenzen voorgesteld.

- Wettelijk beschermd archeologisch monument (Categorie 1): Geen vrijstelling
- Gebied of terrein van hoge archeologische waarde (Categorie 2): Vrijstelling alleen bij bodemingrepen met een diepte kleiner dan 50 cm
- Gebieden met een hoge archeologische verwachting (Categorie 3): Vrijstelling bij bodemingrepen met een oppervlakte tot 100 m² en een diepte kleiner dan 50 cm
- Gebied met een gematigde archeologische verwachting (Categorie 4): Vrijstelling bij bodemingrepen met een oppervlakte tot 500 m² en een diepte kleiner dan 50 cm
- Gebied met geen of een zeer lage archeologische verwachting (Categorie 5): alleen onderzoek bij M.e.r.-plichtige projecten (Milieueffectrapportage/Strategische milieubeoordeling).
- Gebied zonder archeologische verwachting (Categorie 6): Vrijgesteld.

Op verzoek van de gemeente Texel is in het kader van de actualisatie in 2012 een vergelijking opgesteld tussen het in 2007 voorgestelde vrijstellingsregime voor de gemeente Texel en de regimes die in de tussentijd in enige omliggende gemeenten zijn vastgesteld.

Gemeente	AMK/vastgestelde waarde	Hoge verwachting	Middelhoge verwachting	Lage verwachting	Basis
Castricum	Geen ingrepen (provinciale mon.); 100 m2/40 cm (AMK)	100 m2/40 cm	500 m2/40 cm	Geen	Beleidsnota 2012
Den Helder	Meestal 50 m2 en > 35 cm en dieper dan 3 meter. Monumenten geen ingrepen	Meestal 50 m2 en > 35 cm en dieper dan 3 meter	Meestal 500 m2 en < 50 cm en dieper dan 3 meter	5000 m2 en > 05, meter of 1 meter en dieper van 3 meter of 4 meter	Nota Cultuurhistorische waarden
Harenkarspel	Geen ingrepen	100 m2/35 cm	500 m2/50 cm	2500 m2/50 cm; 10.000 m2/50 cm	Beleidsnota cultuurhistorie 2011
Texel	Geen ingrepen > 50 cm	100 m2/50 cm	500 m2/50 cm	Alleen bij Mer plichtige projecten	Beleidskaart 2007
Vlieland	Geen ingrepen > 50 cm	10 m2/50 cm	20 m2/50 cm	Geen	Erfgoedverordening 2010, Prov. kaart, IKAW
Zijpe	Geen ingrepen > 25/40 cm	50 m2/35 cm	500 m2/40 cm	2500 m2/50 cm; 10.000 m2/50 cm	Beleidsnota archeologie 2007

Tabel 2: Vergelijking vrijstellingsgrenzen naburige gemeenten.

Opgemerkt kan worden dat het niet altijd eenvoudig is om vrijstellingsgrenzen met elkaar te vergelijken. Iedere gemeente baseert namelijk zijn eigen beleid mede op de eigen lokale situatie. Zo is de situatie in Den Helder sterk bepaald door de aanwezigheid van fortificaties die verband houden met het maritieme erfgoed van Den Helder. De gemeente Den Helder hanteert een groot aantal categorieën met voor ieder aparte vrijstellingsgrenzen gebaseerd op een NAP hoogte. Voor de gemeente Terschelling was geen archeologiebeleid voorhanden; de (recente) fusie-gemeente Hollands Kroon is momenteel bezig met het opstellen van een (concept)archeologiebeleid en heeft nog geen informatie voorhanden met betrekking tot (vastgestelde) vrijstellingsgrenzen. Echter wat wel uit deze vergelijking blijkt is dat de ondergrenzen die in 2007 voor de gemeente Texel zijn voorgesteld, redelijk gematigd zijn en niet leiden tot een in vergelijking met omliggende gemeenten bovenmatige regeldruk.

Om pragmatische en uitvoeringstechnische redenen wordt wel voorgesteld om de vrijstelling van de onderzoeksplicht voor Categorie 2 (Gebied van archeologische waarde, archeologisch waardevolle terreinen) enigszins te verruimen. Voor deze categorie was in eerste instantie alleen een dieptegrens als vrijstellingscriterium aangegeven, maar gold geen oppervlaktevrijstelling. Om beter aan te sluiten op generieke vrijstellingsbepalingen in de WABO m.b.t. omgevingsvergunningen wordt daarom voorgesteld voor deze categorie ook een oppervlaktevrijstelling aan te houden voor bodemingrepen minder of gelijk aan 40 m2.

8.2 Voorbeeld planregels

De onderstaande set van voorbeeldregels is bedoeld om in toekomstige nieuw vast te stellen of te wijzigen bestemmingsplannen te worden opgenomen. Ze vormen het juridisch-planologisch kader voor de bescherming van de vast gestelde archeologische waarden en verwachtingsgebieden op Texel. Dit wordt bereikt door – in de gebieden waar dit van toepassing is - de aanvrager van een omgevingsvergunning te

verplichten tot het vooraf uitvoeren van archeologisch (voor)onderzoek om de aard en kwaliteit van het archeologisch bodemarchief vast te stellen. Afhankelijk van de uitkomsten daarvan kan het – bij het aantreffen van behoudenswaardige archeologie – kan dit eventueel ook nog leiden tot:

- technische aanpassingen zodat archeologische waarden in de bodem behouden kunnen worden; of
- het laten verrichten van een archeologische opgraving ten einde behoudenswaardige resten die verstoord zullen worden, te documenteren en veilig te stellen; of
- het laten begeleiden van de activiteit die tot bodemverstoring leidt, door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg.

Het is belangrijk te benadrukken dat in het geval dat via de omgevingsvergunning één van bovengenoemde eisen wordt opgelegd, de gemeente dient te beoordelen of de werkzaamheden door de initiatiefnemer naar behoren zijn uitgevoerd en of daarmee aan de archeologische zorgplicht is voldaan en zodoende de (omgevings)vergunning verleend kan worden.

De vergunningplicht wordt via de aanwijzing als dubbelbestemming “waarde archeologie” aan de in hoofdstuk 6 gedefinieerde archeologische beleidscategorieën 1-4 gekoppeld.

Hierbij wordt verwezen naar de Standaard Vergelijkbare Bestemmingsplannen 2008.⁷⁰ Conform de SVBP valt archeologie onder de hoofdgroep dubbelbestemming ‘Waarde’, met bijbehorende functie/gebruiksdoel ‘archeologie’.⁷¹

Met het in werking treden van de Wabo op 1 oktober 2010 is een deel van de in de SVBP gehanteerde terminologie achterhaald. Vooruitlopend op de aanpassing van de SVBP is een werkafpraak gemaakt over het toepassen van de begrippen uit de Wabo.⁷² Deze werkafpraak is hier gevolgd.

De gronden gelegen binnen de zone van de beleidscategorie Categorie 6 ‘zonder archeologische verwachting’ behoeven geen dubbelbestemming. Dit geldt in feite ook voor de ‘wettelijk beschermde monumenten’. Terreinen aangeduid als ‘Wettelijk beschermde monumenten’ (Categorie 1: Waarde – Archeologie – 1) zijn immers al op basis van de Monumentenwet 1988 aangewezen als beschermd archeologisch monument, of staan op de voorlopige lijst. Het beschermingsregime voor deze monumenten staat los van het bestemmingsplan, en valt buiten de bevoegdheid van de gemeente. Wel is het verstandig om de betreffende terreinen die onder dit regime vallen op de bestemmingsplankaarten aan te geven. De wettelijke bescherming verbiedt hier de meeste bodemingrepen, tenzij de Minister van OCW hiervoor vooraf vergunning verleent.

Dit betekent dat de volgende beleidscategorieën van de Archeologische Beleidskaart op bestemmingsplanniveau worden opgenomen als:

▪ Categorie 1	→	Waarde – archeologie – 1;
▪ Categorie 2	→	Waarde – archeologie – 2;
▪ Categorie 3	→	Waarde – archeologie – 3;
▪ Categorie 4	→	Waarde – archeologie – 4;
▪ Categorie 5	→	Waarde – archeologie – 5;

8.3 Te hanteren begrippen en definities bij de planregels

Archeologische begeleiding

Het uitvoeren en registreren van waarnemingen tijdens niet-archeologische bodemverstorende activiteiten, gericht op het vaststellen van aan- of afwezigheid van archeologische waarden op basis van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en onderzoeksdoelstellingen. Archeologische begeleidingen worden verricht door een erkende partij, beschikkend over een opgravingsvergunning ex artikel 45 van de Monumentenwet en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). Conform de richtlijnen van de KNA zijn archeologische begeleidingen als alternatief voor

⁷⁰ SVBP 2008.

⁷¹ SVBP 2008, par. 3.2, p. 12.

⁷² Werkafpraak SVBP begrippen vs. Wabo, Geonovum, september 2010.

proefsleuven of opgravingen alleen toegestaan in een beperkt aantal nauwkeurig omschreven situaties.

Archeologisch monument

Terrein dat op basis van de Monumentenwet 1988 is aangewezen als beschermd archeologisch monument.

Archeologisch onderzoek

Onderzoek verricht door een erkende archeologisch partij, werkend volgens de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

Archeologische verwachting

De aan een gebied toegekende verwachting in verband met de kans op het voorkomen van archeologische sporen en relictten.

Archeologisch vooronderzoek

Archeologisch vooronderzoek kan bestaan uit locatiegericht bureauonderzoek, booronderzoek, geofysisch prospectieonderzoek, het graven van proefsleuven of een combinatie daarvan. De verschillende vormen van onderzoek worden verricht door een erkende partij en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA). De resultaten van het onderzoek worden weergegeven en geïnterpreteerd in een rapport. Op basis daarvan beoordeelt de gemeente of een vergunning kan worden verleend.

Archeologische waarde

De aan een gebied toegekende waarde in verband met de in dat gebied aanwezige archeologische sporen en relictten.

Bevoegd gezag

De betreffende overheid die op grond van wetgeving bevoegd is tot bepaald handelen.

Bodemingrepen

Werken en werkzaamheden waarvan mag worden aangenomen dat zij het bodemarchief kunnen aantasten.

Deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg

Een door het College van Burgemeester en Wethouders aan te wijzen ambtenaar, persoon of organisatie die voldoet aan de binnen de archeologische professie geldende opleidings- en ervaringseisen.

Erkende partij

Een dienst, bedrijf of instelling, erkend door het Centraal College van Deskundigen (CCvD) en werkend volgens de specificaties van de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

Feitelijke bodemingreep

De feitelijke mate waarin de bodemroering plaatsvindt in termen van oppervlakte en diepte.

Opgraving

Het opgraven van een archeologische vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen. Opgravingen worden verricht door een erkende partij, beschikkend over een opgravingsvergunning ex artikel 45 van de Monumentenwet en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificaties in de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

Oppervlakte en diepte van de bodemingreep bij het bepalen van al dan niet vrijstelling van de vergunningsplicht

De gemeente beoordeelt of bouwplannen en voorgenomen werken vergunningsplichtig zijn of deze vallen binnen de criteria voor vrijstelling. Daarbij wordt beoordeeld of de feitelijke bodemingreep

ten behoeve van het gebouw of werk zowel de vrijgestelde oppervlakte als diepte van de betreffende beleidscategorie overschrijden. Is dit niet het geval dan is het betreffende gebouw of werk niet vergunningplichtig.

Plangebied

Het gebied waarbinnen de feitelijke bodemingrepen plaatsvinden en waarvoor een vergunning wordt aangevraagd.

Selectieadvies

Advies aan het bevoegd gezag door een erkende archeologisch partij of deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg, werkend volgens de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) omtrent het al dan niet behouden van eventueel aanwezige archeologische waarden.

Selectiebesluit

Een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden of onderzoeken van aangetroffen of te verwachten archeologische waarden. Dit selectiebesluit wordt veelal genomen op basis van het selectieadvies dat in de onderzoeksrapportage wordt verwoord en beargumenteerd. Zo'n besluit kan positief (wel behouden of onderzoeken) of negatief (geen verdere maatregelen) zijn.

Waarde – Archeologie – 1

Gronden met een zeer hoge archeologische waarde die ex artikel 3 van de Monumentenwet door het Rijk zijn aangewezen als monument. Deze terreinen vallen buiten de bevoegdheid van de gemeente.

Waarde – Archeologie – 2

Gronden met een archeologische waarde zoals aangeduid op de Archeologische Beleidskaart categorie 2.

Waarde – Archeologie – 3

Gronden met een hoge archeologische verwachting, mede gebaseerd op de cultuurhistorie zoals vermeld op de Archeologische Beleidskaart categorie 3.

Waarde – Archeologie – 4

Gronden met een gematigde archeologische verwachting zoals vermeld op de Archeologische Beleidskaart categorie 4.

Waarde – Archeologie – 5

Gronden met een lage archeologische verwachting zoals vermeld op de Archeologische Beleidskaart categorie 5.

Waarde – Archeologie – 6

Gronden zonder een archeologische verwachting zoals vermeld op de Archeologische Beleidskaart categorie 6.

8.4 Voorbeeld planregels archeologisch waardevol gebied

1: Doeleindenomschrijving

De gronden die op de plankaart zijn aangewezen als 'Waarde – Archeologie – 2', 'Waarde – Archeologie – 3', 'Waarde – Archeologie – 4' zijn, behalve voor de andere daar voorkomende bestemming(en), bestemd voor doeleinden ter bescherming en veiligstelling van de in de grond aanwezige of verwachte archeologische waarden. Voor ingrepen binnen gronden die op de plankaart zijn aangewezen als 'Waarde – archeologie 1' dient een aparte vergunning te worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onder de Monumentenwet.

2: Rangorderegeling

Indien strijd ontstaat tussen het belang van het behoud en de bescherming van archeologische waarden en het bepaalde in de artikelen XXX prevaleert de bestemming Waarde – Archeologie.

3: Bouwregels

1. Op de in artikel 1 bedoelde gronden mogen uitsluitend bouwwerken ten behoeve van een overige aan deze gronden toegekende bestemming worden gebouwd, mits op basis van archeologisch onderzoek is vastgesteld dat ter plaatse geen behoudenswaardige archeologische waarden aanwezig zijn of de aanwezige behoudenswaardige archeologische waarden niet onevenredig worden geschaad.
2. Lid 1 is niet van toepassing op (want vrijgesteld van archeologisch onderzoek zijn):
 - a. Bouwaanvragen waarbij bodemingrepen, sloop- en/of funderingswerken plaatsvinden waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld wordt geroerd dan wel alle aanvragen voor bodemingrepen kleiner of gelijk aan 40 m² in de op de plankaart als ‘Waarde – archeologie – 2’ aangewezen gronden;
 - b. Bouwaanvragen waarbij bodemingrepen, sloop- en/of funderingswerken plaatsvinden waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld wordt geroerd, dan wel alle aanvragen voor bodemingrepen kleiner of gelijk aan 100 m² in de op de plankaart als ‘Waarde – archeologie – 3’ aangewezen gronden;
 - c. Bouwaanvragen waarbij bodemingrepen, sloop- en/of funderingswerken plaatsvinden waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld wordt geroerd, dan wel alle aanvragen voor bodemingrepen kleiner of gelijk aan 500 m² in de op de plankaart als ‘Waarde – archeologie – 4’ aangewezen gronden;
 - d. Bouwaanvragen die niet m.e.r.-plichtig zijn (Milieueffectrapportage), in de op de plankaart als ‘Waarde – archeologie – 5’ aangewezen gronden.
 - e. Cyclische en andere grondwerkzaamheden die normaal onderhoud betreffen. Hieronder vallen werkzaamheden van dezelfde aard die wederkerend op dezelfde locatie(s) worden uitgevoerd zoals bodembewerking die vallen onder normaal agrarisch gebruik, of werkzaamheden die betrekking hebben op het onderhoud van gebouwen en funderingen en het vervangen van kabels en leidingen. Deze werkzaamheden mogen dan echter niet gepaard gaan met een grotere of diepere ingreep in de bodem dan daarvoor al heeft plaatsgevonden.
 - f. Funderingswerken zoals heiverken en balkenfunderingen zolang het gezamenlijke oppervlakte van de aan te brengen constructies en bijbehorende leidingstroken in de ondergrond niet meer dan 5% van het totaal oppervlak van het betreffende bouwwerk beslaat.

4: Afwijken van de bouwregels

1. Bij een omgevingsvergunning kunnen burgemeester en wethouders afwijken van het bepaalde in artikel 3 ten behoeve van een overige aan deze gronden toegekende bestemming, indien is gebleken dat het oprichten van het bouwwerk, waarvoor de omgevingsvergunning wordt gevraagd, niet zal leiden tot een verstoring van archeologische waarden, zowel in directe als in indirecte zin.
2. Er wordt niet afgeweken van het bepaalde in artikel 3 dan nadat de aanvrager een rapport heeft overlegd, waarin de archeologische waarde van het terrein dat blijkens de aanvraag zal worden verstoord, naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate is vastgesteld. Dit rapport, het onderzoeksproces dat tot het rapport heeft geleid als ook de archeologische waardestelling dienen te voldoen aan de kwaliteitseisen zoals vastgelegd in de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

3. Voor zover het oprichten van het bouwwerk, waarvoor de omgevingsvergunning wordt gevraagd, kan leiden tot een onevenredige verstoring van behoudenswaardige archeologische waarden, zowel in directe als in indirecte zin, kunnen burgemeester en wethouders afwijken van het bepaalde in artikel 3, indien aan de vergunning een, of een combinatie, van de volgende voorschriften worden verbonden:
 - a. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen, waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;
 - b. de verplichting tot het doen van opgravingen zoals bedoeld in de Monumentenwet 1988;
 - c. de verplichting de oprichting van het bouwwerk te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan de door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen kwalificaties.

5: Omgevingsvergunning voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerken zijnde, of andere werkzaamheden

1. In het belang van de archeologische monumentenzorg en ter voorkoming van onevenredige aantasting van aanwezige of verwachte archeologische waarden, is het verboden op of in de gronden die op de plankaart zijn aangewezen als ‘Waarde – archeologie – 2’, ‘Waarde – archeologie – 3’, ‘Waarde – archeologie – 4’ en ‘Waarde – archeologie – 5’ zonder of in afwijking van een schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders (omgevingsvergunning) de volgende werken, geen bouwwerken zijnde, of werkzaamheden uit te voeren:
 - a. Het substantieel ophogen en ontgraven van de bodem;
 - b. Het aanleggen, verbreden of verharderen van wegen, paden, banen of parkeergelegenheid en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen;
 - c. Het aanleggen, verbreden en dempen van sloten, vijvers en andere wateren;
 - d. Het verlagen of het verhogen van het waterpeil, tenzij dit een maatregel is van het bevoegde waterschap;
 - e. Het aanbrengen of verwijderen van ondergrondse transport-, energie-, telecommunicatie- of andere leidingen en de daarmee verband houdende constructies;
 - f. Het bebossen van gronden die op het tijdstip van het van kracht worden van dit plan niet als bosgrond kunnen worden aangemerkt;
 - g. Het rooien van bos of boomgaard, waarbij de stobben worden verwijderd;
 - h. Het aanleggen van bos of boomgaard;
 - i. Het aanbrengen van diepwortelende beplantingen;
 - j. Het scheuren van grasland;
 - k. Het uitvoeren van diepe grondbewerkingen, waartoe gerekend worden woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, aanleggen van drainage en ontginnen.
2. Lid 1 is niet van toepassing op:
 - a. Werken of werkzaamheden die reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van kracht worden van het bestemmingsplan;
 - b. Werken of werkzaamheden waarbij bodemingrepen plaatsvinden kleiner of gelijk aan 40 m² en alle bodemingrepen waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld wordt geroerd, in de op de plankaart als ‘Waarde – archeologie – 2’ aangewezen gronden;
 - c. Werken of werkzaamheden waarbij bodemingrepen plaatsvinden kleiner of gelijk aan 100 m² en alle bodemingrepen waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld

- wordt geroerd, in de op de plankaart als 'Waarde – archeologie – 3' aangewezen gronden;
- d. Werken of werkzaamheden waarbij bodemingrepen plaatsvinden kleiner of gelijk aan 500 m² en alle bodemingrepen waarbij de bodem minder dan 50 cm onder maaiveld wordt geroerd, in de op de plankaart als 'Waarde – archeologie – 4' aangewezen gronden;
 - e. Werken of werkzaamheden die niet m.e.r.-plichtig zijn (Milieueffectrapportage), in de op de plankaart als 'Waarde – archeologie – 5' aangewezen gronden.
 - f. Cyclische en andere grondwerkzaamheden die normaal onderhoud of bodembewerking betreffen. Hieronder vallen werkzaamheden van dezelfde aard die wederkerend op dezelfde locatie(s) worden uitgevoerd zoals bodembewerking die vallen onder normaal agrarisch gebruik, of werkzaamheden die betrekking hebben op het onderhoud van terreinen en infrastructuur en het vervangen van kabels en leidingen. Deze werkzaamheden mogen dan echter niet gepaard gaan met een grotere of diepere ingreep in de bodem dan daarvoor al heeft plaatsgevonden.
 - g. Het aanbrengen van drainages en andere lineaire grondwerken die niet breder dan 1 meter en waarvan het gezamenlijke oppervlakte niet meer dan 5% van het gebied of kavel beslaat waarin deze werken plaatsvinden.
3. Omgevingsvergunning kan slechts worden verleend, indien:
- a) door die werken of werkzaamheden, dan wel door de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen, één of meer archeologische waarden van de betreffende gronden niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig worden of kunnen worden verkleind; en
 - b) vooraf door aanvrager van de omgevingsvergunning een rapport conform de kwaliteitseisen zoals vastgelegd in de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) is overgelegd waaruit naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate blijkt dat:
 - de archeologische waarden in voldoende mate zijn zeker gesteld; of
 - er geen archeologische waarden aanwezig zijn; of
 - de archeologische waarden niet of niet onevenredig worden geschaad.
4. Voor zover de in lid 1 genoemde werken en werkzaamheden kunnen leiden tot onevenredige versterking van behoudenswaardige archeologische waarden, kunnen burgemeester en wethouders afwijken van het bepaalde in lid 1 indien aan de vergunning een of een combinatie van de volgende voorschriften wordt verbonden:
- a. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen, waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;
 - b. de verplichting tot het doen van opgravingen zoals bedoeld in de Monumentenwet 1988; of
 - c. de verplichting de uitvoering van de werken of werkzaamheden te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen kwalificaties.
5. Het in lid 1 gestelde verbod geldt niet voor het uitvoeren van werken, geen bouwwerk zijnde, en werkzaamheden:
- a) in het kader van archeologisch vooronderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een daartoe erkende partij;

- b) waarmee is of mag worden begonnen op het tijdstip van in werking treding van het bestemmingsplan.
- 6. De onder lid 2, sub a t/m e genoemde uitzonderingsbepalingen gelden niet indien in de periode van 24 maanden voor de datum van voorgenomen werken of werkzaamheden een uitzonderingsbepaling van toepassing is geweest op aangrenzende terreinen of terreinen op een afstand van minder dan 25 meter van het onderhavige terrein.
- 7. Alvorens een omgevingsvergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.

6: Wijzigingsbevoegdheid

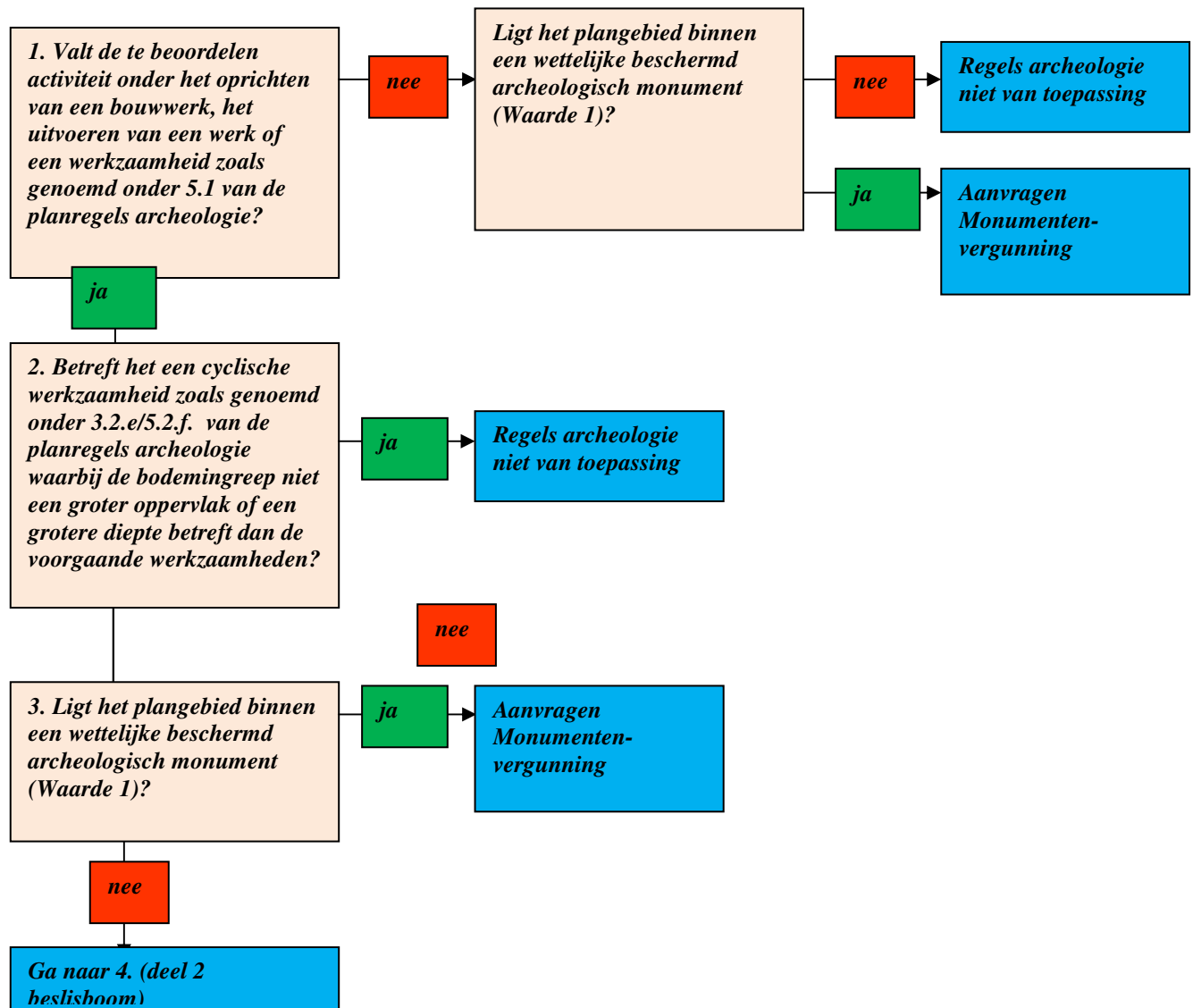
Burgemeester en wethouders zijn bevoegd het bestemmingsplan te wijzigen in die zin dat:

- a. De bestemming 'Waarde – archeologie – 2' op de plankaart wordt veranderd in de aanduiding 'Waarde – archeologie – 1' voor gronden die ingevolge artikel 3 van de Monumentenwet 1988 zijn beschermd;
- b. De bestemmingen 'Waarde – archeologie – 3', 'Waarde – archeologie – 4' en 'Waarde – archeologie – 5' op de plankaart worden veranderd in 'Waarde – archeologie – 2' voor gronden die op basis van deskundig archeologisch (voor-) onderzoek archeologische waarden blijken te bevatten die op grond van de gangbare waarderingssystematiek door burgemeester en wethouders als behoudenswaardig zijn bevonden (positief selectiebesluit);
- c. De bestemmingen 'Waarde – archeologie – 4' en 'Waarde – archeologie – 5' op de plankaart worden veranderd in 'Waarde – archeologie – 3' voor gronden die op basis van deskundig archeologisch (voor-)onderzoek een hoge archeologische verwachting blijken te hebben;
- d. De bestemming 'Waarde – archeologie – 2', 'Waarde – archeologie – 3', 'Waarde – archeologie – 4' en 'Waarde – archeologie – 5' kan vervallen, indien uit deskundig archeologisch onderzoek blijkt dat ter plaatse geen sprake is van behoudenswaardige archeologische waarden.

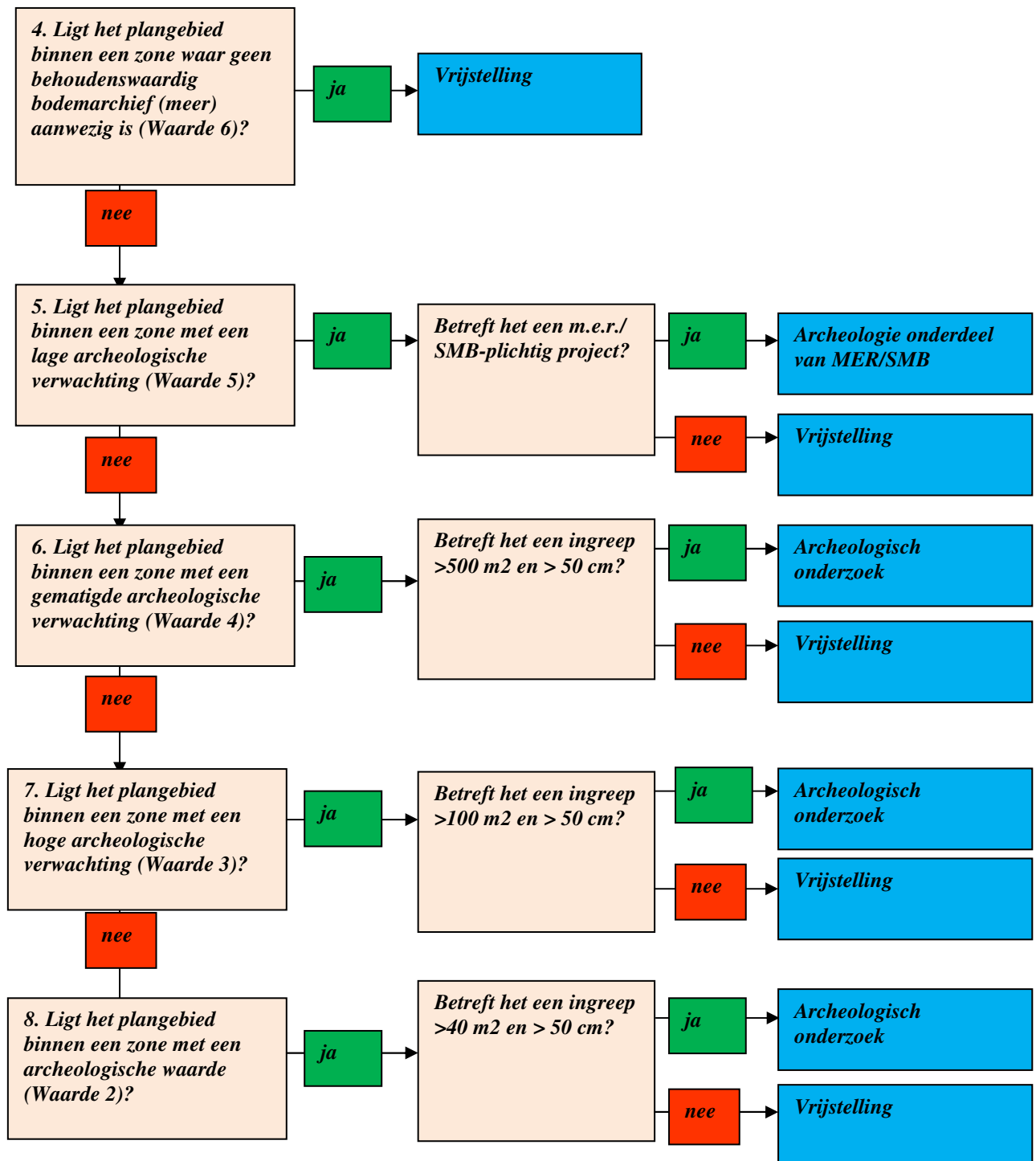
8.5 Het gebruik van de Archeologische Beleidskaart en planregels in de praktijk

In het algemeen kan worden aangenomen dat als een activiteit bestaat uit bouwen of een andere werkzaamheid die leidt tot bodemverstoring, de mogelijkheid bestaat dat voorafgaand aan die activiteit archeologisch vooronderzoek vereist is. De gemeente beoordeelt eerst of de activiteit valt onder de genoemde werkzaamheden in de bovengenoemde artikelen 3 en 5 lid 1, en niet onder de uitzonderingen vallen van respectievelijk artikel 4 en artikel 5 lid 2. Daarbij dient te worden bekeken wat het oppervlak is van de beoogde bodemingrepen in het plangebied en de voorgenomen diepte van die ingrepen, in relatie tot de voor het plangebied geldende archeologische beleidscategorie. Hiervoor wordt de Archeologische Beleidskaart geraadpleegd. Indien de bodemingrepen binnen de vrijstellingsgrens blijven die voor de betreffende categorie geldt, hoeft voorafgaand aan de activiteit geen archeologisch vooronderzoek plaats te vinden en is vrijstelling van de vergunningplicht van toepassing. In de overblijvende gevallen zal uitvoering van vooronderzoek al dan niet in combinatie met beschermende maatregelen als voorwaarde voor het verlenen van een omgevingsvergunning moeten worden ingebracht. In figuur 2 en 3 is een zogenaamde 'beslisboom' weergegeven die het proces inzichtelijk maakt.

Als vrijstelling is verleend of als onderzoek plaatsvindt op locaties waar geen nadere eisen zijn gesteld geldt de algemene meldingsplicht conform de Monumentenwet. Worden in deze situatie vondsten gedaan, treedt de gemeente in overleg met de grondeigenaar en zal in goed overleg met de eigenaar overeengekomen worden wat het vervolg is. Kosten voor dit vervolgonderzoek kunnen niet op voorhand aan de grondeigenaar worden toegerekend.

Figuur 2: Beslisboom deel 1.

Figuur 3: Beslisboom deel 2.

9 Voorstel tot aanpassing en uitbreiding van de gemeentelijke Monumentenverordening ten behoeve van de Archeologische Monumentenzorg

9.1 Naar een gemeentelijke Monumentenverordening aangevuld met archeologische paragrafen

Sinds 2010 beschikt de gemeente Texel over een Monumentenverordening. Deze Monumentenverordening is primair gericht op de bescherming van het gebouwde erfgoed en voorziet nog nauwelijks in specifieke aandacht aan het archeologische erfgoed. Wel verschaft de verordening de gemeente al de mogelijkheid om archeologische vindplaatsen als gemeentelijk monument aan te wijzen.

Het is echter verstandig om daarnaast ook in de verordening een gemeentebrede regeling op te nemen die voorziet in het aanwijzen van archeologische waardevolle gebieden en verwachtingszones aan de hand van de Archeologische Beleidskaart. De Archeologische Beleidskaart krijgt op die manier de formele status van beleidsinstrument binnen het erfgoedbeleid. De Monumentenverordening kan dan tevens als overgangsregeling dienen bij de operationalisering van de in hoofdstuk 8 voorgestelde planregels en vergunningsvoorwaarden tot het moment dat die regels in de bestemmingsplannen zijn vastgesteld.

Hieronder onder volgen de voorgestelde aanpassingen van de bestaande gemeentelijke Monumentenverordening. De aanvullingen zijn om ze te onderscheiden van de bestaande regels in blauw gemarkeerd.

9.2 Voorstel tot aanpassing en uitbreiding van de 'Monumentenverordening 2010'

Hoofdstuk 1 Algemene bepalingen

Artikel 1 Begripsbepalingen

Deze verordening verstaat onder:

1. *Monument*:

- a. Een zaak die van algemeen belang is wegens zijn schoonheid, betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde;
- b. Terrein dat van algemeen belang is wegens een daar aanwezige zaak als bedoeld onder a.
- c. Zowel a. als b. kunnen op land en onder water (maritieme archeologie) gesitueerd zijn.

2. *Gemeentelijk monument*: monument, dat overeenkomstig de bepalingen van deze verordening als beschermd gemeentelijk monument is aangewezen;

3. *Gemeentelijke monumentenlijst*: de lijst waarop zijn geregistreerd de overeenkomstig deze verordening als gemeentelijk monument aangewezen zaken;

4. *Beschermd rijksmonument*: onroerend monument, dat is ingeschreven in de ingevolge de Monumentenwet 1988 vastgestelde registers;

5. *Monumentencommissie*: de ingevolge artikel 15 Monumentenwet 1988 door burgemeester en wethouders ingestelde commissie, met als taak burgemeester en wethouders op verzoek of uit eigen beweging te adviseren over de toepassing van de Monumentenwet 1988, de monumentenverordening van de gemeente Texel, het te voeren monumentenbeleid en de besteding van gelden voor monumentenzorg;

6. *Bouwhistorisch onderzoek*: in schriftelijke rapportage vastgelegd onderzoek naar de bouwgeschiedenis en de bouwhistorische kwaliteit van een monument.

7. *Gemeentelijk archeologisch monument*: monument, bedoeld in onderdeel 1 b, en 2;

8. *Archeologische monumentenzorg*: maatregelen en werkzaamheden die zich richten op het optimaal beheren van de bodem als unieke bron van informatie over de geschiedenis van Nederland;

9. *Archeologisch onderzoek*: onderzoek verricht door een dienst, bedrijf of instelling erkend door het Centraal College van Deskundigen en werkend volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA);

10. *Gemeentelijke archeologische beleidskaart*: topografische kaart van het gemeentelijke grondgebied of delen van het grondgebied, waarop archeologische monumenten, gebieden met een archeologische waarde en archeologische verwachtingsgebieden zijn aangegeven met een verwijzing naar het daarop te voeren beleid, vastgesteld door de gemeenteraad;

11. *Landelijke Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden*: landelijke kaart met een schaal van 1:50.000, die op basis van geomorfologische gegevens, de kans weergeeft op de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen, waarbij onderscheid wordt gemaakt in hoge, middelhoge, lage en zeer lage trefkans;

12. *Gebied van archeologische waarde*: gebied, aangegeven op de archeologische beleidskaart, waarvan is aangetoond dat er archeologische sporen en vondsten aanwezig zijn.

13. *Archeologisch verwachtingsgebied*: gebied, aangegeven op de archeologische beleidskaart, waarvan is aangegeven dat in bepaalde mate archeologische vondsten of sporen te verwachten zijn;

14. *Waarde – Archeologie – 1*: gronden met een zeer hoge archeologische waarde die ex artikel 3 van de Monumentenwet door het Rijk zijn aangewezen als monument.

15. *Waarde – Archeologie – 2*: gronden met een archeologische waarde (Waarde archeologie – hoog) zoals aangeduid op de archeologische beleidskaart Texel en/of in het bestemmingsplan.

16. *Waarde – Archeologie – 3*: gronden met een hoge archeologische verwachtingswaarde (Verwachtingswaarde archeologie – hoog) zoals vermeld op de archeologische beleidskaart Texel en/of in het bestemmingsplan.

17. *Waarde – Archeologie – 4*: gronden met een gematigde archeologische verwachtingswaarde (Verwachtingswaarde archeologie – gematigd) zoals vermeld op de archeologische beleidskaart Texel en/of in het bestemmingsplan.

18. *Waarde – Archeologie – 5*: gronden met een lage archeologische verwachtingswaarde (Verwachtingswaarde archeologie – laag) zoals vermeld op de archeologische beleidskaart Texel en/of in het bestemmingsplan.

19. *Plan van aanpak*: plan dat weergeeft hoe een archeologische uitvoerder de vragen zoals omschreven in het programma van eisen denkt te gaan beantwoorden;

20. *Programma van eisen*: Set van eisen en voorwaarden, vastgesteld door de gemeente waaraan een specifiek archeologisch onderzoek moet voldoen.

21. *Bodemingrepen*: werken en werkzaamheden, waarvan mag worden aangenomen dat zij het bodemarchief kunnen aantasten;

22. *Deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg*: een door het college van Burgemeester en Wethouders aan te wijzen ambtenaar, persoon of organisatie die gekwalificeerd is voor het uitbrengen van selectieadviezen;

23. *Erkende partij*: een dienst, bedrijf of instelling, die beschikt over een Vergunning op grond van artikel 45 van de Monumentenwet voor het doen van opgravingen en/of ander archeologisch veldonderzoek werkend volgens de specificaties van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

24. *Opgraving*: de ontsluiting van een archeologische vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvra(a)g(en) en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen. Opgravingen worden verricht door een erkende partij, beschikkend over een opgravingsvergunning ex artikel 45 van de Monumentenwet en uitgevoerd volgens de desbetreffende specificatie in de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

Artikel 2 Het gebruik van het monument

Bij de toepassing van deze verordening wordt rekening gehouden met het gebruik van het monument.

Hoofdstuk 2 Beschermd gemeentelijke monumenten

Paragraaf 1. De aanwijzing als beschermd gemeentelijk monument en de registratie op de gemeentelijke monumentenlijst.

Artikel 3 De aanwijzing tot gemeentelijk monument

1. Burgemeester en wethouders kunnen, al dan niet op aanvraag van een belanghebbende, een monument aanwijzen als gemeentelijk monument.
2. Voordat burgemeester en wethouders over de aanwijzing een besluit nemen, vragen zij advies aan de monumentencommissie. In spoedeisende gevallen kan het vragen van dit advies achterwege blijven.
3. Burgemeester en wethouders kunnen ten behoeve van de aanwijzing van een gemeentelijk monument bepalen dat bouwhistorisch onderzoek wordt verricht.
4. De aanwijzing kan geen monument betreffen dat is aangewezen op grond van artikel 3 van de Monumentenwet 1988 of dat is aangewezen op grond van de monumentenverordening van de provincie Noord-Holland.

Artikel 4 Termijnen advies en aanwijzingsbesluit

1. De monumentencommissie adviseert schriftelijk binnen zes weken na ontvangst van het verzoek van burgemeester en wethouders.
2. Burgemeester en wethouders beslissen binnen twaalf weken na ontvangst van het advies van de monumentencommissie, maar in ieder geval binnen 26 weken na de adviesaanvraag.

Artikel 5 Mededeling aanwijzingsbesluit

De aanwijzing als bedoeld in artikel 3, eerste lid, wordt medegedeeld aan degenen die als zakelijk gerechtigden in de kadastrale legger bekend staan en aan de ingeschreven hypothecaire schuldeisers.

Artikel 6 Registratie op de gemeentelijke monumentenlijst

1. Burgemeester en wethouders registreren het gemeentelijke monument op de gemeentelijke monumentenlijst.
2. De gemeentelijke monumentenlijst bevat de plaatselijke aanduiding, de datum van de aanwijzing, de kadastrale aanduiding, de tenaamstelling en een beschrijving van het gemeentelijke monument.

Artikel 7 Wijzigen van de aanwijzing

1. Burgemeester en wethouders kunnen de aanwijzing ambtshalve of op aanvraag van een belanghebbende wijzigen.
2. Artikel 3, tweede tot en met vierde lid, alsmede artikel 4 zijn van overeenkomstige toepassing op het wijzigingsbesluit.
3. Indien de wijziging naar het oordeel van burgemeester en wethouders van ondergeschikte betekenis is, blijft overeenkomstige toepassing van artikel 3, tweede tot en met vierde lid, alsmede artikel 4, eerste lid, achterwege.
4. De inhoud en de datum van de wijziging worden op de gemeentelijke monumentenlijst aangetekend.

Artikel 8 Intrekken van de aanwijzing

1. Burgemeester en wethouders kunnen de aanwijzing intrekken.
2. Artikel 3, tweede lid, en artikel 4 zijn van overeenkomstige toepassing op de intrekking.
3. De aanwijzing wordt geacht ingetrokken te zijn, indien toepassing wordt gegeven aan artikel 3 van de Monumentenwet 1988 of aan het desbetreffende artikel van de monumentenverordening van de provincie Noord-Holland.
4. De intrekking wordt op de gemeentelijke monumentenlijst aangetekend.

Paragraaf 2 Vergunningen tot wijziging of afbraak van gemeentelijke monumenten

Artikel 9 Verbodsbepaling

1. Het is verboden een gemeentelijk monument te beschadigen of te vernielen.
2. Het is verboden zonder vergunning van burgemeester en wethouders of in strijd met bij zodanige vergunning gestelde voorschriften:
 - a. een gemeentelijk monument af te breken, te verstoren, te verplaatsen of in enig opzicht te wijzigen;
 - b. een gemeentelijk monument te herstellen, te gebruiken of te laten gebruiken op een dusdanige wijze, dat het wordt ontsierd of in gevaar gebracht.
3. Het verbod en de vergunningplicht als bedoeld in het 2de lid, gelden niet indien het college nadere regels stelt met betrekking tot de wijze waarop werkzaamheden dienen te worden uitgevoerd.
4. Het bevoegd gezag verleent, met betrekking tot een monument met een religieuze bestemming, geen vergunning als bedoeld in het tweede lid, dan in overeenstemming met de eigenaar indien en voor zover het een vergunning betreft, waarbij de belangen van de godsdienstuitoefening in het monument in het geding zijn.

Artikel 10 De schriftelijke aanvraag

Een aanvraag als bedoeld in artikel 4.2. Besluit omgevingsrecht voor een vergunning als bedoeld in artikel 9 en de daarbij te overleggen gegevens en bescheiden worden in drievoud ingediend.

Artikel 11 Termijn advies

1. Het bevoegd gezag zendt onmiddellijk een afschrift van de ontvankelijke aanvraag om vergunning voor een gemeentelijk monument aan de monumentencommissie voor advies
2. Binnen 6 weken na datum van verzending van het afschrift brengt de monumentencommissie schriftelijk advies uit aan het college.

Artikel 12 Weigeringsgronden

De vergunning kan slechts worden verleend indien het belang van de monumentenzorg zich daartegen niet verzet. Bij de beslissing houdt het bevoegd gezag rekening met het gebruik van het monument.

Artikel 13 Intrekken van de vergunning

1. De vergunning kan door burgemeester en wethouders worden ingetrokken indien:
 - a. blijkt dat de vergunning ten gevolge van een onjuiste of onvolledige opgave is verleend;
 - b. blijkt dat de vergunninghouder de voorschriften als bedoeld in artikel 9 niet naleeft;
 - c. de omstandigheden aan de kant van de vergunninghouder zich zodanig hebben gewijzigd, dat het belang van het monument zwaarder dient te wegen;
 - d. niet binnen 1 jaar van de vergunning gebruik is gemaakt.
2. Het besluit tot intrekking wordt in afschrift gezonden aan de monumentencommissie.

Hoofdstuk 3 Gebieden van archeologische waarde en archeologische verwachtingsgebieden

Artikel 14 Aanwijzing van gebieden van archeologische waarde en archeologische verwachtingsgebieden

1. De gemeenteraad stelt de gemeentelijke archeologische beleidskaart vast waarop terreinen en gebieden van archeologische waarde en archeologische verwachtingsgebieden worden aangemerkt.
2. Voor deze terreinen en gebieden worden in het bestemmingsplan aanvullende beschermende maatregelen en/of regels opgenomen;
3. Tot het moment dat deze aanvullende maatregelen via het bestemmingsplan van kracht worden gelden de onderstaande overgangsmaatregelen;

Artikel 15 Verbodsbepaling

1. Het is verboden zonder vergunning van het college of in strijd met bij zodanige vergunning gestelde voorschriften:
 - a. in gebieden van archeologische waarde detectieapparatuur te gebruiken met het doel zaken als bedoeld in artikel 1.1 a en 1 b op te sporen of te verwijderen. Uitzondering hierop betreft een situatie waarbij de aanvrager beschikt over een vergunning op grond van de Monumentenwet voor het doen van archeologisch onderzoek en archeologisch onderzoek noodzakelijk is in het kader van de besluitvorming rond een eventuele vergunningverlening;

- b. in een gebied van archeologische waarde met de aanduiding Waarde – Archeologie – 2 op de beleidskaart bodemroerende activiteiten te verrichten voorzover het betreft grondwerken met een bodemingreep dieper dan 50 cm en met een oppervlakte van meer dan 40 m²;
- c. in een archeologisch verwachtingsgebied met de aanduiding Waarde – Archeologie – 3 op de beleidskaart bodemroerende activiteiten te verrichten voorzover het betreft grondwerken met een bodemingreep dieper dan 50 cm en met een oppervlakte van meer dan 100 m²;
- d. in een archeologisch verwachtingsgebied met de aanduiding Waarde – Archeologie – 4 op de beleidskaart bodemroerende activiteiten te verrichten voorzover het betreft grondwerken met een bodemingreep dieper dan 50 cm en met een oppervlakte van meer dan 500 m².

2. Onder bodemroerende activiteiten wordt verstaan:

- a. Het substantieel ophogen en ontgraven van de bodem;
- b. Het slopen van bouwwerken en funderingen tot onder maaiveld;
- c. Het aanbrengen van funderingen of het uitgraven van bouwputten;
- d. Het aanleggen, verbreden of verharden van wegen, paden, banen of parkeergelegenheid en het aanbrengen van andere oppervlakteverhardingen;
- e. Het aanleggen, verbreden en dempen van sloten, vijvers en andere wateren;
- f. Het verlagen of het verhogen van het waterpeil, tenzij dit een maatregel is van het bevoegde waterschap;
- g. Het aanbrengen of verwijderen van ondergrondse transport-, energie-, telecommunicatie- of andere leidingen en de daarmee verband houdende constructies;
- h. Het bebossen van gronden die op het tijdstip van het van kracht worden van dit plan niet als bosgrond kunnen worden aangemerkt;
- i. Het rooien van bos of boomgaard, waarbij de stobben worden verwijderd;
- j. Het aanleggen van bos of boomgaard;
- k. Het aanbrengen van diepwortelende beplantingen;
- l. Het scheuren van grasland;
- m. Het uitvoeren van diepe grondbewerkingen, waartoe gerekend worden woelen, mengen, diepploegen, egaliseren, aanleggen van drainage en ontginnen.

3. het verbod in lid 1 is niet van toepassing op:

- a. Werken of werkzaamheden die reeds in uitvoering zijn op het tijdstip van het van kracht worden van deze verordening;
- b. Cyclische en andere grondwerkzaamheden die normaal onderhoud of bodembewerking betreffen. Hieronder vallen werkzaamheden van dezelfde aard die wederkerend op dezelfde locatie(s) worden uitgevoerd zoals bodembewerking die vallen onder normaal agrarisch gebruik, of werkzaamheden die betrekking hebben op het onderhoud van terreinen en infrastructuur en het vervangen van kabels en leidingen. Deze werkzaamheden mogen dan echter niet gepaard gaan met een grotere of diepere ingreep in de bodem dan daarvoor al heeft plaatsgevonden.

4. Vergunning kan slechts worden verleend, indien:

- a. Door die werken of werkzaamheden, dan wel door de daarvan hetzij direct, hetzij indirect te verwachten gevolgen, één of meer archeologische waarden van de betreffende gronden niet onevenredig worden of kunnen worden aangetast, dan wel de mogelijkheden voor het herstel van die waarden niet onevenredig worden of kunnen worden verkleind; en

- b. Vooraf door aanvrager van de vergunning een rapport conform de kwaliteitseisen zoals vastgelegd in de geldende Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) is overgelegd waaruit naar het oordeel van burgemeester en wethouders in voldoende mate blijkt dat:
 - de archeologische waarden in voldoende mate zijn zeker gesteld; of
 - er geen archeologische waarden aanwezig zijn; of
 - de archeologische waarden niet of niet onevenredig worden geschaad.
5. Voor zover de in lid 1 genoemde werken en werkzaamheden kunnen leiden tot onevenredige verstoring van behoudenswaardige archeologische waarden, kunnen burgemeester en wethouders afwijken van het bepaalde in lid 1 indien aan de vergunning een of een combinatie van de volgende voorschriften wordt verbonden:
 - a. de verplichting tot het treffen van technische maatregelen, waardoor archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden;
 - b. de verplichting tot het doen van opgravingen zoals bedoeld in de Monumentenwet 1988; of
 - c. de verplichting de uitvoering van de werken of werkzaamheden te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen kwalificaties.
6. Het in lid 1 gestelde verbod geldt niet voor het uitvoeren van bouwwerken en andere werkzaamheden:
 - a) in het kader van archeologisch vooronderzoek en het doen van opgravingen, mits verricht door een daartoe erkende partij;
 - b) waarmee is of mag worden begonnen op het tijdstip van inwerkingtreding van het bestemmingsplan.
7. De onder lid 1, sub b t/m d genoemde bepalingen gelden niet indien in de periode van 24 maanden voor de datum van voorgenomen werken of werkzaamheden een uitzonderingsbepaling van toepassing is geweest op aangrenzende terreinen of terreinen op een afstand van minder dan 25 meter van het onderhavige terrein.
8. Alvorens een vergunning te verlenen als bedoeld in lid 1, winnen burgemeester en wethouders advies in van een door hen aan te wijzen ter zake deskundige.

Artikel 16 Intrekken van de vergunning

1. De vergunning kan door het college worden ingetrokken indien:
 - a. blijkt dat de vergunning ten gevolge van een onjuiste of onvolledige opgave is verleend;
 - b. blijkt dat de vergunninghouder de voorschriften als bedoeld in artikel 15 niet naleeft;
 - c. de omstandigheden aan de kant van de vergunninghouder zich zodanig hebben gewijzigd, dat het belang van het archeologische monument zwaarder dient te wegen;
 - d. niet binnen 1 jaar van de vergunning gebruik wordt gemaakt.
2. De beschikking tot intrekking wordt in afschrift gezonden aan de monumentencommissie.

Artikel 17 Opgravingen en begeleiding

1. Indien binnen het grondgebied van de gemeente Texel onderzoek wordt uitgevoerd in het kader van het doen van opgravingen in de zin van artikel 1 sub h Monumentenwet 1988, dient, onverminderd de overige bepalingen van deze wet:
 - a. Het college een programma van eisen vast te stellen, waarbij nadere regels worden gesteld ten aanzien van het onderzoek;
 - b. De verstoorder, voorafgaande aan het onderzoek, een plan van aanpak ter goedkeuring aan het bevoegd gezag te overleggen.

2. In de nadere regels neemt het college bepalingen op met betrekking tot het toezicht op de feitelijke uitvoering van het plan van aanpak. Tijdens het onderzoek dienen aanwijzingen van het college in acht te worden genomen.

3. Om te kunnen beoordelen of het plan van aanpak aan het programma van eisen en eventuele nadere regels voldoet, vraagt het bevoegd gezag advies aan een deskundige, zoals omschreven in de Wet op de Archeologische monumentenzorg.

Hoofdstuk 4 Schadevergoeding

Artikel 18 Schadevergoeding

1. Indien en voor zover blijkt dat een belanghebbende ten gevolge van:
 - a. de weigering van het college een vergunning tot wijziging, afbraak of verwijdering van een gemeentelijk monument te verlenen als bedoeld in artikel 9, tweede lid, van deze verordening;
 - b. voorschriften door het college verbonden aan een vergunning tot wijziging, afbraak of verwijdering van een gemeentelijk monument of een gemeentelijk archeologisch monument schade lijdt of zal lijden, die redelijkerwijze niet of niet geheel te zijnen laste behoort te blijven, kent het college hem op zijn aanvraag een naar billijkheid te bepalen schade-vergoeding toe.
2. Voor de behandeling van de aanvragen zijn de bepalingen “Tegemoetkoming in schade” van de Afdeling 6.1 Wet ruimtelijke ordening (Wro) van overeenkomstige toepassing.

Hoofdstuk 5 Strafbepaling, toezicht, opsporingsbevoegdheid en binnentreden

Artikel 19 Strafbepaling

Hij, die handelt in strijd met artikel 6, 9, en 15 van deze verordening, wordt gestraft met een geldboete van de tweede categorie, als bedoeld in artikel 23 lid 4 van het Wetboek van Strafrecht (WvS).

Artikel 20 Toezicht

1. Het college machtigt hen die zijn belast met het toezicht op de naleving van deze verordening, om al dan niet besloten ruimte en plaatsen, met uitzondering van woningen, te betreden.
2. Deze betreding kan desnoods tegen de wil van de rechthebbende, bewoner of gebruiker, plaatsvinden.
3. Van deze machtiging mag slechts, en zo dikwijls als nodig is, gebruik worden gemaakt indien de zorg voor de naleving van deze verordening dit vereist.
4. Bij besluit van het college kunnen personen of instanties worden aangewezen die belast zijn met de inspectie, het onderzoek of de opsporing van, en de advisering over archeologische monumenten, c.q. waardevolle gebieden.

Hoofdstuk 6 Slot- en overgangsbepalingen

Artikel 21 Inwerkingtreding

1. Deze verordening treedt in werking op xx maand 20xx, zulks onder gelijktijdige intrekking van de oude verordening, de Monumentenverordening 2010, zoals vastgesteld door de gemeenteraad op 21 september 2010.
2. De op grond van de ingevolge het eerste lid vervallen verordening geregistreerde gemeentelijke monumenten worden geacht aangewezen te zijn overeenkomstig de bepalingen van deze verordening.

3. Aanvragen om vergunning als bedoeld in de in het eerste lid genoemde vervallen verordening die zijn ingediend vóór de inwerkingtreding van deze verordening worden afgehandeld met inachtneming van de in het eerste lid genoemde vervallen verordening.

Artikel 22 Citeertitel

Deze verordening kan worden aangehaald als 'Monumentenverordening Texel'.

Aldus vastgesteld door de raad van de gemeente Texel in zijn vergadering van xx maand 20xx, De raad voornoemd

10 Advies

In aanvulling op de hierboven genoemde voorstellen adviseert Vestigia de gemeente Texel:

1. De Archeologische Beleidskaart 2012 door de Raad te laten vaststellen;
2. In nieuwe en te wijzingen bestemmingsplannen de voorbeeldplanregels of regels van gelijke strekking voor de verschillende categorieën archeologische waarden en verwachtingen over te nemen;
3. De gemeentelijke Monumentenverordening uit te breiden met een aantal paragrafen gericht op de archeologische monumentenzorg in het kader van ruimtelijk beleid;
4. Een set van standaardrichtlijnen met minimumeisen waaraan archeologisch (voor-)onderzoek dient te voldoen op te (laten) stellen, zodat initiatiefnemers en uitvoerders vooraf weten waaraan voldaan moet worden;
5. De Archeologische Beleidskaart aan te vullen met een cultuurhistorische beleidskaart waarin ook de bovengrondse en zichtbare bouwhistorische en historische-landschappelijke objecten en structuren zijn opgenomen en gewaardeerd.

Literatuur

- ALKEMADE, M./W.A.M. HESSING/K. KAPTEIN 2009: *Verder met Valletta. Handreiking voor de gemeentelijke archeologische monumentenzorg (AMZ)*, (VNG-publicatie).
- ANCKER, J.A.M. VAN DEN/P.D. JUNGERIUS, 1999: *Landschap en bodemopbouw in Dorpzicht en Sir Robert Peel, Texel. Een advies in verband met herinrichting*, Ede.
- ANCKER, J.A.M. VAN DEN/P.D. JUNGERIUS, 2002: *Tussen Clif en Oude Hoorn. Herstel van een historisch landschap op Zuid Texel*, Ede.
- ANCKER, J.A.M. VAN DEN/P.D. JUNGERIUS, 2005: *De omgeving van de Havensluis. Een voorstel voor herstel van uitgewiste landschapselementen op Zuid Texel*, Ede.
- BENTHEM A. VAN 2011: *Parkstraat 1, Den Burg (gemeente Texel). Een archeologische begeleiding (ADC rapport 2736)*.
- BERG, J.M. VAN DEN, 2005: *Plangebied rotonde Rozendijk-Pontweg te Den Burg, gemeente Texel; een archeologische begeleiding*, Amsterdam (RAAP-notitie 1096).
- BESTEMAN, J.C., 1994: Noord-Holland op de schop. Bewoning en landschap in de Middeleeuwen, in M. Rappol/C.M. Soonius (ed.), *In de bodem van Noord-Holland; geologie en archeologie*, Amsterdam, 219-257.
- BLOM, J.M. 2011: *Abbewaal 5 te Den Burg (gemeente Texel). Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek (ADC rapport 2804)*.
- BOEKEMA Y. 2008: *Archeologisch onderzoek Cultuurcentrum Den Burg. Inventariserend veldonderzoek (GAR 594)*.
- BOEKEMA Y. 2011: *Archeologisch onderzoek Helofytenfilter Eversteekoog Texel; Bureauonderzoek (GAR 972)*.
- BOON, L. VAN DEN 2007: *Dorpshuis De Waldhoorn te Den Hoorn, gemeente Texel: bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied (SCENH rapport 164)*.
- BRENK, S. VAN DEN/W.B. WALDUS/R. VAN LIL 2009: *Inventariserend Veldonderzoek Opwaterfase Zoekgebieden mosselzaadvanginstallaties (Periplus Archaeomare Rapport 09_A006B)*.
- BRUGMAN, B.A./R.M. VAN HEERINGEN/R. SCHRIJVERS/P.C. VOS 2011: *Tien regionale kaarten van het gelaagde archeologische landschap als onderlegger voor de structuurvisie van de provincie Noord-Holland (Vestigia rapport V810)*.
- BERENDSEN, H.J.A., 1997A: *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.
- BERENDSEN, H.J.A., 1997B: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- BERG, F.G. VAN DEN, 2007: *Bureauonderzoek naar de archeologische waarde van het plangebied Oosterweg, gemeente Texel*, Wormer (SCENH-rapport cultuurhistorie 80).
- CARMIGGELT, A., 1998: *Een fort aan de Waddenzee. Geschiedenis en archeologie van De Schans van Texel*, Haarlem (Archeologische publicatie Provincie Noord-Holland, 3).
- CUYCK, PIETER VAN, 1780: *Brieven over Texel en de naby-gelegen eilanden van den heere. Waaraan toegevoegd: Beschrijving van Eenige Oudheden, gevonden op het eiland Texel door dezelve*, Amsterdam.
- DIJK, D.A. 2012: *Den Hoorn, Amaliaweg 4 (Gem. Texel, NH). Een Archeologisch Bureauonderzoek (Steekproefrapport 2012-02/06Z)*.
- DOPPERT, J.W.CHR./G.H.J. RUEGG/C.J. VAN STAALDUINEN/W.H. ZAGWIJN/J.G. ZANDSTRA, 1975: *Formaties van het Kwartair en Boven-Tertiair in Nederland*, in W.H. Zagwijn/C.J. van Staalduinen (ed.), *Toelichting bij de geologische overzichtskaarten van Nederland*, Haarlem, 11-56.
- EXALTUS, R. 2010: *Oosterend, De Verrassing. Gem. Texel (NH). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (Steekproefrapport 2010-02/03)*.
- EXALTUS, R. 2010: *Den Hoorn, Westerweg 74. Gem. Texel (NH). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (Steekproefrapport 2010-06/04)*.
- EXALTUS, R. 2010: *Den Hoorn, Westerweg 50. Gem. Texel (NH). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (Steekproefrapport 2010-11/08)*.
- EXALTUS, R. 2011: *Oosterend, Ankerstraat. Gem. Texel (NH). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (Steekproefrapport 2011-04/08)*.
- EXALTUS, R. 2011: *De Waal (Den Burg), Kogerweg (Gem. Texel, NH). Een Inventariserend Archeologisch Veldonderzoek (Steekproefrapport 2011-12/02)*.
- EXALTUS, R./J. ORBONS 2011: *Welkoop, Den Burg Gemeente Texel. Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O); Verkennend en karterend booronderzoek (ArcheoPro Archeologisch rapport nr. 10151)*.
- HAARTSEN, A./C. TEN OVER-VAN DIJK, 2002: *De cultuurhistorie van de Kop van Noord-Holland en Texel*, Haarlem (Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland).
- HABERMEHL, N., 2000: *Scheepswrakken in de Waddenzee (1500-1900)*, Lelystad.

- HEERINGEN, R.M. VAN/L. HAARING/A.A. KERKHOVEN 2008: *Verkenning archeologische randvoorwaarden ontwikkelingsplan 'Ruimte voor het Hart', centrum Den Burg (gemeente Texel)*(Vestigia rapport V492).
- HEERINGEN, R.M. VAN/E. LOUWE/W.H.J. TOONEN 2009: *Archeologische en cultuurhistorische waardering van 9 dijkstukken op Texel in het kader van het opstellen van het MER voor de dijkversterking van de Waddendijk* (Vestigia rapport V611).
- HESSING, W.A.M., 2002: *Voorbeeldbeleidsplan gemeentelijke archeologische monumentenzorg*, Bunschoten/Amsterdam, publicatie in opdracht van het Convent van Gemeentelijke Archeologen (CGA)
- HESSING, W.A.M./C.E.M. KAPTEIN/I.S.M. CUPURUS, 2002: *496 Schatbewaarders: gemeentelijke archeologische monumentenzorg na de invoering van het verdrag van Valletta (Malta)*, (VNG-publicatie).
- HIDDING, M./KOLEN, J./SPEK, TH., 2001: De biografie van het landschap: ontwerp voor een inter- en multidisciplinaire benadering van de landschapsgeschiedenis en het cultuurhistorisch erfgoed, in J.H.F. Bloemers (ed.), *Bodemarchief in Behoud en Ontwikkeling: de conceptuele grondslagen*, Den Haag.
- JANSEN, H. 2007: *Archeologisch onderzoek langs de Oosterweg, Texel. Archeologische begeleiding* (GAR 462).
- JUNGERIUS, P.D., 1998: *Natuurontwikkeling in het noordelijk deel van Polder Eijerland*, Ede.
- KERKHOVEN, A.A./K. KLERKS 2007: *Archeologische beleidsadvieskaart Texel* (Vestigia rapport V459).
- KLEIJ, P., 1991: *Onderwaterarcheologie rond Texel. Een schatkamer onder de zeespiegel*, Oudeschild.
- KLERKS, K., 2007: *Rapportage pilot Microreliëf Texel*, Amersfoort.
- KLOOSTERHUIS, J.L., 1989: *Bodemkaart van Nederland, 1 op 50.000. Toelichting bij het kaartblad Texel*, Wageningen.
- KOOMEN, A.J.M. EN G.J. MAAS, 2004: *Geomorfologische Kaart Nederland (GKN). Achtergronddocument bij het landsdekkende digitale bestand*, Wageningen (Alterra-rapport 1039).
- KRUIDHOF, C.N., 2002: *Plangebied fietspad Westerweg, gemeente Texel; een inventariserend archeologisch onderzoek*, Amsterdam (RAAP-notitie 178).
- LANGE, S., 2001: *Twee fortbruggen op Texel, de schans in Oudeschild*, Amsterdam (AAC publicaties 5).
- LEUVERING, J.H.F./R. NILLISEN 2010: *Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek, karterend booronderzoek, Locatie De Akker te Oosterend* (Synthegra rapport S100043).
- LOUWE, E./W.H.J. TOONEN 2009: *Rioolgemaal aan de Pontweg te Den Burg, gemeente Texel. Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek door middel van boringen* (Vestigia rapport V604).
- LOUWE, E./W.H.J. TOONEN 2009: *Nieuwbouw Maritiem- en Juttersmuseum te Oudeschild, gemeente Texel. Een bureauonderzoek* (Vestigia rapport V607).
- LOUWE, E./M.P.J. GOUW/R.M. VAN HEERINGEN 2010: *Dijkversterking Waddenzeedijk op het eiland Texel, gemeente Texel. Een inventariserend veldonderzoek door middel van boringen* (Vestigia rapport V698).
- LOUWE, E./K. KLERKS 2011: *Uitbreiding Golfbaan de Texelse te De Cocksdorp, gemeente Texel. Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek* (Vestigia rapport V928).
- LOUWE KOOIJMANS, L.P./P.W. VAN DEN BROEKE/HARRY FOKKENS/ANNELOU VAN GIJN (ED.) 2005: *Nederland in de prehistorie*, Amsterdam.
- LUINGE, R.A.C. 2009: *Bouwen, ruimte en archeologie. Juridisch kader voor niet-archeologen*, Gouda.
- MOLENAAR, S., 2001: *Bestemmingsplan Den Burg, gemeente Texel; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1)*, Amsterdam (RAAP-rapport 754).
- MALSSSEN, N. VAN 2008: *Archeologisch bureau-onderzoek voor project 't Zouteland te Den Hoorn, gemeente Texel (NH)*(ARC-rapporten 2008-159).
- MEDARD, A./J.P.L. VAARS 2011: *Archeologisch booronderzoek Doolhof 9 op De Hoge Berg, gemeente Texel* (Argo rapport nr. 12).
- MULDER, N.F., 1999: *Aanvullend Archeologisch Onderzoek bij Oosterend, gemeente Texel*, Amersfoort (ADC Rapport 16).
- NILLISEN, R. 2009: *Bureauonderzoek, Kustpark te De Koog* (Synthegra rapport S090272).
- Nota Belvédère. Beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke inrichting*, 1999, Den Haag (VNG Uitgeverij).
- NOORT, G.J. VAN, 1996: Het Midden-Acheul van het eiland Texel, in *APAN/Extern* 5, 14-23.
- NOORT, G.J. VAN, 2003: Een middenpaleolithische vindplaats van de Micoque-cultuur, type "Schambach", op de stuwwal "de Hooge Berg" op het eiland Texel, in *APAN/Extern* 10, 9-34.
- NOORT, G.J. VAN, 2007: De migratie van jagers/verzamelaars van de Hamburgcultuur in de Noord-Europese laagvlakte (13.000-11.000 BP), in *APAN/Extern* 12, 50-70.
- PAPE, H. 2010: *Archeologisch bureauonderzoek Welkoop-locatie Den Burg, gemeente Texel* (Archeologic rapport AL157).
- POULUS, E. 2010: *Archeologisch bureauonderzoek Veenselangweg, Den Burg* (Hollandia reeks 319).

- POULUS, E. 2011: *Inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven (IVO-P)*, Veenselangweg, Den Burg (Hollandia reeks 369).
- PROVINCIE NOORD-HOLLAND 2010: *Leidraad Landschap en Cultuurhistorie. Ontwikkelen met ruimtelijke kwaliteit*, Haarlem.
- PROVINCIE NOORD-HOLLAND 2010: *Provinciale Ruimtelijke Verordening Structuurvisie. Vastgesteld door PS – 21 juni 2010*, Haarlem.
- RIJKSDIENST VOOR HET OUDHEIDKUNDIG BODEMONDERZOEK/ROYAL HASKONING 2003: *Archeologie en Bestemmingsplannen, Juridisch – planologische mogelijkheden voor de bescherming van archeologische waarden*.
- SCHRIJER, E., 2002: *Aanvullend Archeologisch Onderzoek in Den Burg, Texel*, Amersfoort (ADC Rapport 159).
- STAALDUINEN, J.C. VAN, 1977: *Geologisch onderzoek van het Nederlandse waddengebied*, Haarlem
- TENT, W.J. VAN/P.J. WOLTERING, 1973: The Distribution of Archaeological Finds on the Island of Texel, Province of North-Holland, in *Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 23, 49-63.
- VERMEERSCH, J. 2010: *Rapport Monitoring Burgzand Noord-wrakken BZN 3, 9 en 10*.
- VLIS, J.A. VAN DER, 1975: *t Lant van Texsel. Een geschiedschrijving*, Den Burg.
- VOSSEN, I./L.J. VAN DER HAAR 2010: *Bureauonderzoek in het kader van natuurontwikkeling Utopia, Texel* (Oranjewoud rapport 2001/131).
- WALDUS, W.B./S. VAN DEN BRENK/R. VAN LIL 2009: *Bureauonderzoek Zoekgebieden mosselzaadvanginstallaties* (Periplus Archaeomare Rapport 09_A006A).
- WEERTS, H.J.T./P. CLEVERINGA, J.H.J. EBBING/F.D. DE LANG/W.E. WESTERHOFF, 2000: *De lithostratigrafische indeling van Nederland – Formaties uit het Tertiair en Kwartair*, Utrecht (TNO-rapport 00-95-A).
- Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het verdrag van Valletta (wet op de archeologische monumentenzorg)*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 259, nr 4.
- Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het verdrag van Valletta (wet op de archeologische monumentenzorg)*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 259, Nota van Wijziging
- Wijziging van de Monumentenwet 1988 en enkele andere wetten ten behoeve van de archeologische monumentenzorg mede in verband met de implementatie van het verdrag van Valletta (wet op de archeologische monumentenzorg)*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2004, 29 259, Nota naar aanleiding van het verslag van de Vaste commissie voor OCenW.
- WOLTERING, P.J., 1973: *De archeologie van Texel*, Texel.
- WOLTERING, P.J., 1994: Texel – landschap en bewoning van Midden Bronstijd tot Vroege-Middeleeuwen, in M. Rappol/C.M. Soonius (ed.), *In de bodem van Noord-Holland; geologie en archeologie*, Amsterdam, 189-217.
- WOLTERING, P.J., 2000: *The Archaeology of Texel. Four studies on settlement and landscape (1350 BC – 1500 AD)*, Amsterdam.
- WOLTERING, P.J., 2002: Vroeg-middeleeuws Den burg op Texel. Een versterkte nederzetting uit de 7^e-8^e eeuw, in P.J. Woltering/W.J.H. Verwers/G.H. Scheepstra (ed.), *Middeleeuwse toestanden. Archeologie, geschiedenis en monumentenzorg*, 25-63.
- WOLTERS-NOORDHOFF ATLASPRODUKTIES (EDITORS), 1990: *Grote historische atlas van Nederland 1:50.000. Deel 1: West-Nederland 1839-1859*. Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Groningen.

Digitale bronnen:

- Het Centraal Archeologisch Archief (CAA)
- Het Centraal Monumenten Archief (CMA)
- De Indicatieve kaart van Archeologische Waarden (IKAW) via www.kich.nl
- De Archeologische Monumentenkaart: www.kich.nl
- Het Archeologisch Informatiesysteem (Archis2)
- De website van het AHN: www.ahn.nl

- Kadastrale kaart 1832: www.dewoonomgeving.nl
- Luchtfoto's: www.vanuitdelucht.nl

Archeologische en geologische periodisering

C14 jaren voor heden	Kalender jaren voor heden	GEOLOGISCHE PERIODEN			ARCHEOLOGISCHE PERIODEN		Kalender jaren v./na Christus	
2.500	2.600	HOLOCEEN	Laat Holocene	Subatlanticum	Nieuwe tijd	1.500 na Chr.		
					Late-Middeleeuwen	1.050 na Chr.		
					Vroege-Middeleeuwen	450 na Chr.		
					Romeinse tijd	12 v. Chr.		
					IJzertijd	800 v. Chr.		
			5.000	5.700	Midden Holocene	Subboreaal	Bronstijd	2.000 v. Chr.
							Neolithicum	4.900 v. Chr.
						Atlanticum		5.300 v. Chr.
								Boreaal
							Preboreaal	
7.900	8.700	Vroeg Holocene	Jonge Dryas	Paleolithicum				
					Laat Glaciaal			
			Allerød					
			Oude Dryas					
			Bølling					
			Laat Pleniglaciaal					
					Midden Pleniglaciaal			
					Vroeg Pleniglaciaal			
			Vroeg Glaciaal					
					Eemien			
Saalien								

C14 ouderdommen en gekalibreerde ouderdommen van het Holocene volgens Van Geel et al. (1980/1981). C14 ouderdom van het Laat Glaciaal volgens Hoek (2001/2008) en gekalibreerde ouderdommen van het Laat Glaciaal volgens Rasmussen et al. (2006). Overige pleistocene chronostratigrafie volgens Westerhoff et al. (2003). Archeologische perioden van de prehistorie volgens Louwe Kooijmans et al. (2005) en overige archeologische perioden volgens Archis.

(C14-)jaren geleden	jaren v.Chr.	archeologische periode		cultuur / groep / traditie			
		noord	zuid	noord	zuid		
2000	12	ijzertijd	Romeinse tijd		Fries	overige inheems-Romeinse en ijzertijd-groepen	
2250	250		late ijzertijd		Zeijen		
2450	500		midden-ijzertijd			Sleen	Niederrheinische Grabhügel
2600	800		vroege ijzertijd				
2900	1100	brons-tijd	late bronstijd		Elp	Hilversum	
3300	1500		midden-brons-tijd B				
3450	1800		midden-brons-tijd A				
3650	2000		vroege brons-tijd				
		neolithicum	laat-neolithicum B		wikkeldraadbeker		
3950	2500				klok-beker		
4300	2900		laat-neolithicum A		enkelgraf		
4700	3400		midden-neolithicum B		trechterbeker	Vlaardingen	Stein
			midden-neolithicum A		Hazendonk-3		
5300	4200				Michelsberg		
			vroeg-neolithicum	vroeg-neolithicum B	Swifterbant	?	
6000	4900				lin. bandkeramiek		
6400	5300		vroeg-neolithicum A				
			mesolithicum	laat-mesolithicum		laat-mesolithische traditie	
7600	6450	midden-mesolithicum		Noordwest-groep		Rijnbecken-groep	
8200	7100	vroeg-mesolithicum		vroeg-mesolithische traditie			
9600	(8800)						
10.000		paleolithicum	laat-paleolithicum		Ahrensburg		
11.000					Tjonger / Federmesser		
12.000					Creswell		
					Magdalénien		
			jong-paleolithicum B		Hamburg		
13.000					onbewoond		
18.000			jong-paleolithicum A				
35.000			midden-paleolithicum		Moustérien		
300.000			oud-paleolithicum				

Bijlage 1: Kaartbijlagen

Kaart 1:	Geologie & geomorfologie
Kaart 2:	Bodem
Kaart 3:	Hoogtekaart
Kaart 4:	Archeologische Inventarisatiekaart 2012
Kaart 4B:	Archeologische Inventarisatiekaart nieuwe waarnemingen en onderzoeken 2007-2012
Kaart 5:	Archeologische waarden- en verwachtingenkaart 2012
Kaart 6:	Archeologische Beleidskaart 2012

Bijlage 2: Catalogi

Digitale Archis2 catalogus van monumenten, onderzoeken en waarnemingen en op Texel (Archis download november 2011).